

T.C.
NECMEDDİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

MEZHEPLERE GÖRE EVLENMEDE KADININ VELÂYETİ

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU

HAZIRLAYAN
Obaidullah MOHAMMADULLAH

104244031003

KONYA – 2012

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	X
ÖNSÖZ.....	Xİ
GİRİŞ.....	1
I- KONU VE AMACI.....	1
II- KONUNUN SINIRLARI	2
III- KONU İLE İLGİLİ KAYNAKLAR	3

BİRİNCİ BÖLÜM

VELÂYETİN SÖZLÜK ANLAMI VE TARİFİ

I- ANLAMI.....	4
II- TARİFİ	4
III- KUR'AN'DA VELÂYET KAVRAMI.....	5
IV- SÜNNET'TE VELÂYET KAVRAMI	5
V- VELÂYET HAKKI KAZANDIRAN SEBEPLER	6
A- Mülk	7
B- Velâ	8
C- Akrabalık	9
D- Devlet Başkanlığı	10
VI- VELÂYET ALTINDA BULUNMAYI GEREKTİREN SEBEPLER	11
VII- VELÂYETİN UNSURLARI	13
A- Velî	14
1- Velîde Bulunması Gereken Şartlar	14
a- İttifakla Aranan Şartlar	14
a1- Hür olması	14
a2- Akil olması.....	15
a3- Bâliğ ve Reşid olması	15
a4- Müslüman olması	16
b- İhtilafı Şartlar.....	16

b1- Erkek Olması	16
b2- İhramda Bulunmaması	17
b3- Rüşd	17
b4- Adalet Sahibi olması	17
2- Velînin Yetki ve Tasarrufları	17
a- Velînin Mali Tasarrufları (vesayet)	18
b- Velînin Mali Olmayan Tasarrufları	18
B- Velâyet Altında Bulunan Kişi	18
1- İttifakla Kabul Edilen Velâyet Altında Bulunma Nedenleri	18
a- Küçüklük	19
b- Akıl Hastalığı	19
c- Bunama	20
d- Kölelik	20
2- Hakkında İhtilaf Edilen Velâyet Altında Bulunma Nedenleri	21
a- Sefeh	21
b- Kadın olmak	22
C- Velâyetin Konusu	22
1- Kısıtlının Haklarını Koruma	23
2- Yetkisi olmayanlar Adına Hukukî İşlemler Gerçekleştirme	23

VIII- MEZHEPLER AÇISINDAN VELÂYET YETKİSİNE SAHİP OLABİLEN KİŞİLER VE VELİLİKTE ÖNCELİK

HAKKI	23
A- Hanefî Mezhebine Göre	24
B- Malikî Mezhebine Göre	26
C- Şafîî Mezhebine Göre	26
D- Hanbelî Mezhebine Göre	27

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KADININ HUKUKÎ STATÜSÜ VE İSLAMIN KADINLARA TANIDIĞI HAKLAR

I- GENEL OLARAK KADININ AKİT EHLİYETİ	36
II- MEZHEPLERE GÖRE EVLENMEDE KADININ VELÂYETİ	37
A- Kadına da Velayet Yetkisini Verenler ve Delilleri	37
1- Kadına da Velâyet Yetkisi Verenlerin Görüşü	38
a- İmam Ebu Hanife'nin Görüşü	39
b- İmam Ebu Yusuf'un Görüşü	41
c- İmam Muhammed'in Görüşü	42
2- Kadına da Velâyet Yetkisi Verenlerin Delilleri	43
a- Kur'an'dan Delilleri	43
b- Sünnet'ten Delilleri	45
c- Akfî Delilleri	47
B- Hiçbir Şekilde Velâyet Yetkisini Kadınlara Vermeyenler ve Delilleri	49
1- Velâyet Yetkisini Kadınlara Vermeyenler	49

a- Malikîler	50
b- Şafîiler	50
c- Hanbelîler	51
2- Velâyet Yetkisini Kadınlara Vermeyenlerin Delilleri	51
a- Kur'an'dan Delilleri	51
b- Sünnetten Delilleri	53
c- Akfî Delilleri	54
C- Genel Değerlendirilmesi	55
III-BABANIN YOKLUĞUNDA KADININ KENDİ ÇOCUKLARINI EVLENDİRMEDE VELÎ OLUP OLAMAMASI	
MESELESİ	65
A- Cumhurun Görüşü	65
1- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Eden Görüş	66
2- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Eden Görüşün Delilleri	67
3- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Etmeyen Görüş	69
4- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Etmeyen Görüşün Delilleri	70
B- Mezheplere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri	71
1- Hanefî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri	72
a- Hatm ve İcab Velâyeti ve Bu Velâyete Tabi Olanlar	72
b- Nedb Velâyeti ve Bu Velâyete Tabi Olanlar	73
c- Şirket Velâyeti	73
2- Malikî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri	74
a- İcbar Velâyetine Tabi Olanlar	74
b- İhtiyar Velâyetine Tabi Olanlar	74
3- Şafîî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri	74
a- İcbar Velâyetine Tabi Olanlar	75
b- İhtiyar Velâyetine Tabi Olanlar	76
4- Hanbelî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri	76
a- İcbar Velâyetine Tabi Olanlar	76
b- İhtiyar Velâyetine Tabi Olanlar	76
C- Günümüz Fakihlerinin Görüşü	77
D- Değerlendirme ve Tercih	78
SONUÇ	82
BİBLİYOGRAFYA	85

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Obaidullah MOHAMMADULLAH

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Obaidullah MOHAMMADULLAH tarafından hazırlanan “**MEZHEPLERE GÖRE EVLENMEDE KADININ VELÂYETİ**” başlıklı bu çalışma 03/08/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı	Adı Soyadı	İMZA
Prof. Dr.	Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU	
Prof. Dr.	Orhan ÇEKER	
Doç. Dr.	Adil YAVUZ	

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü**

ÖZET

MEZHEPLERE GÖRE EVLENMEDE KADININ VELÂYETİ

İslam dinine mensup olmayanlar İslam'ın kadınlara hiçbir hakkı tanımadığını, özellikle onlara velâyet hakkı vermediğini iddia etmektedirler. Yine erkeklerin kadınları zorla ve kendi istemediği şahıslar ile evlendirdiğini, kadınların da velisinin izni olmadan evlenemediklerini, aynı şekilde kadının kendi kız çocuklarını evlendiremediğini ve İslam'ın kadınları erkekler ile ezdirdiğini ve onlara zulüm ettirdiğini iddia etmekte ve insanların kafalarını karıştırmaktadırlar.

Erkekler fiziki bakımdan güçlü olarak yaratıldığından ağır ve mesuliyetli işlerden onlar sorumlu tutulmuştur; buna karşın kadınlar fiziki bakımdan erkeğe nazaran daha güçsüz olduğundan ve fitraten ince, nazik olduğundan daha kolay ve mesuliyeti az olan işlerden ise kadınlar sorumlu tutulmuştur. Yani her ikisinin fitratına uygun bir şekilde görev dağılımı yapılmıştır.

İşte zor ve sorumluluk isteyen işlerden bir tanesi velayettir. Bundan dolayı bu iş erkeklere verilmiştir, yoksa İslam aleyhtarlarının iddia ettikleri gibi kadın bu haktan mahrum edilmemiş; aksine onlara bir nevi torpil geçilmiştir ve onlara kolaylık sağlanmıştır.

Bizim bu araştırmada yapacağımız iş, bu konuya açıklık getirmek, iyice anlaşılmasını sağlamak, bu konudaki olumsuz fikirleri değerlendirmek olacaktır.

Kadın velisinin izni olmadan hem evlenebilir, hem de kendi kız çocuklarını asabeden sonra evlendirebilir, yani velayet hakkına sahip olabilir. Fakat dediğimiz gibi evlilik ağır ve sorumluluk isteyen bir sözleşmedir. Bu ağır yük paylaşıldıkça hafiflesecektir. Bu açıdan bakıldığında bu tür sözleşmeler yapılırken velilerin izni de

çok önemlidir. Çünkü veliler her zaman velisi olduğu kızların problemlerini kendi problemleri ile eşdeğer tutmakta, onun haklarını, menfaatlerini koruyan bir konumda bulunmaktadır. Bunun için kızların velileri ile istişare etmeleri, onların tecrübelerinden faydalanmaları gerekmektedir.

Kızların dengi ve emsali mehri ile evlenmek istediklerinde velilerin de onlara yardımcı olmaları gerekmektedir. Her iki taraf da İslam'ın evlilik konusunda gözettiği en temel hedef olan kalıcılık ve mutluluk esasını göz önünde bulundurmalıdırlar.

ANAHTAR KELİME: Kadın, Velâyet, İslam Hukuku, Mezhep, Evlenme.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Custody of Sectarian Marry Women

Non-Muslims claim that Islam recognizes no right to the Muslim women and denies them altogether the right of legal guardianship (*walayat*) in particular. In addition, they claim that men can force them to marrying with the men they do not like and that they are not allowed to marry without the permission and approval of their legal guardians; neither are they allowed to marry their daughters without this approval. They continue to claim that Islam gives men the upper hand to oppress women, thus confusing the minds of people about Islam.

Men are held responsible for heavy works in life because they are created physically strong, whereas women are held responsible for less heavy works because they are weaker and more fragile than men in nature. This means that there is a distribution of responsibility and work which is in harmony with the nature of each sex.

One of the hardest and most responsibility-demanding duties is legal guardianship. Therefore, this duty is given to man exclusively. Otherwise, this duty is not denied from women as a right, as opposed to the claim of the anti-Islamists. On the contrary, this practice is intended to favor women and excuse them from a heavy responsibility.

The purpose of this study is to bring this issue home and shed light on it, assessing the negative views regarding it.

Muslim women can both marry themselves and marry their daughters after their paternal heirs, *'asabah*, holding the right of legal custodianship. Yet marriage is a

heavy and responsibility-demanding contract. This heavy weight will only become light through sharing. Seen from this perspective, the permission and approval of the legal guardians is also important when such contracts are done, for the custodians consider the problems of the girls, whose guardianship they hold, as their own problems, protecting their rights and benefits as their own. Therefore, the girls should consult their legal guardians and benefit from their experiences concerning marriage.

When the girls want to marry on a *mahr* of those girls who are their equals, their custodians should help them. Both the girls and their legal guardians should observe the principle of permanence and happiness, which are regarded by Islam as the two most fundamental aims in the matter of marriage.

KEYWORD: Women, custody, Islamic Law, sect, Marriage.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
byy.	: Baskı yeri yok
İHAD	: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
b.	: İbn
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
hş.	: Hicri şemsi
Hz.	: Hazreti
md.	: Madde
r. anha	: Radıyallahu ‘anha
r.a.	: Radıyallahu ‘anhu
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vd.	: Ve diğerleri
v.	: Vefatı
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire

ÖNSÖZ

İslam dini aile hayatına çok önem verdiği için üzerinde çok durmuş ve aile bireylerinin birbirleri ile olan münasebetlerini ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Aile fertlerinin hukuk devreye girmeden kendi problemlerini kendilerinin sevgi, saygı ve şûra çerçevesi içerisinde halletmeleri gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunmuş; bu mekanizmaların sonucu halletmemesi durumunda geçerli olacak hukukî düzenlemeleri yapmıştır.

İlahi hikmetin gereği olarak İslam dininde aile fertleri arasında herkesin kendi gücüne göre ve fitratına uygun biçimde iş bölümü yapılmıştır. Mesela erkekler kadınlara göre fizikî bakımdan güçlü olarak yaratıldığı için ağır işlerden sorumlu tutulmuştur. Kadınlar ise fizikî bakımdan erkeklere göre daha güçsüz olarak yaratıldığı için hafif işlerden sorumlu tutulmuştur.¹

İslam'ın aile hukukundaki bu tür düzenlemelerinden bir tanesi de velâyet müessesesidir. Velâyet esasında aile fertlerinin birbirine olan yardımlaşmasından ibarettir. Çünkü velâyet temelde, şahıs veya mal ile ilgili konularda kendi kendine yeterli olmayan, başkasının bakım, gözetim ve korumasına muhtaç olan kişilerin bu ihtiyaçlarını giderme, hayat yolculuğunda onların elinden tutma esasına dayanır. Kadın da aile fertlerinden biri olduğuna göre, velâyet müessesesi içerisinde nasıl ve ne ölçüde yer aldığı bu çalışmada incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmamız; giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında bu araştırmanın amacı, sınırları ve konu ile ilgili kaynaklar anlatılmaya çalışılmıştır. Birinci bölüm, velâyetin sözlük anlamı, tarifi, velâyet hakkı kazandıran sebepler, velâyetin unsurları, velâyetin konusu ve mezhepler açısından velâyet yetkisine sahip olabilen kişiler ve velilikte öncelik hakkı gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde çalışmanın esasını teşkil eden mezhepler açısından kadının velâyeti konusu incelenmiştir. Özellikle bir kadının kendi başına evlenip evlenemeyeceği ve başkasına velî olup olamayacağı meseleleri farklı görüş sahipleri ve delilleri ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Son olarak günümüz fakihlerinin bu konudaki görüşlerine kısaca değinilmiştir.

---

¹ Ateş Süleyman, *İslamda Kadın Hakları*, s. 17.

Çalışmamız sırasında her türlü konuda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU'na şükranlarımı sunarım. Ayrıca bu çalışmanın hazırlanması sırasında maddi destekte bulunan Türkiye Diyanet Vakfı'na ve üzerimde emeği bulunan hocalarıma teşekkür ederim.

Başarı yalnızca Allah'tandır.

Obaidullah MOHAMMADULLAH

KONYA-2012

GİRİŞ

I- KONU VE AMACI

Bu araştırmanın amacı son dönemlerde kadınlar üzerinden İslam hukukuna ve buradan da İslam'a yapılan saldırılara bir cevap mahiyetinde olacaktır. Yani İslam dinine mensup olmayanlar İslam'ın kadınlara hiçbir hakkı tanımadığını, İslam dünyasında kadınlar erkeklerin mahkûmu olduğunu ve erkekler karşısında ezildiğini iddia ederek İslam'ı ve özellikle İslam hukukunu kötülemeye çalışmışlar ve hala da bu saldırılarına devam etmektedirler.

Bu iddialardan bir tanesi evlenmede kadınların velayeti meselesidir. Yani İslam, kadınlara bu hakkı tanımamış, bu hakkı sadece erkeklere tanımış, İslam toplumunda erkekler egemendir ve baskıcıdır, erkekler kadınları zorla ve kendileri istemediği şahıslar ile evlendirir, kadınlar da velisinin izni olmadan evlenemezler. Ayrıca kadın başkasına veli olamaz kız çocuklarını evlendiremez şeklinde asılsız iddialarla insanların kafalarını karıştırmaktadırlar.

Bizim bu çalışmadaki amacımız, kadın ile erkeğin birbirini tamamlayan iki unsur olduğunu, biri olmadan öbürünün var olmasının zor olacağını yönünde bazı açıklıklar getirmektir. Nasıl ki insan organlarının her birinin vazifeleri farklı ise kadın ile erkeğin de vazifelerinin farklı olacağını, bunun ile beraber kadın ile erkeğin birlikte yapabileceği ve yapamayacağı bazı görevlerin de varlığını hatırlatmak olacaktır.

Erkekler fiziki bakımdan güçlü olarak yaratıldığından ağır ve mesuliyetli işlerden onlar sorumlu tutulmuştur; buna karşın kadınlar fiziki bakımdan erkeğe nazaran daha güçsüz olduğundan ve fitraten ince, nazik olduğundan daha kolay ve mesuliyeti az olan işlerden ise kadınlar sorumlu tutulmuştur. Yani her ikisinin fitratına uygun bir şekilde görev dağılımı yapılmıştır.

İşte zor ve sorumluluk isteyen işlerden bir tanesi velayettir. Bundan dolayı bu işin erkeklere verildiğini, yoksa İslam aleyhtarlarının iddia ettikleri gibi kadının bu haktan mahrum edilmediğini; aksine onlara bir nevi torpil geçildiğini ve onlara kolaylık sağlandığını tesbit etmeye çalışacağız.

Bizim bu araştırmada yapacağımız iş, bu konuya açıklık getirmek, iyice anlaşılmasını sağlamak, bu konudaki olumsuz fikirleri değerlendirmek olacaktır.

İslam hukuku, kadın erkek ayırımı yapmadan tam ehliyetli kişilerin kendi işlerini kendilerinin yapabileceklerini söylüyor. Buradan anlaşılıyor ki akıllı, bülüğa ermiş, hür ve Müslüman olan herkes kendi işlerini yapabilir.

Yani bir velide bulunması gereken şartlar oluştuktan sonra kadının kendi işlerini yürütebileceğini, velisinin izni olmadan hem evlenebileceğini, hem de kendi kız çocuklarını asabeden sonra evlendirebileceğini, yani velayet hakkına sahip olabileceğini açıklamak amaçlarımız arasındadır. Fakat dediğimiz gibi evlilik ağır ve sorumluluk isteyen bir sözleşmedir. Bu ağır yük paylaşılırsa kolaylaşır. Bu açıdan bakıldığında bu tür sözleşmeler yapılırken velilerin izni de çok önemlidir. Çünkü veliler her zaman velisi olduğu kızların problemlerini kendi problemleri ile eşdeğer tutmakta, onun haklarını, menfaatlerini koruyan bir konumda bulunmaktadır. Bunun için kızların velileri ile istişare etmeleri, onların tecrübelerinden faydalanmaları gerekmektedir.

Kızların dengi ve emsali mehri ile evlenmek istediklerinde velilerin de onlara yardımcı olmaları gerekmektedir. Her iki taraf da İslam'ın evlilik konusunda gözettiği en temel hedef olan kalıcılık ve mutluluk esasını göz önünde bulundurmalıdırlar. İşte bu gibi inceliklerin anlaşılmasına yardımcı olmaya çalışacağız.

Son olarak İslam hukukunun, hiç de iddia edildiği gibi kadını erkeğin mahkûmu yapmadığını tesbit etmek bu çalışmanın temel amacıdır.

II-KONUNUN SINIRLARI

Bu araştırmada güncelliğini ta mezhepler döneminden beri koruyan ve hala da güncel konulardan biri olarak durumunu muhafaza eden evlenmede kadının velayeti konulu bir mesele araştırılacaktır. Araştırmamız ise mezheplere göre evlenmede kadının velayeti başlığı altında bir kadının velisinin izni olmadan evlenip evlenemeyeceği, ayrıca kendi çocuklarını evlendirip evlendiremeyeceği meselesi ile sınırlıdır.

III- KONU İLE İLGİLİ KAYNAKLAR

Araştırmamızın kaynaklarının başında Kur'an-ı Kerim ve Nebevi Sünnet gelmektedir. Daha sonra fikhî bir çalışma olduğu için klâsik fikhî kitaplara bolca başvuracağız. Aynı şekilde günümüz âlimlerin eserlerinden de faydalanacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

VELÂYETİN SÖZLÜK ANLAMI VE TARİFİ

I- ANLAMI

Velâyet, yapı itibariyle Arapça bir kelimedir. Sözlüklere baktığımızda bu kelimenin kökünün “veliye, velâye” olduğu görülmektedir. Bu kelimenin anlamı ise birinin işini üzerine almak, sevmek, yardım etmek, yakınlık, otoriter güç olarak sözlüklerde geçmektedir. Aynı kökten gelen “vellâ” bir işi, bir yetkiyi başkasının idaresine vermek, “tevallâ” bir işi bir yetkiyi üzerine almak anlamlarına gelmektedir.

El-veliyy kelimesi, “bir işin idaresi ve bakımını üzerine alan, otorite, dost, yardım eden, anlaşmalı, temsil yetkisine sahip olan, düşman olamayan, âzâd eden, yakın akraba, komşu” anlamlarına gelmektedir.²

II-TARİFİ

Velâyet, kabul etsin veya etmesin, birinin bir başkası üzerinde söz sahibi olmasıdır.³ Diğer bir tarife göre, reşid bir kimsenin, ehliyeti eksik olan birinin şahsî ve malî işlerini yürütmede yetkili olmasıdır.⁴ Yani evlenmede kadının velâyeti denildiği zaman evlenme akdinin bir başkasının iznine bağlı olması ya da başkalarının rızalarını almadan evlendirebilme yetkisine sahip olması anlaşılmaktadır. Bu yetkiyi elinde tutan kimseye de velî denilmektedir.⁵ Yukarıda da görüldüğü gibi velâyet malî ve nefsî olmak üzere iki farklı yönden sınıflandırılmaya tâbi tutulmaktadır. Biz burada konumuzla ilgili olması hasebiyle ağırlıklı olarak velâyetin nefsî yönünü zikretmekle yetineceğiz. Erkeklerin evlenme ve bu akit konusunda yetkiyi elinde bulundurma ve karar vermede mezheplerin görüş ayrılığı olmadığından bizim burada esas üzerinde duracağımız mesele kadınların kendi başlarında evlenip evlenemeyeceği ve başkasını özellikle de kocasının yokluğunda kendi çocuklarını evlendirip evlendiremeyeceği meselesi olacaktır.

² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, ts, XV, 406-415; Karaman Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 307.

³ el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, byy. ve ts. s. 172

⁴ Zerkâ Ahmed, *el-Fikhu'l-İslamî*, Dimeşk, 1964, II, 815.

⁵ Köse Saffet, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, s. 102.

III- KUR'AN'DA VELÂYET KAVRAMI

Velâyet kelimesi değişik biçimlerde iki yüzden fazla ayette geçmektedir. Bu kelime Kur'an'daki anahtar kelimelerden biridir. Sayısal olarak çok kullanılması kavramın öneminden kaynaklanmaktadır. Bu kavramın Kur'an'daki türevleri ve kullanılış biçimi şu şekildedir: Velî (dost, yardımcı),⁶ evliya (koruyucular, dostlar),⁷ yetevellâ (dost, sahip),⁸ nuvellî (dost, yardımcı),⁹ tevellâ (iş başına geçmek),¹⁰ velâyet,¹¹ mevâlî (mirasçı kılmak),¹² mevlâ (efendi),¹³ evlâ (yakın).¹⁴

Buna benzer daha birçok kelime ve kavram Kur'an-i Kerim'de mevcuttur. Fıkıh ile ilgili olan kelimeler bunlardır.

IV- SÜNNET'TE VELÂYET KAVRAMI

İbn Abbas (r.a.)'tan rivayetle Hz. Peygamber (s.a.s.) "*Dul kadın evliliğinde velîsinden daha yetkilidir. Kızın ise izni alınır. İzni susmasıdır*" buyurmaktadır.¹⁵

Başka bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Velînin dul kadın konusunda bir yetkisi yoktur. Yetim kız evlendirilirken kendisine danışılır, susması kabul anlamına gelir.*"¹⁶

Bir diğer hadiste de velâyet kavramı şu şekilde geçmektedir: Rivayete göre Hz. Peygamber Ümmü Seleme'yi istemek için haber gönderdiğinde Ümmü Seleme de "*Velîlerimden şu anda kimse yok*" demesi üzerine Hz. Peygamber de buna karşılık "*Ne burada bulunan, ne de bulunmayan velîlerinden bu evliliği hoş karşılamayacak olan vardır*" buyurmuştur.¹⁷

Hansâ hadisinde de velâyet ile ilgili bir olay vuku bulmuştur. Olay şu şekilde meydana gelmiştir: Hansâ bintü Hızâm'ı rızasını almadan babası evlendirmişti.

⁶ Bakara, 2/107, 257; Mâide, 5/55.

⁷ Kehf, 18/102; Şûra, 42/9; Nisâ, 4/139; Mâide, 5/51, 57, 81.

⁸ Mâide, 5/56; A'râf, 7/196; Mümtehine, 60/9.

⁹ En'âm, 6/129; Nisâ, 4/115.

¹⁰ Bakara, 2/205.

¹¹ Enfâl, 8/72.

¹² Nisâ, 4/33.

¹³ Âl-i İmrân, 3/150-150; Enfâl, 8/40; Muhammed, 47/11.

¹⁴ Âl-i İmrân, 3/68.

¹⁵ *Muvatta'*, Nikâh, 4; İbn Mâce, Nikâh, 11; Ebû Dâvûd, Nikâh, 25; Tirmizî, Nikâh, 18.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 334, 355, 362; Dârimî, Nikâh, 13; Buhârî, Nikâh, 41; İbn Mâce, Nikâh, 11; Nesâî, Nikâh, 31.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 295, 313, 318.

Hansâ da babasının bu hareketini hoş karşılamamış ve gidip Hz. Peygamber'e şikâyet etmiştir. Hz. Peygamber de nikâhı iptal etmiştir.¹⁸

Diğer bir rivayette de bir cariye kız Hz. Peygamber'e gelerek "Babam itibar kazanmak için beni amcaoğlum ile evlendirdi" demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de kızın babasını çağırtnmış ve kendisine kızını evlendirirken onun fikrini alıp almadığını sormuş. Bunun üzerine kız Hz. Peygamber'e babasının yaptığı işe karşı olmadığını; fakat evlenme işinde kadınların da söz hakkı olup olmadığını öğrenmek istediğini söylemiştir. "Kız evlendirilirken görüşü sorulur. Eğer sükût ederse izin vermiş demektir. Eğer istemezse evlendirmek caiz değildir" diye Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in bir hadisini rivayet etmektedir.¹⁹

Velâyet ile ilgili şu hadisler de mevcuttur: Hz. Peygamber (s.a.s) "Velîsiz nikâh olmaz"²⁰ buyurur. Bir başka hadiste de Hz. Peygamber (s.a.s) "Hangi kadın velîsinin izni olmadan evlenirse onun nikâhı batıldır, batıldır, batıldır"²¹ buyurmaktadır. Diğer bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.s) "Kadın kadını evlendiremez. Kendi başına kendisi de evlenemez. Ancak bu şekilde evlenen zaniyedir"²² buyurmaktadır.

Velâyet kavramı geçen hadisler özetle yukarıdakilerden ibarettir.

V- VELÂYET HAKKI KAZANDIRAN SEBEPLER

İhtiyaç duyan birine velî olabilmek için bazı sebeplerin olması gerekir. Mezhepler, bu sebeplerin bazısını nasslara dayandığı için ittifakla kabul ederken, bir kısmını ise sadece bazı mezhepler velî olmayı sağlayan sebepler olarak kabul etmektedirler.

İslam hukuku âlimlerine göre bir kimsenin velî olmayı sağlayan sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

¹⁸ Dârimî, Nikâh, 14; Buhârî, Nikâh, 42; Ebû Dâvûd, Nikâh, 25; Nesâî, Nikâh, 35.

¹⁹ Nesâî, Nikâh, 36.

²⁰ Buhârî, Nikâh, 36; İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14.

²¹ İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14.

²² İbn Mâce, Nikâh, 15.

Hanefî âlimlere göre mülk, akrabalık, velâ ve devlet başkanlığı şeklinde dört²³; Malikî âlimlere göre mülk, baba olmak, asabe olmak, vasi tayin edilmek, velâ, kefalet, devlet başkanlığı ve İslam şeklinde sekiz;²⁴ Şafîî âlimlere göre mülk, baba olmak, asabe olmak, velâ, devlet başkanlığı ve adalet şeklinde altı;²⁵ Hanbelî âlimlere göre de mülk, baba olmak, asabe olmak, vasi tayin edilmek, velâ, devlet başkanlığı ve adalet şeklinde yedi olarak düzenlenmiştir.²⁶

Dikkat edilirse Hanefiler, diğer mezheplerin baba olmak ve asabe olmak diye saydıkları sebepleri, akrabalık olarak tek başlık altında saymışlar. Yani baba ve asabe olma sebeplerini akrabalık olarak tek başlık altında ele alırsa, hakkında ittifak edilen velâyeti elde etme sebeplerini mülk, akrabalık, velâ ve devlet başkanlığı olarak dört başlık altında inceleyebiliriz.

Hanefiler sadece yukarıda saydığımız bu dört sebebi kabul etmektedirler. Fakat buna karşın diğer mezhepler başka bazı sebepleri de eklemektedirler. Malikî ve Hanbelî âlimleri vasi tayin edilme, Şafîî ve Hanbelî âlimleri adalet, yine Malikî âlimleri kefalet ve İslamı buna ek olarak saymaktadırlar.²⁷ Bu kadar genel bilgiden sonra şimdi de ittifakla kabul edilen sebepleri inceleyelim.

A- Mülk

Mülk kelimesinin sözlük anlamı azamet ve saltanattır.²⁸ Terim olarak da mülk, sahip ve malik olunan, üzerinde tasarruf edilebilen şey demektir.²⁹

Buradaki mülk, konumuz açısından kişinin sahip olduğu köle ve cariyelerdir.³⁰ Efendi, köle ve cariyeler kendi mülkünde olduğu için onların üzerinde velâyet hakkına sahiptir ve onları evlendirebilir. Çünkü evlendirme velâyeti, koruyup

²³ İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtar*, byy. 1324/1906, II, 295.

²⁴ Sehnûn, b. Abdisselâm b. Saîd, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1994, II, 105.

²⁵ Nevevî, Ebû Zekerriyya Muhyiddin b. Şeref, *Ravzatu't-Tâlibîn*, Tahkîk: Abdulmevcûd M. Muavviz, Beyrut, ts, V,401-405.

²⁶ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed, *el-Muğni*, Beyrut, 1984, VII, 10-15.

²⁷ Esra Rahat, *İslam hukukunda Annenin Velâyeti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.14; Bu sebepler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Genç Mustafa, *İslam hukukunda Evlendirme Velâyeti*, Basılmamış Doktora Tezi, s. 136-195.

²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, X, 492.

²⁹ Erdoğan Mehmed, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2005, s. 419.

³⁰ Zeydan Abdülkerim, *el-Mufasssal fî Ahkâmi'l-Mer'e*, Beyrut, 1415/1994, VI, 341.

gözetme ve ilgi velâyetidir. Mülk de memlûk (sahip olunan şey) hakkında ilgi ve şefkate sebep olur.³¹

Mülk sebebiyle evlendirme velâyeti “*Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah kendi lütfü ile onları zenginleştirir. Allah (lütfü) geniş olan ve (her şeyi) bilendir*”³² ayetine dayanır.

Fakat mülk sebebiyle velâyet hakkı kazanılması için efendi akıllı ve bülüğa ermiş; velâyet altına bulunana kimse de tam mülk olması gerekir.³³

Eğer efendi kadın olması halinde, köle ve cariyelerin nasıl evlendireceği konusu mezhepler arasında tartışmalıdır. Bilindiği üzere Hanefî âlimlerince evlenme akdinde kadının sözü geçerlidir³⁴. Bunun için de onlara göre kadın efendi, kendi köle ve cariyesini evlendirebilir. Diğer mezhep âlimleri ise evlenme konusunda kadınların irade beyanlarını geçerli saymadığından kadın efendi bizzat evlendiremeyeceği kanaatindedirler. Malikî âlimlerine göre ise kadın efendi, köle ve cariyelerini evlendirmek için birini tayin eder. Şafî ve Hanbelî âlimlere göre de kadın efendinin sahip olduğu köle ve cariyesini, ancak kendisini evlendirme hakkına sahip olan velîsi evlendirebilir. Fakat bu velîler, velâyeti altındaki kadının köle ve cariyesini evlendirirken ayrıca kadın efendinin iznini alması gerekir.³⁵

B- Velâ

Velâ kelimesi sözlükte yakınlık, akrabalık, mülkiyet, yardım ve muhabbet gibi anlamlara gelir.³⁶ Terim olarak da kişinin mülkünde olan bir kişiyi hürriyete kavuşturması ile veya muvâlât akdi sebebiyle hak ettiği mirastır.³⁷

Velâ sebebiyle velâyetin dayanağı şu hadistir: “*Velâ, nesep akrabalığı gibi bir akrabalıktır, ne satılır ne de hibe edilir*”.³⁸

Velâ, velâ-i ataka, velâ-i muvâlât şeklinde ikiye ayrılır.

³¹ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, Mısır, 1327/1909, II, 237.

³² Nûr, 24/32.

³³ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, II, 238.

³⁴ el- Mevsilî, *el-İhtiyar*, byy. ve ts, III, 90.

³⁵ Şîrbînî, *Muğni’l-Muhtac*, Mısır, 1958, III, 151.

³⁶ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV, 410.

³⁷ Cürcânî, *a.g.e.* s. 255.

³⁸ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 481.(Bu hadis meşhur hadis kitapları arasında bulunamamıştır).

- Velâ-i ataka:

Efendi ile azat ettiği köle ve cariyesi arasında meydana gelen bir yardımlaşmadan ibarettir. Azat ettiği kimsenin nesep cihetinden asabesi yoksa efendisi sebebi asabelik sıfatıyla onun velîsi olur.³⁹ Mevle'l-ataka (azat eden efendi) velâyeti hak etme konusunda asabenin sonuncusu olduğundan azad edilen kimsenin nesep yönünden akrabalarından biri mevcut ise, efendi velâyete sahip olamaz.⁴⁰

- Velâ-i muvâlât:

Bir kimsenin başka biriyle, öldüğü zaman mirasçısı olması, bir cinayet işlemesi durumunda ise onun diyetini ödemesi amacıyla anlaşmasına velâ-i muvâlât denir. Cumhur bu velâ çeşidini kabul etmiyor.⁴¹ Hanefî âlimlerden sadece Ebu Hanîfe, mevle'l-atakanın velâyet hakkına sahip olabileceğini söylüyor. Çünkü ona göre mirasçı olabilen herkes velî da olabilir. Velâ-i muvâlât da mirasçılardan olduğuna göre o da, nesebî akraba ve diğer akrabaların bulunmaması halinde velâyete sahip olur.

İmam Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise velî olabilmek için asabelik şarttır, mevlâ-i muvâlât da asabeden olmadığı için velî olamaz.⁴²

C- Akrabalık

Velî olmayı sağlayan sebeplerden bir tanesi de akrabalıktır. Akrabalık sebebiyle velâyeti elde etmenin mahiyeti konusunda mezhepler arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Mezhepler arasındaki farklılıklar derken Hanefîler ile diğer mezhepleri kastediyoruz.

- Hanefî Âlimlere Göre Akrabalık Sebebiyle Velâyet

Hanefî âlimleri, baba, oğul ve babanın babası gibi baba tarafından olan yakınları ki buna binefsihî asabe denir.⁴³ Velâyet hakkına sahip olabileceğini ittifakla

---

³⁹ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 602.

⁴⁰ Zeydan, *a.g.e.*, VI, 341.

⁴¹ Karaman, *a.g.e.*, I, 422.

⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, 1398/1978, IV, 223.

⁴³ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 602.

kabul ederken⁴⁴; asabe dışındaki akrabaların velâyeti konusunda anlaşmazlığa düşmüşler. Ebu Hanîfe, asabenin bulunmaması halinde, annenin de içinde yer aldığı zevi'l-erhama da velâyet hakkı tanımıştır. İmam Muhammed ise “*nikâh asabeye aittir*”⁴⁵ hadisinden dolayı evlendirme velâyetini sadece asabe ile sınırlı tutmuştur.⁴⁶ Bu konuda Ebu Yusuf’un görüşü ise belli değildir. Bu konudaki görüşü açık olmamakla birlikte İmam Muhammed ile aynı görüşte olduğunu söyleyen rivayetler de mevcuttur.⁴⁷

- İslam Hukukçularının Çoğunluğuna Göre Akrabalık Sebebiyle Velâyet

Malikî, Şafîî ve Hanbelî âlimleri akrabalık sebebiyle velâyet hakkını baba olmak ve asabe olmak şeklinde iki başlık altında incelemişler.⁴⁸ Bu âlimlere göre baba olmanın velâyet üzerinde özel bir anlamı vardır. Malikî⁴⁹ ve Hanbelî âlimlere⁵⁰ göre akrabalar içinden sadece baba; Şafîî âlimlere⁵¹ göre ise hem baba, hem de dede (babanın babası) icbar velâyetine sahiptir. Bunu dışındaki velîlerin icbar yetkisi yoktur, dolayısıyla velâyeti altında bulunan kişiyi onun izni olmadan evlendiremezler. Baba ve dededen sonra, sırasıyla asabeden olan diğer akrabalar kâsırı (kısıtlıyı) evlendirecektir.⁵² Her üç mezhep âlimlerine göre de asabe dışındaki akrabaların velâyet yetkisi yoktur. Asabeden sonra velâyet hâkime geçer.⁵³

D- Devlet Başkanlığı

Velâyetin sebeplerinden biri de devlet başkanlığıdır. Devlet başkanlığı ile velâyet Hz. Peygamber (s.a.s.)’in “*Devlet başkanı (sultan), velîsi olmayan kişinin velîsidir*” hadisi ile sabit olmuştur.⁵⁴

⁴⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 240.

⁴⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 240.

⁴⁶ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 223.

⁴⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, byy. ve ts, I, 200.

⁴⁸ Nevevî, *a.g.e.*, V, 401; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-Fikhiyye*, Beyrut, ts, s.133.

⁴⁹ İbn Cüzey, *a.g.e.*, s. 134.

⁵⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII,10-12.

⁵¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Mısır, ts, II, 37.

⁵² Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 36; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 10-12.

⁵³ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 13; Behûtî, *Keşşâfu'l-Kına'an Metni'l-İkna'*, Beyrut, 1417/1997, IV, 48.

⁵⁴ İbn Mâce, *Nikâh*, 15.

Mezheplere göre devlet başkanı veya onun temsilcisi durumundaki hâkimin velâyete sahip olması halleri değişiklik göstermektedir. Bunlardan ittifakla kabul edilen iki durum ise şunlardır:

- Mülk, velâ veya akrabalık sebebiyle velâyet hakkı kazanan bir kimsenin bulunmaması halinde ‘ki bunlara özel velî denir, velâyet devlet başkanına geçer.⁵⁵ Zira Mecelle’nin ifadesiyle “velâyet-i hâssa, velâyet-i âmmeden ekvâdir”.⁵⁶ Dolayısıyla bir kısıtlının özel velîsi varken, velâyet-i âmme sayılan devlet başkanının velâyeti olmaz.⁵⁷

- Bir kimsenin, velâyeti altında bulunan birini meşru bir sebebe dayanmaksızın evlendirmemesi halinde de velâyet yetkisi hâkime geçer. Bu duruma “velînin azli” denir. Azil, kızın dengi veya daha üstün olan biriyle, emsal mehirle evlenmek istemesine rağmen, velîsinin buna olumlu cevap vermemesi durumunda velâyetinin alınması ve velâyetin devlet başkanına geçmesi demektir.⁵⁸ Velînin bu şekilde engel olması ve velâyeti altındaki kişiyi evlendirmemesi durumunda hâkim ona evlendirmesini teklif eder. Velî, evlendirmemesini haklı gösterecek bir gerekçe ortaya koyamaz ve evlendirmemede ısrar ederse, hâkim onun yerine geçerek kadını evlendirir.⁵⁹ İmam Ahmed b. Hanbel’ den nakledilen bir görüşe göre velînin azli durumunda velâyet hakime değil de sıradaki velîye geçer.⁶⁰

VI- VELÂYET ALTINDA BULUNMAYI GEREKTİREN SEBEPLER

Velâyet, genel olarak ehliyet eksikliğinden dolayı gündeme gelir. Ehliyeti eksik olan kimseler de akıl hastası, bunak, çocuk ve köle gibi tam eda ehliyetine sahip olmayan kişilerdir. Kendilerini temsil açısından eksik oldukları için velâyet altında bulunmaları gerekir.

Velâyeti gerektiren sebepler hacir (kısıtlılık) ile yakından ilgilidir. Burada sadece hacir konusunu işleyeceğiz, velâyet altında bulunanlardan bahsederken de velî tarafından temsil edilmesi gereken kısıtlıları anlatacağız.

⁵⁵ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 36; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 15; İbn Cüzey, *a.g.e.*, s. 134; İbnü'l-Hümâm, *fethu'l-Kadîr*, Beyrut, ts, II, 414.

⁵⁶ Mecelle, md. 59.

⁵⁷ Ali Haydar, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelletu'l Ahkâm*, İstanbul 1330, I, 13.

⁵⁸ Şafiî, *el-ümm*, byy. 2001, V, 13; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 294.

⁵⁹ Şafiî, *a.g.e.*, V, 13; İbn Cüzey, *a.g.e.*, s. 134.

⁶⁰ Bilmen Ömer Nasûhî, *Hukuk-i İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, ts, II, 48.

Hacir (Kısıtlılık)

Hacir, sözlükte kısıtlılık ve yasaklamak anlamına gelir.⁶¹ Bir İslam hukuku terimi olarak da kişinin sözlü tasarrufunun hukukî geçerliğinin engellenmesini ifade eder.⁶² Mecelle'ye göre "Bir şahs-ı mahsus, tasarruf-ı kavliyyesinden men'dir ki, ba'de'l-hacr, ol şahsa mahcûr denilir."⁶³ Kısaca hacir, İslam hukukunda şahsın hürriyetini meşru olarak sınırlayan bir durumdur.⁶⁴

İslam hukukunda hacri (kısıtlılığı) gerektiren sebepler ehliyetin arızaları (avârizu'l-ehliyye) adı altında ve fıkıh usûlü kitaplarında incelenmiştir. Bu sebepler normal olarak kişide bulunmayan, fakat sonradan ortaya çıkan bazı durumlardır.⁶⁵ Bu arızalar esas itibariyle akıl hastalığı (cünûn), bunama (ateh), uyku, baygınlık, ölümlü sonuçlanan hastalık (maraz-ı mevt), sarhoşluk, sefeh, borçluluk, iflas ve kölelikten ibarettir. Fıkıh usûlü kitaplarında bunlara yolculuk, çocukluk, hayız ve nifas hali, cehalet, unutmama, hata, ikrah ve şaka eklenirse de bunlar ehliyet arızaları değildir. Çocukluk ehliyeti daraltıcı veya ortadan kaldıracı bir etkisi söz konusu ise de bir ehliyet arızası sayılmaz; çünkü sonradan ortaya çıkmış değildir. Yolculuk, hayız ve nifas hali, cehalet, unutmama, hata, ikrah ve şakaya gelince, bunlar da ehliyet arızası sayılamaz. Sadece belirli hallerde dinî-hukukî hükümlerin kişiler veya hukukî tasarruflar üzerine terettüp etmemesi için birer özür teşkil ederler.⁶⁶

Ehliyeti daraltan veya ortadan kaldıran arızalar, eda ehliyetine ait arızalardır. Çünkü bunlar kişinin ya satım, kira, hibe, vakıf gibi işlemlerine bazı sınırlamalar getirirler veya onu namaz, oruç, hac gibi dinî yükümlülüklerden muaf kılarlar. Ancak bunlar kişinin leh veya aleyhinde bir takım hak ve sorumlulukların doğmasında engel teşkil etmez. Dolayısıyla bu arızalar sebebiyle ehliyetsiz veya eksik ehliyetli sayılanlar mirasçı olabilirler. Kendileri için satın alınan malların mülkiyetini

⁶¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, ts, II, 4.

⁶² Apaydın H. Yunus, "Hacir", *DİA*, İstanbul, 1996, XIV, 513.

⁶³ Mecelle, md.941.

⁶⁴ Tekin Gökmenoğlu, Ankara, 1997, s. 117.

⁶⁵ Hudarî, *Usûlü'l Fıkh*, Mısır, 1385/1965, s. 102.

⁶⁶ Aydın M. Akif, "Avâriz", *DİA*, İstanbul, 1991, IV, 108; Ayrıca bkz.: Karaman, *a.g.e.*, I, 247-248. 108.

kazanırlar. Ayrıca kanunî temsilcileri olan velî veya vasilerinin onlar adına yapabildikleri satın alma gibi hukukî muamelelerden doğan borçlar, ayrıca nafaka türünden olan borçlar haklarında sabit olur. Haksız fiilleriyle bir kimsenin malına zarar verirlerse tazmin etmek zorundadırlar. Çünkü bu ehliyet arızalarını taşıyan kişiler tam bir vücut ehliyetine sahiptirler. Bu arızalarının etkisi sadece eda ehliyeti üzerindedir.⁶⁷

Ehliyet arızalarının kişinin tasarruflarına etkisi konusunda genel kural şudur: Eda ehliyetini ortadan kaldıran arıza şahsı temyiz öncesi çocukluk çağına geri göndermiş sayılır, daraltan arıza ise temyiz çağına indirir.⁶⁸

Ehliyet arızaları semavî müktesep olarak iki kısımda incelenir. Semavî arızalar, meydana gelmesinde şahsın iradesinin etkisi olmayan arızalardır. Akıl hastalığı, bunama gibi. Müktesep arızalar ise meydana gelmesinde şahsın iradesinin etkisi olan arızalardır. Sefeh, sarhoşluk gibi.⁶⁹

Ebu Hanîfe'ye göre hacrin, akıl hastalığı, çocukluk ve kölelik olmak üzere üç sebebi vardır. İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Şafîi'nin de aralarında bulunduğu çoğunluk âlimler ise bu üç sebebe ilaveten sefeh, tebzir ve borçluluk durumlarını da hacir sebebi olarak değerlendirmişlerdir.⁷⁰

VII- VELÂYETİN UNSURLARI

Kavram olarak velâyetin çeşitli unsurları vardır. Bu unsurları, velî, velâyet altında bulunan kişi ve velâyetin konusu olarak sıralayabiliriz. Bunların hepsi birbirlerine bağlıdır, biri olmadan diğerinin olması mümkün değildir. Eğer velâyet altında bulunan kişi olmazsa, velâyet kurumunun da olamayacağı aşîkârdır. Velâyet altında bulunan kişi varsa, onu temsil eden biri de olacak demektir. Buna da velî denir. Velînin yerine getirmesi gereken tasarrufları tabii ki olacaktır, bu da velâyetin konusunu teşkil eder. Şimdi sırasıyla bu unsurları açıklamaya çalışalım.

⁶⁷ Aydın, "Avârız", *a.g.md.*, IV, 108; Ayrıca bkz. : Zerkâ Mustafa, *el-Medhalü'l-Fıkhi el-Âmm*, Dimeşk, 1418/1998, II, 834-835.

⁶⁸ Zerkâ, *a.g.e.*, II, 835.

⁶⁹ Molla Hüsrev, *Mir'kâtu'l-Usûl fi Şerhi Mir'kâti'l-Vusûl*, İstanbul, 1967, II, 251; Hudarî, *a.g.e.*, s. 102.

⁷⁰ Apaydın, "Hacir", *a.g.e.,DİA*, İstanbul, 1996, XIV, 514.

A- Velî

Velî, velâyetin unsurlarının ilkidir. Kısıtlı kişilerin temsilcisi olarak da tanımlanır. İşte bu görevi yerine getirebilmesi için bazı özelliklere sahip olması şarttır. Bu özelliklere sahip olmayanlar velâyet yetkisine sahip olamaz. Bu özellikleri taşıyan birçok insan bulunduğu, bunun için de bir çare bulmak gerekir. Bundan dolayı İslam hukukçuları velîlerin sırasını düzenlemişler. Gelecek konularda bu sıralamaları ayrıntılı bir şekilde açıklayacağız. Buna ilaveten velî olan kimse de her istediğini yapamaz, velînin tasarruf ve yetkisinde de bazı sınırlar çizilmiştir.

1- Velîde Bulunması Gereken Şartlar

Velî olabilmek için bazı şartların bulunması gerekir demiştik. İşte bu şartların bir kısmında ittifak edilmiş, bir kısmı da ihtilafli şartlardandır. Bundan dolayı bunu iki başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Bu başlıkların biri ittifakla aranan şartlar, ikincisi de ihtilafli şartlardır.

a- İttifakla Aranan Şartlar

Bir kişinin velî olabilmesi için bir takım özelliklerin kendisinde bulunması şarttır. Nasıl ki bir araba sürmek için bile iyi bir araba sürme ehliyeti gerekiyorsa, aynen birisine velî olabilmek için de hür olması, akıllı olması, bâliğ olması, Müslüman olması gibi özelliklere sahip olması şarttır. Bunlar olmadan velî olması da mümkün değildir. Şimdi bu özellikleri açıklamaya çalışacağız.

a1- Hürriyet

Köle velî olamaz ve onun velâyeti sahîh değildir. Kölenin hiçbir şeye gücü yetmiyor, kendi işini bile kendi isteğine göre yapamıyor. Bundan dolayı velî de olamaz, velâyet işini de yürütemez.⁷¹ Anlam olarak köle, savaşta esirlik sebebiyle hürriyetini kaybetmiş olan insan demektir. Tasarruf açısından kölenin ehliyeti mümeyyiz çocuğun ehliyeti gibidir. Yani köle mümeyyiz çocuk gibi ya me'zun ya da gayri me'zundur. Efendisi izin verdiği anda ancak bir işi yapabilir. Bundan dolayı köle velî olamaz.⁷²

⁷¹ Şener Mehmet, "İslam Hukukunda Velâyet", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, s. 209.

⁷² Çeker Orhan, *İslam Hukukunda Akidler*, Konya, 1999, s. 28-29.

Velâyet mülkiyete dayanmaktadır. Bir kişinin aynı anda hem malik, hem de memlûk olması mantık dışı bir şeydir, dolayısıyla kölenin kendi üzerinde velâyeti yok ki bir başkasına velî olsun.⁷³

a2- Akil

Yine bir kişinin velî olabilmesi için akıllı olması gerekir. Akıl hastasının yani mecnunun velâyet görevini yapması imkânsızdır.⁷⁴

Akıl hastası ya da mecnun, bir insanın normal olarak söz söylememesi ve hareket etmemesi demektir.

Akıl hastasının hiçbir tasarrufu sahih değildir. Vasisinin izin verip vermemesi de önemli değildir. Bunu, gayri mümeyyiz çocuk gibi değerlendireceğiz. Bundan dolayı hiçbir şekilde akıllı olmayan velî de olamaz.⁷⁵

a3- Bâliğ ve Reşid olması

Velî olabilmenin şartlarından bir tanesi de bâliğ olmaktır. Bâliğ olmayan, köle, mecnun ve çocuk gibi kimselerin bir başkasına velî olması hukuken mümkün değildir.⁷⁶ Anlam olarak bâliğ olmak, insanın fizik olarak olgunlaştığı devre demektir. Bu devrenin başlangıcı erkeklerde 12, kızlarda ise 9 olarak kabul edilmiştir. Bu yaşları doldurmasına rağmen kendilerine bu devrenin alameti görülmeyen erkek çocuğa murahik, kız çocuğa da murahika denir.

Bâliğ olmanın alameti erkek çocukta ihtilam olmak ve gebe bırakmak, kız çocukta ise hayız görmek, ihtilam olmak ve gebe kalmak olarak belirlenmektedir. Kendilerinde bu alamet görülmeyen erkek ve kız çocuklar, cumhura göre 15 yaş, İmam Ebu Hanîfe'ye göre de kız 17 yaş, erkek 18 yaşını doldurdu mu bunlar hükmen bâliğ olmuş sayılırlar.⁷⁷

⁷³ Rahat, *a.g.e.*, s. 20.

⁷⁴ Mehmet Şener, "İslam Hukukunda Velâyet", *a.g.md.*, s. 209.

⁷⁵ Çeker Orhan, *a. g. e.*, s. 23.

⁷⁶ Mehmet Şener, "İslam Hukukunda Velâyet", *a.g.md.*, s. 209.

⁷⁷ Çeker Orhan, *a. g. e.*, s. 20.

Aynı şekilde reşid olmayan kimse de velî olamaz. Çünkü reşid olmayan kimse velâyeti altındaki kimseye kimin denk olabileceğini ve nikâhın maslahatını bilemez.⁷⁸

İşte yukarıdaki özelliklere sahip olan kimseye baliğ denir, bâliğ olan kimse de velî olabilir demektir.

a4- Müslüman olması

Velî olacak olan kimsenin Müslüman olmaması da velî olmayı engeller. Bu konu ile ilgili “*Elbette kâfirler için mü’minler aleyhine bir yol verecek değildir*”⁷⁹ ayeti açıkça Müslüman üzerinde kâfirlerin velî olamayacağını belirtmektedir. Kâfirin Müslüman üzerinde velâyet taslaması Müslümanda aşağılık duygusu yaratır. Bundan dolayı kâfir Müslüman’a velî olamaz.⁸⁰

İşte saydığımız bu şartları kendisinde bulunduran kimse sözü ile tasarrufu ile ve başka davranışları ile bir başkasına velî olabilir. Eğer bu özelliklere sahip değilse velî olamaz.

b- İhtilafı Şartlar

Yukarıdaki açıklamaya çalıştığımız şartlar bütün mezhepler tarafından ihtilafsız olarak kabul edilen şartlardır. Fakat Hanefiler dışındaki diğer mezhepler ise bu şartlara ilaveten velîlik için ileri sürdükleri başka şartları da vardır. Bu şartları, erkeklik, ihramda bulunmamak, rüşd ve adalet olarak belirlemektedirler.

b1- Erkek Olması

Malikî, Şafîî ve Hanbelî âlimleri kadının velî olamayacağını söylüyorlar. Velâyet işlerini ancak erkeklerin yapabileceklerini vurguluyorlar. Çünkü onlara göre kadının kendi şahsı üzerinde velâyeti yoktur. Şahsı üzerinde velî olamayan birinin başkası üzerinde velî olması mümkün değildir.⁸¹

⁷⁸ Zeydan, a.g.e., VI, 351-52.

⁷⁹ Nisâ, 4/141.

⁸⁰ Mehmet Şener, “İslam Hukukunda Velâyet”, a.g.md., s. 210.

⁸¹ Şafîî, a.g.e., X, 64; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 16.

Ebu Hanife ise asabeden olan akrabalar bulunmadığında belli bir sıraya göre kadınların da velî olabileceğini söylüyor.⁸²

b2- İhramda Bulunmaması

Malikî ve Şafîî hukukçuları, velînin ihramlı olmasını velâyete engel olacağını söylüyorlar. Buradaki velâyetten kasıt evlendirme konusundaki velâyettir. İhramlı olmak, kişinin ehliyetine eksiklik getirmez, bundan dolayı da ihramlı olmak genel ehliyete engel değildir.⁸³

b3- Rüşd

Ebu Hanife hariç, diğer âlimler reşid olmayan kimsenin de velî olup olamayacağı üzerinde durmuşlar. Rüşdün buradaki anlamı, velîsi olduğu kimseye kimin denk olabileceğini ve nikâhın maslahatlarını bilebilmektir. Bundan dolayı nikâhın maslahatlarını bilmeyen, kimin kime denk olduğunun farkına varmayan kimse rüşd vasfını taşıyamaz.

Şafîî ve Hanbelî âlimlere göre rüşd, velâyetin sıhhat şartıdır. Malikî âlimlerine göre de rüşd velâyetin tamamlayıcı şartıdır.⁸⁴

b4- Adalet Sahibi olması

Rüşdde olduğu gibi adalet şartı konusunda da mezhepler ihtilafa düşmüşler. Yani velînin adil olması Malikî hukukçulara göre tamamlayıcı şart olarak görülürken (ihtilafli olmak üzere), Şafîî ve Hanbelî âlimlere göre adalet, velâyetin normal şartlarından bir tanesidir. Dolayısıyla bu görüşü benimseyenlere göre fasık velî olamaz.⁸⁵

2- Velînin Yetki ve Tasarrufları

Velâyet altında bulunan kimse üzerinde velî olan kimsenin tasarrufları, onun maslahatı ile sınırlıdır. Bu tasarrufları mali olan ve mali olmayan tasarrufları olarak iki başlık altında açıklamaya çalışacağız.

⁸² Serahsî, *a.g.e.*, IV, 223.

⁸³ Nevevî, *a.g.e.*, V, 412; Zeydan, *a.g.e.*, VI, 351-352.

⁸⁴ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 36; Behûtî Mansûr b. Yûnus, *Keşşâfu'l-kına' an metni'l-ikna'*, Tahkîk: Muhammed Emîn ed-Dinnâvî, I-V, Beyrut, 1417/1997, IV, 150.

⁸⁵ Desûkî, Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, Tahrîc: Muhammed Abdullâh Şâhin, I-VI, Beyrut, 1417/1996, III, 28.

a- Velînin Mali Tasarrufları (vesayet)

Velî, velîsi olduğu kişinin sırf zararına olan malını hibe etmek, sadaka olarak vermek ve aşırı aldanma ile alışverişte bulunmak gibi tasarruflarda bulunamaz.

Hibeyi kabul, sadaka ve vasiyet gibi sırf faydalı olan tasarruflarda bulunabilir.

Fayda tarafı da, zarar tarafı da bulunan alışveriş, kiraya verme, kiralama ortaklık gibi tasarruflarda bulunabilir.⁸⁶

b- Velînin Mali Olmayan Tasarrufları

İcbar yetkili bir velî (Hanefilere göre tüm velîler icbar yetkilidir; diğerlerine göre ise sadece baba ve dede bu velâyete sahiptir), velîsi olduğu kişileri, onların izni olmadan evlendirme yetkisine sahiptir. Ancak bu yetkiye sahip olmayan velî de mutlaka evlendireceği zaman onların iznini alması gerekir.⁸⁷

B- Velâyet Altında Bulunan Kişi

Velâyet altında bulunan kişi için İslam hukuku kaynaklarında mevlî aley/müvellaaley tabiri kullanılır.⁸⁸ Bir fıkıh terimi olarak da mevlî, herhangi bir sebepten dolayı ve hukukun da kabul ettiği koruma altına alınan kimseye denir.⁸⁹

Velâyet altına alınmayı gerektiren sebepler konusunda hukukçuların değişik ve çeşitli görüşleri mevcuttur. Bunları, ittifakla kabul edilen ve hakkında ihtilaf edilen velâyet altında bulunma nedenleri şeklinde iki başlık altında incelemeyi uygun bulduk. İttifakla kabul edilen gerekçeler, küçüklük, akıl hastalığı, bunama ve köleliktir. Hakkında ihtilaf edilen velâyet altında bulunma nedenleri ise sefeh ve kadınlıktır. Bu iki sebep, Hanefiler dışındaki diğer üç mezhebe göredir. Şimdi bunların izahlarını yapmaya çalışacağız.

1- İttifakla Kabul Edilen Velâyet Altında Bulunma Nedenleri

Velâyet altında bulunma sebeplerini de müçtehitler kendi aralarında tartışmışlar. Bir yere kadar görüş birliği içindedirler. Biz burada ittifakla kabul edilen ve hakkında ihtilaf edilen nedenleri ayrı başlık altında anlatmaya çalışacağız. Şimdi ise ittifakla kabul edilen nedenlerden bahsedeceğiz.

⁸⁶ Heyet, İslam Fıkıhı Ansiklopedisi, Beyrut, 1996, X, 73.

⁸⁷ Rahat, *a.g.e.*, s. 23.

⁸⁸ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 373.

⁸⁹ Rahat, *a.g.e.*, s. 33.

a- Küçüklük

Bir işi en iyi ve düzgün bir şekilde yapmak, o işin hakkını vermek için ilk önce gerekli olan şeyin akıl olduğu kesindir. Yani eda ehliyetinin temel dayanağı akıldır. Çocukluk döneminde, kişinin akli melekeleri yeterince gelişmez. Bundan dolayı da tam anlamıyla eda ehliyetine sahip olamaz. Ehliyetini tam olarak kazanıncaya kadar başkası tarafından temsil edilir. Hacrin kuvveti açısından küçüklük iki kısımda incelenir: Temyiz öncesi ve sonrası. Temyiz öncesi dönemde çocuk, velîsi izin verse bile, sırf yarar sağlayanlar da dâhil olmak üzere hiçbir sözlü tasarrufta bulunamaz.

Temyiz çağına ulaşmış çocuğa gelince, Hanefî ve Malikî âlimlere göre bu çağıdaki bir çocuğun sadece faydalı olan tasarrufları sahih, sırf zararlı olan tasarrufları ise batıl, faydalı ve zararlı olan tasarrufları ise velîsinin icazetine bağlıdır. Hanbelî âlimlere göre mümeyyiz çocuğun kâr ile zarara ihtimali bulunan tasarrufları ancak velînin önceden izin vermesiyle geçerli olurken, Şafîî âlimlere göre bu çeşit tasarrufları asla geçerli olmaz.⁹⁰

Çocuktan hacir, ya velîsinin ona ticaret izni vermesiyle veya ergenlikle ortadan kalkar. Fakat ticaret izni, sadece fayda ve zarar ihtimali bulunan tasarruflarda geçerli olur. Bütün tasarruflar için hacrin kalkması ancak buluğla gerçekleşir.⁹¹

b- Akıl Hastalığı

Akıl hastası ya da cünûn, kişinin hem aklını hem de temyiz kudretini ortadan kaldıran bir durumdur. Ehliyetin dayanağı olan akıl, mecnunda olmadığı için onun eda ehliyeti de her iki yönü ile ortadan kalkar. Dolayısıyla akıl hastası hak elde edemez, borç altına da giremez.⁹²

Cünûn iki kısımda incelenir:

- Cünûn-ı mutbık: Akıl hastalığı bütün zamanlarda süren kimsedir. Bu çeşit akıl hastası, aklının yeterli olmaması sebebiyle gayri mümeyyiz çocuk hükmünde

⁹⁰ Apaydın, *a.g.md.* XIV, 514-515.

⁹¹ Ebu Zehra, *el-Ahvâlü 'ş-Şahsiyye*, Kahire, 1950, s. 436.

⁹² Zekiyyüddîn Şa'bân, çev, Kâfi Dönmez, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Ankara, 2007, s. 299.

kabul edilir.⁹³ Bu sebeple sadece fayda sağlayanlar da dahil olmak üzere hiçbir tasarrufu geçerli değildir. Malı kendisine verilemez. Tam bir velâyet altındadır.⁹⁴

- Cünûn-ı gayri mutbık: Bazen mecnun olup, bazen de akîl sağlığına kavuşan kimsedir. Hasta olduğu zamanlarda tasarrufları geçerli değildir, sözlerine itibar edilmez. Fakat akıl sağlığı yerinde olduğunda tasarrufları akıl kişinin tasarrufları gibidir.⁹⁵

Akıl hastaları bir malı telef etmekten şahsen değilse de malen sorumludurlar. Meydana getirdikleri zarar, mallarından tazmin edilir.⁹⁶

c- Bunama

Akıldaki idrak ve anlama noksanlığından doğan zayıflık⁹⁷ anlamındaki bunama, zekânın yeteri kadar gelişmemesinden kaynaklanabildiği gibi, sonradan da meydana gelebilir. Bunaklar gel-git akıllı kimselerdir. Bazen akıllı bazen de deli gibi hareket ederler.⁹⁸

Bunak olan kimse mümeyyiz çocuk hükmündedir.⁹⁹ Dolayısıyla kendi menfaatine olan tasarrufları yapabilir, bunlar velîsinin onayı olmasa da sahihtir. Zararına olan tasarrufları geçersizdir. Hem fayda hem de zarar ihtimali bulunan tasarrufları ise velîsinin icazetine bağlıdır, velîsi izin verirse geçerli, vermezse geçersizdir.

Kendisine hiçbir ibadet vacip değildir, fakat yaptığı ibadetler geçerlidir.¹⁰⁰

d- Kölelik

Köleler, iman, namaz ve oruç gibi malî yönü bulunmayan şahsî nitelikteki dinî mükellefiyetler açısından hür insandan farksızken, sosyal ve iktisadî açılardan onlardan ayrılırlar. Her şeyden önce hukukî işlemlere konu oldukları için mal kabul edilirler. Eda ehliyetinden tamamen, vücut ehliyetindense kısmen mahrumdurlar.

⁹³ Mecelle, md. 944 ve 979.

⁹⁴ Çeker Orhan, *a.g.e.*, s.18.

⁹⁵ Mecelle, md. 944 ve 980.

⁹⁶ Çeker Orhan, *a.g.e.*, s.18.

⁹⁷ Zekiyüddîn Şa'bân, *a.g.e.*, s. 299.

⁹⁸ Karaman, *a.g.e.*, I, 249.

⁹⁹ Mecelle, md. 978.

¹⁰⁰ Zekiyüddîn Şa'bân, *a.g.e.*, s. 299-300.

Genel kural olarak hayatta olan her insanın tam vücut ehliyetine sahip olması gerekirken köleler, mülk edinemedikleri ve kazandıkları efendilerine ait olduğu için farklı değerlendirmeye tabi tutulmuş ve eksik vücut ehliyetine sahip kabul edilmişlerdir.¹⁰¹

Bu sebepten dolayı köleler velâyet altındadırlar.

2- Hakkında İhtilaf Edilen Velâyet Altında Bulunma Nedenleri

Hanefî hukukçular velâyet altında bulunma sebeplerini bu dört madde ile sınırlı tutarken, diğer üç mezhep âlimleri ise buna sefeh ve kadın olmayı da eklemişler. Şimdi ise bu iki maddeye de değinelim.

a- Sefeh

Normalde aklî melekelerin yerinde olmasına rağmen, ancak aklın ve şer'i esasların gereğine aykırı şekilde davranarak tedbirsizlik etme haline sefeh denir.¹⁰² Sefeh kavramı, batıl yönlerde sarf etmekle malı ifsat etmeyi, nafaka hususunda müsrif davranmayı ve ticarete aldanmaya maruz kalmayı içine alacak şekilde geniş tutulmuştur.¹⁰³ Sefeh, ehliyeti tamamen ortadan kaldırmadığı gibi hitabın düşmesini gerektiren bir sebep de değildir.¹⁰⁴ Sefih kişi hacre konu olup olmama açısından iki durumda incelenmiştir: Sefih olarak buluşa eren kişilerin mallarının kendilerine teslim edilemeyeceğinde fakihler ittifak halindedir. Fakat sadece Ebu Hanîfe, sefihin 25 yaşına gelmesine rağmen rüşdü görülme bile malının kendisine teslim edileceğini söylüyor, bu yaşa kadar malının teslim edilmemesini hacir olarak değil de, sadece bir te'dib ve hayata hazırlama olarak görüyor. Çoğunluğa göre ise sefih kaç yaşına gelirse gelsin rüşdü tespit edilmediği sürece malı kendisine teslim edilmez, velâyet altında olacaktır.¹⁰⁵

Mecelle'ye göre hacre konu olmuş sefih, mümeyyiz çocuk hükmündedir. Fakat sefihin velisi sadece hâkim olabilir. Onun üzerinde baba ya da dedesinin veya bunların vasilerinin velâyet hakkı yoktur.¹⁰⁶ Sefihin alım satımı, icaresi, sadakası ve

¹⁰¹ Aydın+ Hamidullah, "Köle", *DİA*, Ankara, 2002, XXVI, 239.

¹⁰² Erdoğan, *a.g.e.*, s. 498-499.

¹⁰³ Apaydın, "Hacir", *DİA*, XIV, 515.

¹⁰⁴ Çeker Orhan, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁰⁵ Çeker Orhan, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁰⁶ Mecelle, md. 990.

fesih ihtimali bulunan tasarrufları caiz değildir. Fakat bu tür tasarruflarında hakim sefih için bir yarar görürse icazet verir.¹⁰⁷ Sefihin başkası adına borç ikrarı geçerli değildir.¹⁰⁸ Bu türden olmayan tasarruflar konusunda ise sefih reşid hükmündedir.¹⁰⁹

b- Kadın olmak

Malikî, Şafî ve Hanbelî hukukçulara göre kadın olmak evlilik konusunda velâyet altında bulunmayı gerektirir. Bu gerekçe ile bütün kadınlar, ister bakire ister dul, ister büyük ister küçük, ister hür ister cariye olsun, kendi nikâh akitlerini yapamazlar. Onları mutlaka erkek bir velî evlendirmelidir.¹¹⁰

İmam Şafî bu konuda şöyle demektedir: “...Velî erkektir, kadın değildir; kadın asla başkasına velî olamaz. Kendisi için velî olamayınca, başkası için velî olması ve nikâh akdini yapması daha uzak (bir ihtimaldir)”.¹¹¹ Buna rağmen kadın velîsinin izni olmadan evlenirse nikâhı yok hükmündedir.¹¹²

Hanefîlerin zahiru’r-rivâyede yer alan görüşlerine göre bu konuda akıllı, ergen ve hür bir kadın, denklik ve emsal mehir şartlarını dikkate alarak kendi evlenme akdini yapabilir. Çünkü o, bu konuda tam ehliyetlidir. Üzerinde velâyetin sabit olması için kabul edilen illetlerin hiçbiri onda yoktur. Fakat hayâsızlığa nispet edilmemek için evlenme işini velîsine havale etmesi müstehaptır.¹¹³

C- Velâyetin Konusu

Velî, velâyet yetkisini kullanarak temsil etmekte olduğu kısıtlı adına bazı akit ve tasarruflar gerçekleştirir. Bunlar, velînin görevleri olmakla birlikte, sonuçta velînin yapması gerekenler velâyetin de konusunu oluşturmaktadır. Velînin kısıtlı adına, onun maslahatını gözeterek yaptığı tasarruflar, eğer hukukî şartları taşıyorsa, onun üzerine cebren sabit olur. Kısıtlı büyüdükten ve rüşd çağına ulaştıktan sonra bile onları iptal edemez.¹¹⁴ Velînin yapabildiği tasarruflar başlıca üç tanedir. Bunlar, küçüklerin bakımı ve terbiyesi, kısıtlının haklarını koruma ve yetkisi olmayanlar

¹⁰⁷ Mecelle, md. 993.

¹⁰⁸ Mecelle, md. 984.

¹⁰⁹ Apaydın, “Hacir”, *a.g.md.*, XIV, 516.

¹¹⁰ Şirbînî, *a.g.e.*, III,147; Çeker Orhan, *a.g.e.*, s. 35.

¹¹¹ Şafî, *a.g.e.*, V, 19.

¹¹² Şafî, *a.g.e.*, V, 13.

¹¹³ Serahsî, *a.g.e.*, V, 10.

¹¹⁴ Ahmed Zerkâ, *a.g.e.*, II, 844-845.

adına hukukî işlemler gerçekleştirmedi. Bunlardan birincisini bizim konu ile ilgili olmadığı için burada almayacağız.

1- Kısıtlının Haklarını Koruma

Velâyetin ilgi alanların biri kendi menfaatlerine yönelik olarak tasarrufta bulunamayan kişileri korumaktır. Velî, yaptığı ya da yapacağı bütün tasarruflarda velâyeti altındaki kişinin hem şahsı, hem de malı konusunda onun menfaatini gözetmelidir. Zararına olarak yaptığı tasarruflar geçerli olmayacaktır.¹¹⁵ Yani velî, her zaman velâyeti altında bulunanın faydasına yönelik tasarruf eder, bunun dışında hiçbir yetkisi yoktur.

2- Yetkisi olmayanlar Adına Hukukî İşlemler Gerçekleştirme

Kısıtlı olan kimseler hayatları boyunca çeşitli şeylere ihtiyaç duyarlar. Bunların bir kısmında onların hukuk önünde temsil edilmesi gerekmektedir. İşte velâyet kurumu sayesinde bu mümkün duruma gelmektedir. Kısıtlının şahsı ya da malı ile ilgili bir sorun ortaya çıkarsa bunu velî halledecektir.

Evlenme konusunda kişiler her zaman yeterli olmayabilir. Ehliyetlerinin eksik ya da hiç olmayışı sebebiyle bazı şahısların nikâh akdini mutlaka velîleri yapmalıdır. Buna örnek olarak şu ayet dikkat çekicidir: "... Şayet borçlu, sefih ya da akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumdaysa, velîsi adaletle yazdırsın...".¹¹⁶ Bu ayetten anlaşılmaktadır ki yetkisi olmayanlar adına hukukî işlemleri gerçekleştirmek için bir velînin bulunması gerekmektedir.

VIII- MEZHEPLER AÇISINDAN VELÂYET YETKİSİNE SAHİP OLABİLEN KİŞİLER VE VELİLİKTE ÖNCELİK HAKKI

Fıkıh kitaplarında velâyet konusu niyâbetin bir alt başlığı olarak işlenmektedir. Velâyetin ne olduğunu iyice anlamamız için ilk önce niyâbet konusuna değinmemiz gerekir. Niyâbet kelimesi başkasının yerine tasarrufta bulunmak anlamına gelir. Tasarrufta bulunan kişiye nâib, kendisi adına tasarrufta bulunulan kişiye menûbun anh veya asîl denir.¹¹⁷

¹¹⁵Çeker Orhan, *a.g.e.*, s. 19.

¹¹⁶Bakara, 2/282.

¹¹⁷Çeker Orhan, *a.g.e.*, s. 121.

Niyâbet bazen İslam dininin bir emri olarak bazen de menûbun anı ve nâibin anlaşmaları ile meydana gelir. Dinin emri ile olan niyâbetler bazen menûbun anının babasının, bazen de mahkemenin tayini ile ortaya çıkar.

Şahısların anlaşmaları ile meydana gelen niyâbete ittifâkî niyâbet yani vekâlet, dinin emri ile olan niyâbete de şer'i niyâbet yani velâyet ve vesâyet denir.

İttifâkî niyâbet konumuz ile ilgili olmadığı için ondan söz etmeyeceğiz; bizim konumuzla yakından ilgili olduğu için şer'i niyâbeti ve bunun alt dalı olan velâyeti ele alacağız.

Vekâlet ve benzer akitlerde icab ve kabul şeklinde akit meydana gelir, şer'i niyâbet (velâyet) ise bu şekilde değil de dinin bir emri ve sosyal bir görev olarak kendini göstermektedir. Naib, menubûn anının yerine tasarrufta bulunmayı ve onu korumayı şer'an tekellûf etmiştir.

Fıkıh kitaplarına baktığımızda evlenme, tahsil, terbiye, sanat öğrenme gibi işler velâyet adı altında işlenmektedir, yani yukarıdaki saydığımız işleri velî velâyeti altında bulunan kimse için yapar.¹¹⁸

Bu kadar genel bilgiden sonra şimdi ise mezheplere göre kimlerin velî olup olamayacağından bahsetmeye çalışacağız.

A-Hanefî Mezhebine Göre

Hanefî mezhebine göre velâyette öncelik hakkı aynen mirastaki sıraya göre devam eder. Yani mirasta öncelik hak kimin ise aynen velâyet hakkı da onun olur.¹¹⁹ Mirastaki sıralama ise şu şekilde cereyan eder:

1. Araya kadın girmeyen erkek fûrû:

a- Oğul,

b- Oğlun oğlu

c- Ve sonuna kadar onun oğulları olarak devam eden asabeler.

2. Yine araya kadın girmeyen erkek usul:

¹¹⁸ Çeker Orhan, *a. g. e.*, s. 121, 126.

¹¹⁹ İbnü'l-Hümâm, *a. g. e.*, III, 277; Yenidoğan Adem, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, Isparta, 2009, s. 24.

- a- Baba
- b- Babanın babası
- c- Ve sonuna kadar onunu babaları olarak devam eden asabeler.

3. Babanın erkek cüzleri:

- a- Ana-baba bir erkek kardeş
- b- Baba bir erkek kardeş
- c- Ana-baba bir erkek kardeşin oğlu
- d- Baba bir erkek kardeşin oğlu
- e- Ve böylece araya kadın girmeyen erkek torunları.

4. Dedenin erkek cüzleri:

- a- Ana-baba bir amca
- b- Baba bir amca
- c- Ana-baba bir amcanın oğlu
- d- Baba bir amcanın oğlu
- e- Ve böylece araya kadın girmeyen torunları.

Buraya kadar saydığımız tümü asabeler olarak mirasta geçer. Hiç asabe bulunmadığında ise Ebu Hanîfe'ye göre velâyet hakkı sırası zevi'l-erhama geçer, bunlar da olmazsa velâyet hakkı sultana geçer.¹²⁰ İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre ise asabeden sonra velâyet hakkı sultana geçer. Hanefiler bunların hepsini mücbir velî kabul etmişlerdir.¹²¹

- zevi'l-erham da şunlardır:

1. Anne
2. Annenin babası.
3. Anne bir erkek kardeş ve onun oğulları.

¹²⁰ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 219; Çeker Orhan, *a. g. e.*, s. 126.

¹²¹ İbn Nüceym, *a.g.e.*, III, 210; Yenidoğan Adem, *a.g.e.*, s. 25.

4. Anne bir amca.
5. Anne-baba bir dayı.
6. Baba bir dayı.
7. Anne bir dayı.

B- Malikî Mezhebine Göre

Malikî Mezhebine Göre velîlerin sıralaması da şu şekildedir:

- 1- Oğul
- 2- Baba
- 3- Ana-baba bir erkek kardeşler
- 4- Baba bir erkek kardeşler
- 5- Ana-baba bir kardeş oğulları
- 6- Baba bir kardeş oğulları
- 7- Babanın babası (dede)
- 8- Sonra amcalar
- 9- Daha sonra Mevla

10- Sonra hâkim olarak geçmektedir. İmam Mâlik göre babanın tayin ettiği vasî, nesep velîsinden önce gelir.¹²²

C- Şafîî Mezhebine Göre

Bu mezhepte de velî olabilecek kişiler şunlardır:

- 1- Baba
- 2- Dede
- 3- Onun babasının babasının babası ne kadar varsa
- 4- Ana-baba bir erkek kardeş
- 5- Baba bir erkek kardeş

---

¹²² İbn Rüşd el-Hafid, *a.g.e.*, II, 14; Yenidoğan Adem, *a.g.e.*, s. 25.

- 6- Ana-baba bir erkek kardeşin oğlu
- 7- Baba bir erkek kardeşin oğlu
- 8- Ana-baba bir amca
- 9- Baba bir amca
- 10- Ana-baba bir amcaoğulları
- 11- Baba bir amcanın oğulları
- 12- Bunların hiç biri olmazsa velâyet yetkisi devlet başkanına geçer.¹²³

D- Hanbelî Mezhebine Göre

Bu mezhebe göre de velî olabilecek kişiler şu şekil sıralanmaktadır:

- 1- Baba
- 2- Dede
- 3- İlanihaye babasının babaları sonuna kadar
- 4- Oğul
- 5- Oğlun oğlunun oğlu sonuna kadar
- 6- Ana-baba bir erkek kardeş
- 7- Baba bir erkek kardeş
- 8- Ana-baba bir erkek kardeşin oğlu
- 9- Her iki kardeşin araya kadın girmeyen ilanihaye oğulları
- 10- Ana-baba bir amca
- 11- Baba bir amca
- 12- Ana-baba bir amcanın ilanihaye oğulları
- 13- Baba bir amcanın ilanihaye oğulları
- 14- Dedenin amcaları
- 15- Bunların oğulları

---

¹²³ Şirbînî, , *a.g.e.*, III, 151.

16- Dedenin babasının amcaları

17- Bunların ilanihaye oğulları olarak sıralanmaktadır.¹²⁴

---

¹²⁴ Behûti, *a.g.e.*, IV, 47; Çeker Orhan, *a. g. e.*, s. 126-127; Yenidoğan Adem, *a.g.e.*, s. 25.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KADININ HUKUKİ STATÜSÜ VE İSLAMIN KADINLARA TANIDIĞI HAKLAR

İslam dini ve kültürü, kadının ferdî ve sosyal hayatında önemli değişiklikler yapmıştır. İşte bu değişiklikleri sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için İslam öncesi Arap toplumuna kısaca bakmak gerekir. İslam, hem Arap toplumunun içinde doğup yayılmış, hem de kadın konusunda getirdiği yorum ve uygulamaları o toplumu etkilemiştir. Bundan dolayı o döneme kısa da olsa değinmek yerinde olacaktır.

O dönemde kadınlar erkek merkezli ve cahiliye toplumu içinde ikinci derece bir yere sahip olduklarını dile getirmek yanlış bir ifade olmaz. Bunun sebebi ise büyük çoğunluğu itibarıyla göçebe bir hayat sürmeleridir. Çöl şartları içinde sık sık yer değiştirmek zorunda kalırlar ve zaman zaman da diğer kabilelerle ganimet elde etmek için savaşmak onların eskiden beri süre gelen adetlerindedir. İşte böyle durumlarda göçebe kabilelerin yaşantısında muharip sınıftan olmayan, daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse tüketici olarak görülen kadının ikinci derece ve ikinci sınıf olarak görülmesi pek de şaşırtıcı değildir. Bu konumda olmak bazen kadınların hayatını bile önemsiz hale getirerek, kız çocuklarının ailenin ve kabilenin imkânlarını tüketmesinin önüne geçmek ve kabileler arasındaki baskınlarda yabancı kabilelerin eline geçmesinin vereceği utançtan kurtulmak için nadiren de olsa kendi aileleri tarafından öldürülmelerine sebep olmuştur.¹²⁵

İslam'dan önce bazı kabilelerin bir dönem anaerkil bir aile yapısına sahip oldukları yönünde bazı işaretler vardır. Fakat Arap toplumunda ise genelde oldukça katı bir pedersahîliğin olduğu kesindir. İster istemez bunun sonucu olarak da kadınların aile içindeki durum ve konumları aile reisi olan erkeğin elinde olacaktır. Bu cümleyi biraz daha açmak gerekirse, evlenme çağına gelen kızlar ve dul kadınların kendi başlarına evlenemedikleri, gelecekte ömür boyu birlikte yaşayacağı eşini seçemedikleri bunu, onların velîsi konumunda olan kişinin yapacağı kendiliğinden anlaşılacaktır.

---

¹²⁵ Aydın M. Akif, "Kadın", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 86.

Yukarıdakilere ilaveten velî müstakbel kocadan evlilik karşılığında para veya mal (kalın) alır. Kadın ise kocasının ölümü halinde üvey oğluna ya da kayınbiraderine miras konusu bir mal olarak geçer. Kadınların evlenme ehliyetlerini hem ataerkil aile yapısı hem de kabile geleneği sınırlamaktadır. Fakat bu dönemde şehirli kadınların sosyal ve ekonomik durumu göçebe kabilelerin durumundan daha farklı bir görünüme sahiptir. Şehirli kadın toplum içerisinde daha etkin bir yere sahiptir. Özel mülkiyete sahiptir. Mallarını ya kendileri bizzat ya da bir ortak vasıtasıyla işleterek ticaret yapar. Örnek vermek gerekirse Ebu Süfyân'ın karısı Hint ve Hz. Peygamber'ini eşi Hz. Hatice, özelliklerini saydığımız kadınlardandır.¹²⁶

Cahiliye döneminde kadın-erkek ilişki şeklini de toplumun göçebe veya yerleşik olması belirlemektedir. Göçebe topluluklarda daha serbest bir görüşme söz konusu iken yerleşik kabilelerde ise bunun tam tersi bir uygulama mevcut idi.

Bu kader özet bilgiden sonra, az da olsa İslam öncesi toplumlar hakkında bilgi sahibi olduk, şimdi ise İslam'ın kadınlara tanıdığı haklardan bahsetmeye çalışacağız.

İslam dini, kendine has bir tarzda kadının sosyal, ekonomik ve hukukî konumunda önemli değişiklikler yapmıştır. Kur'an, kadını insan olması açısından erkekle eşit olarak kabul etmektedir. *“Allah, insanı daha huzurlu ve mutlu bir hayat geçirmesi için çift olarak yaratmıştır”*.¹²⁷

İslam'da ilk kadın tarafından işlenen günah, erkeği de buna bulaştıran aslı günah anlayışı yoktur. Bu konuda Kur'an-ı Kerim, Hz. Âdem ile Havvâ'nın şeytan tarafından ikisinin birlikte aldatıldığından bahsetmektedir.¹²⁸ İlk günah anlayışına dayanan kadın karşıtı söylem İslam'da değil de Hristiyanlık'ta mevcuttur. İslam, kadın ya da erkek olduğuna bakmaksızın her doğan kişinin günahsız olarak doğduğunu ve sonradan işlediği fiillerden dolayısıyla sorumlu tutulacağını söyler.¹²⁹

Kur'an-ı Kerim, ister yaratılış bakımından olsun, isterse hak ve sorumluluk açısından olsun kadın erkek olduğuna bakmaksızın her ikisine aynı gözle

¹²⁶ Taberî, XXVIII; 51; Aydın, “Kadın”, *a.g.md.*, XXIV, 86.

¹²⁷ Nisâ, 4/1; Rûm, 30/21.

¹²⁸ Bakara, 2/34.

¹²⁹ Müslim, kader, 6.

bakmaktadır. Her ikisine de kendi gücü nispetinde sorumluluklar yüklemektedir. Kadın Allah'ın kulu olması açısından erkekle aynı seviyededir. Dinî hak ve sorumlulukları da aynı düzeyde olduğunu açıklamaktadır.¹³⁰ Hz. Peygamber'in kadınlar hakkında söyledikleri sözler uyguladıkları uygulamalar da aynen Kur'an'ın çizdiği çerçeveye uygundur. O, her zaman hem kadınların hem de erkeklerin birbirlerine karşı iyi muamele etmeleri gerektiği, birbirlerinin haklarına riayet etmesi gerektiğini söylemiştir. Bunları hem söz olarak söylemiş hem de kendi davranışlarıyla başkalarına örnek olmuştur.¹³¹

Kadının İslam tarihi içindeki konumunun belirlenmesinde hukukî hükümlerin ve fıkıh kitaplarındaki kadın hakkında tartışılan konuların payı büyüktür. Yani fıkıh kitapları ışığında ve uygulamalarında kadının ne tür bir hakka sahip oldu, bu hakkı nasıl uygulayacağı ve buna benzer birçok konular tartışılmıştır. Bu konulardan bazıları evlenme özgürlüğü, boşanma imkânı, aile reisliği, miras paylaşımı, yargılama hukukundaki durumu, şahitliği, kamu alanındaki yeri ve devlet başkanlığı gibi hukukî hükümler gibi konular ele alınmıştır.¹³²

Hz. Peygamber döneminde kadın, toplum hayatının içinde erkekle yan yana gözükmektedir. Hz. Peygamber, toplumda kadının ezilmesine, horlanmasına karşı çıkmış, haklarının elinden alınmasına engel olmuştur. Kadınlar, Mekke döneminin ilk yıllarından itibaren Hz. Peygambere destek ve yardımcı olmuşlardır. Özellikle belirtelim ki; Hz. Muhammed'e Peygamberlik ihsan buyrulduğu zaman O'na ilk inanan, diğer bir tabirle, İslam tarihinde ilk Müslüman olan Hz. Hatice validemizdir.¹³³

Hz. Peygamber dönemi, kadınların görüşüne önem verilip, her türlü hususta kendileriyle istişare edildiği bir devir olmuştur. Kadınlar, ailede de söz sahibiydi ve kocasının yanlış gördüğü fikirlerine karşı çıkabiliyordu. Hz. Peygamber devri kadınlarının, serbestçe fikirlerini açıklayabilmelerinde Hz. Peygamber'den gördüğü desteğin rol oynadığı açıktır. Kaynaklarımızda Hz. Peygamber devrinde, toplumda

¹³⁰ Âl-i İmrân, 3/195; Tevbe, 9/75.

¹³¹ Aydın, "Kadın", *a.g.md.*, XXIV, 87.

¹³² Aydın, "Kadın", *a.g.md.*, XXIV, 88.

¹³³ Engin Gülsüm, *İslam Hukuku Açısından Çocuğun Bakımı Ve Yetiştirilmesinde Kadının Hak ve Sorumlulukları*, Adana, 2007, s. 13.

kadının da sözünün dinlenip görüşüne saygı gösterildiğini ifade eden çok sayıda bilgi mevcuttur.¹³⁴

Kur'an'ın üslûbu hiçbir konuda kadınlardan, yetimlerden, garip kişilerden söz ettiği yerlerde olduğu kadar, insanı tâ içinden kavrayan asil, candan bir üslûp olmamıştır. Kur'an'da kadınlardan söz eden ve Nisâ Suresi adını taşıyan büyük bir bölüm yer almıştır. Bu sure, o devrin Arap erkeklerini şaşkırtan şu cesur ve beklenmedik sözlerle başlamaktadır. “*Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratarak ikisinden birçok erkek ve kadın yaratan Rabbiniz'den sakının!*”¹³⁵

Bu ayet, kadınla erkeğin aynı maddeden, aynı hamurdan yaratıldığını, onların sosyal bir birim olarak eşit olduklarını, davranışlarından ötürü Allah'a karşı aynı derecede sorumlu bulduklarını anlatmakta, o devrin puta tapan toplumunu hayrete düşürmekte idi.¹³⁶

İşte o dönemde kadınlar birçok hakkını elde etmiş oldu ve dönemden beri de bu haklar kadınlar için sabit kaldı. Tabii ki İslamî olarak yaşadığını iddia eden bütün memleketleri burada sayamayacağız. Çünkü İslamî olarak yaşadığını iddia ediyor, fakat eski cahiliye döneminden hiçbir farkı yoktur.

İslam hukukunda kadın bir hak süjesi değil, hakkın tarafı olarak görülmektedir. Bu konuda “*Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri vardır, kadınların da kazandıklarından nasipleri vardır*”¹³⁷ ayetinde her iki cinsin de sadece manevî kazanımları değil maddî kazanımlarının da olduğunu vurgulamaktadır. Hukukî işlemlerini yapma konusunda esas itibariyle erkeklerle aynı seviyededir. Erkekler bir hukukî işlemi hangi şartlarda yapabiliyorsa kadınlar da aynı şartlarda yapar. İslam hukukçularının ekseriyetine göre tam ehliyetli yani âkil, bâliğ, reşit olmak şartıyla kadınlar kendi aleyhlerine olan bağış ve vakıf gibi işlemleri rahatça yapabiliyor.¹³⁸

¹³⁴ Ateş, a.g.e., 33-34; Engin Gülsüm, a.g.e., s. 13.

¹³⁵ Nisâ, 4/1.

¹³⁶ Engin Gülsüm, a.g.e., s. 11.

¹³⁷ Nisâ, 4/32.

¹³⁸ Aydın, “Kadın”, a.g.md., XXIV, 88.

Bazılarının dediğine göre her çeşit hukukî işlemi yapma ehliyetine sahip olduğu teorik imkân sadece sözde kaldığı uygulamaya geçmediği, kadın kendi malları üzerine tasarruf hakkına ve yetkisine sahip olamadığı, rızaları olmaksızın babaları ya da kocaları tarafından mallarının kullanıldığı gibi kanaatler doğru değildir. Ticarî ekonomik anlamda kadınların erkekler kadar aktif olmamaları, onların kendi malları konusunda tasarruf yetkisine sahip olmamaları ya da bu malları baba, kocaları tarafından zorla alındığı anlamına gelemes. Şer’iyye sicilleri üzerinde yapılan araştırmalar, kadınların kendi mallarını bizzat kendi elleriyle harcadıkları ortaya çıkarmaktadır.¹³⁹

İslam hukukunda mevcut mal ayrılığı ilkesi kocayı karısının malları üzerinde yetkisiz kılmakta olup bu durum uygulamaya da çokça yansımış ve Batı hukukunda olduğu gibi evli kadınların kendi malı üzerinde tasarruf yetkisine sahip olamaz şeklindeki uygulama Müslüman kadın için söz konusu olmamıştır. İslam coğrafyasında kadınlar tarafından değişik yerlerde kurulan vakıfları buna örnek verebiliriz.¹⁴⁰

Kadın, her türlü hukukî işlemi yapabilme ehliyetine sahiptir. Bu açıdan erkekle eşit durumdadır. Ehliyet bakımından kâmil olan kadın Hanefî mezhebine göre kendi başına evlenebilir, hiç kimse onlara bir şey diyemezken, fakat diğer mezhepler ise buna sınır getirerek ancak velîsinin izni ile evlenebilir demişler. Bunu sebebi ise Arap toplumundaki ataerkil geleneğin fikhî yorumu ve öbür taraftan da dönemin şartları içinde kadınları koruma arzusu olarak değerlendirilmektedir. Her iki taraf da kendilerini destekleyen deliller getirerek bunu söylemektedir. Bu görüşler, bu mezheplerin hâkim oldukları yerlerde uygulanmaktadır.

İslam hukukunda aile reisliği kocaya verilmiştir. Bu, kavvâm kelimesi ile açıklanmaktadır. Bu konuyla ilgili “Allah’ın insanların bazılarını diğerlerine göre farklı yeteneklere sahip olarak yaratması ve ailenin geçimi için çalışıp harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınlar üzerine kavvâmdır”¹⁴¹ ayeti bunu göstermektedir. Buradaki kavvâm kelimesinin anlamı koruma, yönetme ve hak,

¹³⁹ Aydın, “Kadın”, *a.g.md.*, XXIV, 88.

¹⁴⁰ Aydın, “Kadın”, *a.g.md.*, XXIV, 88.

¹⁴¹ Nisâ, 4/34.

yetkilerine eşit bir şekilde sahip değildir. Buradaki üstünlük ontolojik bir üstünlük değil de fonksiyonel bir yetki farklılığıdır.¹⁴²

İslam ailesi, erkek merkezlidir ama erkek eşine bakmalı, onun için çalışmalıdır. İslam'da çiftler arasındaki ilişki, bir tamamlığa erişme ilişkisidir. Bu yüzden her cinsiyetin kendine göre ayrı bir değeri vardır.¹⁴³

Aile birliği devam ettiği sürece karı koca, çocuklarıyla birlikte ilgilenirler. Çocukların bakımı, terbiye ve gözetim gibi yükümlülüğünü beraberce üstlendikleri görülmektedir. Fakat bu birliğin ya bozulması ya da ölümle ile sona ermesi halinde Çocukların bakımı, terbiye ve gözetim gibi yükümlülükleri iki kuruma bölünür. Hidâne adı altında belli bir yaşa kadar çocuğun bakım yetkisi anneye aittir, annenin olmadığı durumlarda ise bu yetki annenin kadın akrabalarına geçer. Velâyet adı altında belli bir yaştan sonra çocuğun şahıs ve mal varlıkları ile ilgili olanları ise babaya aittir, onun olmadığı durumlarda ise bu yetki babanın erkek akrabalarına geçer. Bu ayırım, çocuğun pedagojik ve psikolojik ihtiyaçları göz önünde alınarak yapılmıştır. Kural böyle olmakla beraber özellikle babanın olmadığı durumlarda anne, mahkeme tarafından diğer akrabalarına tercih edilerek vasî tayin edildiğine çokça rastlanmaktadır.¹⁴⁴

İslam'da kadın için miras hakkı da belirlenmiştir. Herkesin alacağı hakkı ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu, o dönem için çok yeni bir gelişme olarak göze çarpmaktadır. Çünkü bu devirde bazı bölgelerde kadınlar için miras hakkı yok idi. Bilindiği gibi kadının miras payı aynı konumdaki erkeğin hissesinin yarısı kadardır. İlk baktığımızda bu hüküm kadın aleyhine olan bir düzenleme gibi görünmektedir. Fakat İslam hukukunun erkeğe yüklediği malî yükümlülük ve kocanın aile içindeki ağır sorumlulukları ile beraber değerlendirildiğinde bambaşka bir sonuca varılacağı açıktır. Bunun dışında kocanın evlenme sırasında kadına mehir adıyla ödemedede bulunması göz önünde alındığında kadınlara düşen yarım payın eşitlendiği görülür.¹⁴⁵

¹⁴² Aydın, "Kadın", *a.g.md.*, XXIV, 89.

¹⁴³ Şahingeri Nisa Aydın, *Modernizm ve İslamiyetin Kadın Anlayışlarının Karşılaştırılması*, Konya, 2006, s. 45.

¹⁴⁴ Aydın, "Kadın", *a.g.md.*, XXIV, 89.

¹⁴⁵ Aydın, "Kadın", *a.g.md.*, XXIV, 90.

Yargılama hukukunda bugün tartışılan konulardan bir tanesi de kadının şahitliği meselesidir. Bu konuda “*Erkeklerinizden hazırda olan iki kişiyi şahit de yapın, şayet ikisi de erkek olamıyorsa o zaman bir erkek ile iki kadın razı olacağınız şahitler seçilir ki biri unuttunca diğeri hatırlatsın*”¹⁴⁶ ayeti mevcuttur. Yani borçlanma söz konusu olduğu zaman bunu iki erkekle ya da bir erkek iki kadının şahitliğiyle sübut edilmesini istemektedir bu ayet. Bir erkek yerine iki kadın şahit aranması klasik hukukçulara göre kadınların unutkanlık gibi zaaflarıyla açıklamaktadırlar. Çağdaş araştırmacılar ise, kadınların o dönemde ticarî işlere erkekler kadar vâkîf olmamalarıyla açıklamaktadırlar. Bunu “*Bedevînin şehirliye şahitliği geçerli değildir*”¹⁴⁷ hadisiyle desteklemektedirler. Burada bedevînin şehirliye şahitliğinin geçerli olmaması şehir hayatını bilmemesi ve olayları yanlış algılanması ihtimali vardır. Kadınların doğum vb. gibi doğrudan bilgi sahibi olabileceği konularda sadece iki kadının, hatta ihtiyaç halinde bir kadının bile şahitliği yeterli olurken, ticaret gibi vakıf olamadığı konularda ise bir erkek yerine iki kadının birbirine yardımcı olarak şahitlik etmesi doğaldır.¹⁴⁸

Peygamber (s.a.s.), veda hutbesinde söylediği sözler bütün bunları özetler niteliktedir.

Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanız gerektiğini tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde haklarınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, kadınlarımızın aile şerefini, hoşlanmadığınız hiç kimseye çığnetmemenizdir. Kadınlarımızın da sizin üzerinizde hakları, örf ve âdete göre onların her türlü yiyecek, giyecek ve ihtiyaçlarını karşılamanızdır. Onlar sizin haklarınıza riayet etsinler, siz de onlara nezaketle muamele edin. Bir kadın, kocasının izni olmadıkça onun malından bir şeyi başkasına vermesi helâl olmaz...¹⁴⁹

¹⁴⁶ Bakara, 2/282.

¹⁴⁷ İbn Mâce, Ahkâm, 30.

¹⁴⁸ Aydın, “Kadın”, *a.g.md.*, XXIV, 90.

¹⁴⁹ Taberî, III, 148; Emin Demirçin, *Hz. Peygamberin Getirdiği İnsan Hakları*, s. 159-160.

I- GENEL OLARAK KADININ AKİT EHLİYETİ

Kadınlar, nikâh akdi hariç diğer tüm akitlerde aynen erkekler gibi tasarrufta bulunma ehliyetine sahiptirler. Akitlerden bahsederken, fıkıh kitaplarında erkek ya da kadın olmak diye bir şart yoktur. Genel olarak ehliyetin kurallarına uydu mu kadın erkek ayırımı yapmadan o işi yapma hakkına sahiptir. Mesela aynen erkekler gibi kendi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir.¹⁵⁰ Kadın hakkındaki genel hüküm böyle olmakla beraber, İmam Malik'in bu konuda cumhurun düşündüğünün aksine ileri sürdüğü görüşleri vardır. Bu görüşler şunlardır:

Kız, ancak evlenip zifafa girdikten son kendisine malları teslim edilir. Çünkü kız bekârken kapalıdır. Bir yapma ve çevirmenin üstesinden gelemez. Kız, buluğ çağına ulaştığında da durum değişmez, aynıdır. Kızlar reşid de olmazlar ki malları kendisine teslim edilsin.

İmam Ahmed de buna benzer bir söz söylemiştir. Ona göre de kız, evlenip doğuruncaya kadar ve kocasının evinde bir yıl kalıncaya kadar malları kendisine teslim edilmez.¹⁵¹

Buna karşın cumhur ise bu konuda kadın erkek arasında hiçbir fark görmemiştir.

Kadın evlendikten ve malını teslim aldıktan sonra da ancak malının 1/3 hissesinde teberruda bulunabilir. 2/3 hissesinde ise kocasının icazetine bağlı kalarak tasarruf yetkisine sahip olabilir. Diğer ulema ise bu görüş sahiplerini tenkit ederek hücumda bulunmuştur.¹⁵²

Yukarıdaki görüşleri desteklemek için de şunları delil olarak göstermekte ve kendilerin savunmaktadırlar:

“Ka’b b. Malik’in hanımı Peygamber (s.a.s.)’e ziynet eşyasını getirdi (onu hazineye bağışlamak istedi). Peygamber (s.a.s.) kadına şunu söyledi: *Kadına, kocası izin vermedikçe teberruda bulunması caiz olmaz, sen Ka’b’ dan izin istedin mi?* Diye sordu. *Kadın, evet dedi. Peygamber (s.a.s.) bunun üzerine Ka’b’e adam gönderdi.*

¹⁵⁰ Acar H. İbrahim, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, s. 70.

¹⁵¹ Çeker Orhan, *a. g. e.*, s. 44.

¹⁵² İbn Kudâme, *a.g.e.*, IV, 512 .

*Kendisine, sen hanımına ziynet eşyasını bağışlaması için izin verdin mi, buyurdu. Ka'b, evet cevabını verince bağışı kabul etti.*¹⁵³

Başka bir delil de Peygamber (s.a.s.)'in kadınlar hakkındaki “*Akılları ve dinleri kısadır*”¹⁵⁴ hadisidir.¹⁵⁵

II-MEZHEPLERE GÖRE EVLENMEDE KADININ VELÂYETİ

Evlenmede kadının velâyeti konusu İslam hukukçularının üzerinde çokça tartıştıkları önemli konulardan birisidir. Bu mesele, mezhep imamları döneminden bugüne kadar hâlâ tartışma konusu olarak güncelliğini korumaktadır. Asıl problem ise ergenlik çağındaki kızların evliliğinde velînin yetkisidir. Çünkü küçük kızların velî tarafından evlendirilebileceği, dul kadınların da kendilerinin izni alınmadan evlendirilemeyeceği konusunda pek fazla bir fikir ayrılığı yoktur.

A- Kadına da Velayet Yetkisini Verenler ve Delilleri

Velâyet yetkisini kadına veren mezhep Hanefiler olarak bilinmektedir. İmam Ebû Hanîfe, İmam Züfer ve ilk görüşünde İmam Ebû Yûsuf hür, bulûğa ermiş, akıllı (tam ehliyetli) olan kızlarla, dul kadınların evliliği konusunda velînin yetkisi yoktur demektedirler. Bu imamlara göre yukarıdaki özelliklere sahip olan bir kadın velîsinin iznine bağlı kalmadan doğrudan doğruya hem evlenebilir hem de kendilerini evlendirme hususunda bir başkasını vekil tayin edebilirler.

Fuzûlî (yetkisiz temsilci), kızı evlendirdiğinde kız, bu evliğe onay verebilir ya da bu evliliği kabul etmeyebilir. Nikâha geçerlilik kazandırabilir. Yani tam olarak velâyet yetkisini kendisi kullanabilir. Fakat kızın, bazı insanların iftiralarına ve dedikodularına zemin hazırlamamak için velîsinin iznini alması onları razı etmesi ya da evliliği konusunda onu vekil tayin etmesi hoş görülmüştür. Bu görüşte olan hukukçular kızın velîsinin iznini almadan evlenebilmelerini onların mutlak hakları olmadığını da altını çizmişler. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Züfer, bu nikâhın geçerli olması için kızın kocasına denk olması gerektiğini söylüyor. İmam Ebû Hanîfe de buna ilaveten en az emsal mehri üzere akit yapmasını şart koşmaktadır. Eğer kız ile kocası arasında kefaet (denklik) yoksa veya emsal mehri üzerinden akit yapılmamış

¹⁵³ Ebû Dâvûd, Buyu', 84.

¹⁵⁴ Buhârî, Hayız, 6.

¹⁵⁵ Çeker Orhan, *a. g. e.*, s. 44.

ise bu konuda Ebû Hanîfe iki görüş ileri sürmektedir. Bu görüşün birincisine göre nikâh akdi sahihtir. Fakat velînin, kadın doğurmadıkça veya kadının hamile olduğu kesinleşmedikçe evliliğe itiraz hakkı vardır. Denklik bulunmadığı için fesih, kızın emsallerine göre mehrinin düşük olması sebebiyle de mehrinin tamamlanması yoluna gidilebilir. İkinci görüş de öğrencilerinden Hasan b. Ziyâd'ın (ö.204/819) naklettiğine göre kız ile evleneceği aday arasında denklik yok ise bu nikâh caiz olmaz. Daha sonraki Hanefî fukahası üç şeyden dolayı ikinci görüşü tercih etmektedirler.

1a. İhtiyata daha yakın olduğu içindir.

1b. Ahlâk bozulmuştur.

1c. Davada ortaya çıkacak problemler vardır. Bu problemler, velî dava ile uğraşmak istemeyebilir, davasını gerektiği şekilde savunamayabilir, hâkim adaletli olmayabilir, velîye dava etmek ağır gelebilir ve davadan sıkılabilir şeklinde tespit edilmiştir. Böylece birçok zararlar karşı karşıya kalınır.¹⁵⁶

Ebû Hanîfe'nin öğrencisi olan İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye (v. 189/805) göre ise velî ile kız arasında ortak bir velâyet vardır. Yani İmam Muhammed'e göre velî rızasını almadan kızı evlendiremez, kız de velîsinin rızasını almadan evlenemez,¹⁵⁷ fakat daha sonra İmam Muhammed'in bu görüşünü bırakarak hocası olan Ebû Hanîfe'nin fikrini benimsediği kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁵⁸

Bu kadar genel bilgidenden sonra şimdi de bu âlimlerin görüşlerini ayrıntılı olarak vermeye çalışacağız.

1- Kadına da Velâyet Yetkisi Verenlerin Görüşü

Ebu Hanife başta olmak üzere bu görüşte olan İslam hukukçularına göre, kadınlar nikâh akdi yapabilirler, velî olabilirler, irade açıklamaları geçerlidir. İşte bu görüşte olan âlimler şunlardır:

¹⁵⁶ Serahsî, *a.g.e.*, V, 10, 13; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 247; Merğînânî, *a.g.e.*, I, 196; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 296.

¹⁵⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 247; Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 25.

¹⁵⁸ Merğînânî, *a.g.e.*, I, 196.

a- İmam Ebu Hanife'nin Görüşü

Bu konu ile ilgili Ebu Hanife'den iki rivayet mevcuttur. Bunlardan biri "zahiru'r-rivâye" görüşüdür, diğeri ise Hasan b. Ziyad'ın Ebu Hanife'den naklettiği görüşüdür. Bu rivayetleri iki başlık halinde ele almayı daha uygun bulduk.

aa-Zahiru'r-Rivâye Kitaplarında Yer Alan Görüşü

Bu görüşe göre nikâh akdinde kadınların icab ve kabul sözleri geçerlidir. Akıllı, ergen ve hür bir kadın, kendi evlenme akdini bizzat kendi yapabileceği gibi, kendisini evlendirmek üzere başka birini vekil de tayin edebilir. Velâyet veya vekâlet ile bir başkasını evlendirebilir.¹⁵⁹

Ayrıca kendisini evlendiren yetkisiz (fuzuli) birinin yaptığı nikâh akdine icazet (onay) verebilir. Bütün bu hukukî işlemlerin geçerli olabilmesi için kadının evlendiği erkeğin, kendisine denk ve üzerinde anlaşılan mehrin mehr-i misilden (emsal mehir) az veya çok olması arasında fark yoktur. Fakat evlendiği kişi kendisine denk değil veya mehri eksik ise velîleri bu akde itiraz edebilirler.¹⁶⁰ O halde velîden izin alınmadan yapılan bir akde iki sebepten dolayı itiraz edilebilir.

- Denklik Sebebiyle Velînin Akde İtirazı

Ebu Hanife'ye göre evlenecek erkeğin, kadına şu altı hususta denk olması gerekir: Nesep, dindarlık, Müslüman olma, meslek, hürriyet ve zenginlik.¹⁶¹ Akıllı ve buluğa ermiş hür bir kadın velîsinin izni olmadan, bu sayılan hususlarda kendisine denk olmayan bir erkekle evlendiği takdirde velîsi bu akde itiraz edebilir. Böylece denkliğin olmamasından kaynaklanan zarardan kurtulmuş olurlar. Fakat itiraz hakkı olan velîler, binefsihi asabe olanlardır. Zevi'l erhâm gibi diğer velîlerin ve hâkimin itiraz hakkı yoktur.¹⁶²

Velîlerin, kadının evliliğinde denkliğin bulunmaması sebebiyle yapacakları itiraz, eşler çocuk sahibi oluncaya kadar sürer. Bundan önce itiraz ederse hâkim

¹⁵⁹ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 90.

¹⁶⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 247.

¹⁶¹ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 98-99.

¹⁶² Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 296.

nikâhı fesheder. Açıkça belli olan hamilelik de doğum gibi değerlendirilmelidir. Bütün bunlarda çocuğun maslahatı dikkate alınmaktadır.¹⁶³

- Mehir Sebebiyle Velînin Akde İtirazı

Mehir, kadının, kocasının kendisiyle akit yapması veya zifafıta bulunmasıyla hak ettiği maldır.¹⁶⁴ Mehri misil (emsal mehir) ise zevcenin babası cihetinden ve bunlar olmadığı takdirde beldesi ahalisinden, akit tarihinde yaş, güzellik, bekâret gibi vasıflarda akran ve emsali kadınların mehridir.¹⁶⁵

Ebu Hanife'ye göre akıllı, ergen ve hür bir kadın velîsinin izni olmaksızın emsal mehirden az bir mehir ile evlenmiş olursa velîlerin itiraz hakkı ile karşılaşır. Çünkü onlar mehrin tam olmasıyla övünürler, buna karşı eksikliğiyle ayıplanırlar. Ayrıca mehrin düşük olması kabilenin kadınlarına da zarar verir. Zira bu kadının evliliğinden sonra o kabileden başka bir kadın evlenirse, onun mehrinde izinsiz olarak evlenen kadının da mehri hesaba katılacaktır.

ab- Hasan b. Ziyad Tarafından Nakledilen Görüşü

Öğrencisi olan Hasan b. Ziyad'ın rivayetine göre Ebu Hanife, velîlerinden izinsiz olarak evlenen kadın hakkında şöyle demiştir: “Koca, kadına denk ise evlenme akdi caiz, değilse caiz değildir”.¹⁶⁶

Oysa zahiru'r-rivâye anlayışına göre kadın, denk olmasa da istediği kişiyle evlenebiliyor, velî bu evliliğe razı olmazsa itiraz edebiliyordu. Hasan'ın naklettiği bu rivayete göre ise akit öncesinde velînin rızası alınmadıkça, tarafların irade açıklamalarıyla nikâh akdi yapılmış olmaz.¹⁶⁷

Bu görüş daha sonraki Hanefî hukukçularca zahiru'r-rivâye görüşüne tercih edilmiştir. Nitekim Serahsî bu rivayeti ihtiyata daha uygun bulmuştur. Çünkü her velî durumu hâkime götüremez, her hâkim de adil değildir. İhtiyata daha uygun olan, kadına, denk olmayanla evlilik kapısını kapamaktır.¹⁶⁸

¹⁶³ Haskefi Muhammed b. Ali, *ed-Dürrü'l Muhtar*, II, 297.

¹⁶⁴ Heyet, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, 198.

¹⁶⁵ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 284.

¹⁶⁶ Serahsî, *a.g.e.*, V, 10.

¹⁶⁷ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 297.

¹⁶⁸ Serahsî, *a.g.e.*, V, 13.

Daha sonraki fıkıh bilginlerinden İbnü'l-Hümam (v.861/1487) da, Serahsî'ye benzer gerekçeler ile Hasan rivayetini tercih etmektedir ve şöyle demektedir:

“...Nice olaylar vardır ki hâkime götürülmez. Her velî hâkime götürmeyi beceremeyeceği gibi, her hâkim de adil değildir. Velî başarılı, hâkim de adaletli olsa bile, yine de velî mahkeme kapılarına gidip gelmek gururuna dokunacağı ve davalaşmayı istemeyeceği için bundan vazgeçebilir. Sonuçta da zarar meydana gelir...”¹⁶⁹

Hicri on birinci/miladi on altıncı asırda yaşamış olan Timurtâşi (v.1004/1595) ise bu görüşün gerekçesini “zamanın/genel ahlakın bozulması (fesadu'z-zaman)” ile açıklamıştır.¹⁷⁰

Mehmet Erdoğan ise ahkâmın değişmesinde etkin olan amiller arasında genel ahlakın bozulmasını da saymış ve sonraki Hanefî âlimler tarafından Hasan b. Ziyad'ın İmam Ebu Hanife'den yaptığı rivayetin tercih edilmesini, mezhep içi tercihlerde fesadu'z-zamanın etkisine örnek olarak vermiştir.¹⁷¹

b- İmam Ebu Yusuf'un Görüşü

Akıllı, ergen ve hür kadınların kendi başlarına evlenmeleri konusunda Ebu Yusuf (v. 182/768)'tan üç görüş nakledilmektedir:

Kendisinden nakledilen ilk görüşe göre Ebu Yusuf, “kızın velisi varsa, kendi kendine evlenmesi mutlak olarak caiz değildir” görüşündedir.

Daha sonra bu görüşünden vazgeçmiş, “evlendiği erkek kendisine denk ise, nikâhı kendisinin yapması caiz, aralarında denklik yoksa caiz değildir” görüşünü benimsemiştir.

Daha sonra bu görüşünden dönerek şu kanaate varmıştır: “Evlenmek istediği kimse denk olsa da, olmasa da kendi kendine evlenmesi mutlak olarak caizdir.”¹⁷²

¹⁶⁹ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 391.

¹⁷⁰ Timurtâşi, *Tenvîru'lEbsâr* (İbn Âbidîn'in Reddü'l-muhtâr'ı ile birlikte), Beyrut, ts, II, 297.

¹⁷¹ Erdoğan Mehmed, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul, 1994, s. 183-184.

¹⁷² Serahsî, *a.g.e.*, V, 10; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 391.

c- İmam Muhammed'in Görüşü

İmam Muhammed'e göre kadınların evlenme akdinde irade açıklamaları geçerlidir. Fakat o, veliden izinsiz yapılan akdin yürürlüğünü velinin onayına bağlamıştır. Ölümünün son günlerinde Ebu Hanife'nin görüşüne döndüğü de rivayet edilmiştir. Buna göre İmam Muhammed'in görüşünü iki grupta toplayabiliriz.

Bu görüşlerden birincisine göre akıllı, buluğa ermiş hür bir kadın evlenme akdi yapabilir. Fakat bunu velîsinden izin almadan yapmışsa, akit velinin onayına bağlı (icazetine mevkuf) olur. Kocanın kendisine denk olup olmaması hükmü değiştirmez.¹⁷³

Ancak denk ise ve velî onay vermezse hâkim velîye onaylamasını emreder. Akde onay verirse nikâh caiz olur. Fakat akdi onaylamazsa Tahavi'nin (v. 321/933) rivayetine göre hâkim, karı koca arasında akdi yeniler. Hişam'ın rivayetine göre ise İmam Muhammed kadı iken şöyle demiştir: “Eğer velî akdi onaylamazsa ben onaylarım”.¹⁷⁴

Bütün bu hükümler velîsi olan kadın hakkındadır. Kadının velîsi yoksa kendi kendine evlenebilir. Zira akdin velînin iznine mevkuf olması, velînin hakkından dolaydır. Burada velî olmadığına göre onun hakkı da olmayacaktır. Hak sadece kadına aittir, istediği biriyle evlenince sırf kendi hakkı olan bir konuda tasarrufta bulunmuş olur.¹⁷⁵

İmam Muhammed, bu görüşüne delil olarak, “Velîlerin izni olmaksızın kendi nikâhını kıyan kadının nikâhı batıldır”¹⁷⁶ ve “Velîsiz nikâh olmaz”¹⁷⁷ hadislerini kullanmıştır.¹⁷⁸

İkinci olarak İmam Muhammed'in zahiru'r-rivaye anlayışına döndüğü de rivayetler arasındadır. Mevsili (v. 683/1284)'nin naklettiğine göre fıkıh bilgini Ebu Ca'fer el-Hindüvani (v. 362/973) şöyle anlatmaktadır: Bir kadın, ölümünden üç gün önce İmam Muhammed'e geldi ve dedi ki: “Benim bir velîm var, benden (benim

¹⁷³ Serahsî, *a.g.e.*, V, 10.

¹⁷⁴ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 90.

¹⁷⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 247.

¹⁷⁶ İbn Mâce, Nikâh, 15.

¹⁷⁷ İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 15.

¹⁷⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 247.

adına) çok mal almadıkça beni evlendirmiyor” İmam Muhammed de ona “Git kendini evlendir!” dedi. Bu rivayet onun Ebu Hanife’nin görüşüne döndüğüne dair rivayeti destekler niteliktedir.¹⁷⁹

Hanefî mezhebine mensup fıkıhçıların görüşlerini naklettikten sonra diyebiliriz ki, Hanefîlerin hepsi mezhebin görüşü olan zahiru’r-rivaye anlayışında görüş birliğine varmıştır.¹⁸⁰

2- Kadına da Velâyet Yetkisi Verenlerin Delilleri

Bu başlık altında Ebu Hanife ve onunla aynı görüşü paylaşan İslam hukukçularının, görüşlerine dayanak olarak zikrettikleri delilleri göreceğiz. Bu delilleri Kur’an-ı Kerim, sünnet ve sahabe uygulamasından almışlar, aklî delile de yer vermişlerdir.

İlk olarak Kur’an-ı Kerim’den delillerine bakalım. Bu görüşü benimseyenlerin kendilerine delil olarak kabul ettikleri ayetler şunlardır:

a- Kur’an’dan Delilleri

Evlilikte kadının velâyetini meşru görenler birçok ayeti delil olarak göstermektedir. Bu ayetlerden birinde Yüce Allah (c.c.):

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ...

“Bundan sonra kadını boşarsa (üçüncü defa) kadın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz”¹⁸¹ buyurur. Bu ayette dikkat çekilmesi gereken iki husus vardır. Birincisi ayetteki “kadın başka biriyle evlenmedikçe” kaydı evliliği vefîye değil, kadına izafe eder. İkincisi ise ayetteki “Karı-kocaların birbirlerine dönmelerinde bir engel yoktur” sözü eşlerin tekrar birbirlerine dönmek istemeleri durumunda bu tercihin bizzat eşler vasıtasıyla mümkün olabileceğine eder. Velilerin bu konuda yetkili olup olamayacağına hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır.¹⁸²

Diğer bir ayette eşleri ölen kadınlarla ilgili olarak Allah (c.c.)

¹⁷⁹ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 90.

¹⁸⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 247; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 90; İbnü’l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 391.

¹⁸¹ Bakara, 2/230.

¹⁸² Cessâs, *Ahkâmu’l-Kurân*, byy ve ts, s. I, 474.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

“İçinizden ölenlerin bırakmış oldu ğu eşler kendi kendine dört ay on gün beklerler; müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur...” buyurmaktadır.¹⁸³ Ayet-i kerimedeki “Müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında münasip bir şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur...” ifadesi kadınların yeni bir evlilik gerçekleştirmeleri halinde velîlerin iznine gerek kalmadan evliliği gerçekleştirebileceğine ve bu konuda müstakil bir şekilde hareket edebileceğine ve yeni bir evlilikte uygulanacak prosedürün kadınlara ait olacağına yorumlanır.¹⁸⁴

Bu konu ile ilgili başka bir ayette de:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ

“Kadınları boşadığınızda müddetleri sona erdiğinde kocaları ile güzellikle anlaşılırlarsa evliliklerine engel olmayın...” buyrulmaktadır.¹⁸⁵ Ayette iddet zamanları sona eren kadınların kocaları ile anlaştıklarında, kendi rızaları ile evliliği aralarında gerçekleştireceklerine işaret edilmektedir. Bu ayetten kadınların evliliğine velîlerin karışamayacağı ve eşlerin tekrar birbirleriyle anlaşması halinde evliliklerine mani olmanın yasaklandığı hükmü çıkartılır.¹⁸⁶

Bir başka ayette de Allah (c.c.) Hz. Peygamber’e hitaben:

...إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ...

“...Peygamber evlenmeyi dilediği takdirde –müminlerden ayrı sırf sana mahsus olmak üzere- kendi mehrini peygambere hibe eden mümin kadını almanı helal kalmıştır” buyurmaktadır.¹⁸⁷ Bu ayetten de evlilik konusunda kadının sözüne itibar edileceği ve kadın kendi evliliği konusunda velâyet yetkisine sahip olacağı

¹⁸³ Bakara, 2/234.

¹⁸⁴ Cessâs, a.g.e., I, 474.

¹⁸⁵ Bakara, 2/232.

¹⁸⁶ Cessâs, a.g.e., I,473; Serahsî, a.g.e., V, 11-12.

¹⁸⁷ Ahzâb, 33/50.

hükmü çıkartılır. Anlaşılacağı üzere bu ayette kendisini Hz. Peygamber'e hibe etmek isteyen kadının evliliği geçerli kılınmaktadır.¹⁸⁸

İkinci sırada sünnetten delilleri yer almaktadır. Bu görüşü benimseyenlerin delil olarak kullandıkları hadisler de şunlardır:

b- Sünnet'ten Delilleri

Evlilikte kadının velâyetini meşru görenler birçok hadisi de delil olarak göstermektedir. Bu konu ile ilgili çokça hadis rivayet edilmiştir. İbn Abbas (r.a.)'tan rivayetle Hz. Peygamber (s.a.s.):

الأيام أحق بنفسها من وليها والبكر تستأذن في نفسها وإذنها صماتها.

“Dul kadın evliliğinde velîsinden daha yetkilidir. Kızın ise izni alınır. İzni susmasıdır” buyurmaktadır.¹⁸⁹

Başka bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

ليس للولي مع الثيب أمر واليتيمة تستأمر فصمتها إقرارها.

“Velînin dul kadın konusunda bir yetkisi yoktur. Yetim kız evlendirilirken kendisine danışılır, susması kabul anlamına gelir.”¹⁹⁰

Görüldüğü gibi hadislerde evlilik kararını verip vermeme yetkisi kadına tanınmıştır, kendi nikâhı ile ilgili konularda başkasının yetkili olduğu hükmünü yok etmiştir. Bu hadis, kadına kendi kocasını seçme ve diğer nikâh akdiyle ilgili hususları da içermektedir. Kızların ise erkeklerle yakınlığı olmadığı için ve onların genel özelliklerinden bir tanesinin utangaç oldukları için ve sonuç olarak evlenme iradelerini açık bir şekilde beyan edemeyecekleri için kanun koyucu onların rızaya delalet eden susmalarını izin kabul etmiştir. Fakat bu durum genel ehliyet kuralları gereğince, kanun koyucunun kızın kendisine mahsus olan ve doğrudan kendisinin evlenebilme hakkını elinden aldığı anlamına gelmez. Çünkü kız da akıllı ve bulûğ çağına ulaştığında aynen dul gibidir.¹⁹¹

¹⁸⁸ Cessâs, *a.g.e.*, I, 475; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 1353.

¹⁸⁹ *Muvatta'*, Nikâh, 4; İbn Mâce, Nikâh, 11; Ebû Dâvûd, Nikâh, 25; Tirmizî, Nikâh, 18.

¹⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 334, 355, 362; Dârimî, Nikâh, 13; Buhârî, Nikâh, 41; İbn Mâce, Nikâh, 11; Nesâî, Nikâh, 31.

¹⁹¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, 12; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 248.

Dikkat edilirse birinci hadis nikâh akdinde velîye bir hak tanımaktadır. Yani “*Velîsinden daha çok hak sahibidir*” ifadesinden biraz da olsa bir hakkın olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu hak kız razı olduğunda nikâh akdini hemen yapması anlamına gelmektedir.¹⁹²

Bu konudaki delillerden bir diğeri de Hz. Peygamber’in Ümmü Selem ile evliliğidir. Rivayete göre Hz. Peygamber Ümmü Seleme’yi istemek için haber gönderdiğinde Ümmü Seleme de:

عن أم سلمة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خطب أم سلمة فقالت يا رسول الله إنه ليس أحد من أوليائي تعني شاهدا فقال إنه ليس أحد من أوليائك شاهد ولا غائب يكره ذلك.

“*Velîlerimden şu anda kimse yok*” demesi üzerine Hz. Peygamber de buna karşılık “*Ne burada bulunan, ne de bulunmayan velîlerinden bu evliliği hoş karşılamayacak olan vardır*” buyurmuştur.¹⁹³

Bu hadis açık bir şekilde nikâh akdi esnasında velîlerinden hiçbirisinin bulunmadığına delalet etmektedir. Dikkat edilirse Ümmü Seleme’nin kendi sözünden de nikâh akdi sırasında velîlerinden hiç kimsenin bulunmadığı anlaşılır. Diğer taraftan hadis velîlerin yersiz sebeplerle ve bir takım aslı olmayan bahanelerle evliliği istememeleri halinde onların itiraz haklarını da ortadan kaldırmaktadır. Evlenmek isteyen kişiler arasında denklik varsa velî hiçbir zaman itiraz edemez ve itirazının hiçbir temeli de yoktur zaten.¹⁹⁴

Bu konu ile ilgili başka bir delil de Hansâ hadisidir. Olay şu şekilde meydana gelmiştir:

عن خنساء بنت خدام الأنصارية أن أباه زوجها وهي ثيب فكرهت ذلك فأتت رسول الله صلى الله عليه وسلم فرد نكاحه.

Hansâ bintü Hızâm’ı rızasını almadan babası evlendirmişti. Hansâ da babasının bu hareketini hoş karşılamamış ve gidip Hz. Peygamber’e şikâyet etmiştir. Hz. Peygamber de nikâhı iptal etmiştir.¹⁹⁵

¹⁹² İbnü’l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 160.

¹⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 295, 313,318.

¹⁹⁴ Serahsî, *a.g.e.*, V, 12.

¹⁹⁵ Dârimî, *Nikâh*, 14; Buhârî, *Nikâh*, 42; Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 25; Nesâî, *Nikâh*, 35.

Diğer bir rivayette de:

أن فتاة دخلت عليها فقالت إن أبي زوجني ابن أخيه ليرفع بي خسيسته وأنا كارهة قالت اجلسي حتي يأتي النبي صلي الله عليه وسلم فجاء رسول الله صلي الله عليه وسلم فأخبرته فارسل الي أبيها فدعاه فجعل الأمر إليها فقالت يا رسول الله قد أجزت ما صنع أبي ولاكن اردت أن أعلم النساء من الأمر شيء.

Bir cariye kız Hz. Peygamber'e gelerek "Babam itibar kazanmak için beni amcaoğlum ile evlendirdi" demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de kızın babasının çağırılmış ve kendisine kızını evlendirirken onun fikrini alıp almadığını sormuş. Bunun üzerine kız Hz. Peygamber'e babasının yaptığı işe karşı olmadığını; fakat evlenme işinde kadınların da söz hakkı olup olmadığını öğrenmek istediğini söylemiştir. "Kız evlendirilirken görüşü sorulur. Eğer sükût ederse izin vermiş demektir. Eğer istemezse evlendirmek caiz değildir" diyen Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in bir hadisini rivayet etmektedir.¹⁹⁶

İşte tüm bu hadisler kız evlenirken velînin izninin gerekli olmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber'e şikâyete gelen kız da "Babaların kızlarının evliliği konusunda (mutlak) söz sahibi olmadıklarını kadınlara bildirmek istedim" diye konuşması da velîlerin kızları istemeden evlendiremeyeceğine delalet etmektedir.¹⁹⁷

Üçüncü sırada ise aklî delilleri yer almaktadır. Bu delilleri de şu şekilde vermeye çalışacağız:

c- Aklî Delilleri

Kadının kendi malındaki tasarrufu ne ise evliliğindeki velâyet yetkisi de ona kıyas edilmektedir. Yani yetişkin bir kadının kendi malını istediği şekilde tasarruf edebileceği gibi evliliğindeki velâyet yetkisine de sahip olabilir. Bu konuda velîsinden ya da başka birisinden izin almasına gerek yoktur.¹⁹⁸ Ancak nikâh akdinin bir takım maksatları da vardır ki bu maksatların bazıları doğrudan evlenmek isteyen kadını ilgilendirdiği gibi bir kısmı da velîyi ilgilendirmektedir. Kızı ilgilendiren tarafı yukarıda geçtiği için burada söylememize gerek yoktur. Velîyi ilgilendiren kısmı ise

¹⁹⁶ Nesâî, Nikâh, 36.

¹⁹⁷ Serahsî, a.g.e., V, 12.

¹⁹⁸ Danışman, Muhammet Ali, "İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet Ve Kapsamı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, s. 246.

Ebû Hanîfe'ye göre kızın dengi ve emsal mehri ile evlenip evlenmediği problemidir. kız dengi ve emsal mehri ile evlenmediği takdirde ve bundan bazı zararlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kızın dengi ile evlenmemesinden velînin göreceği zarar, kendi sosyal seviyesinden düşük yeni hısımlarından dolayı başkaları tarafından ayıplanmasıdır. Kız, emsal mehri ile evlenmediği takdirde ise Ebû Hanîfe'ye göre iki zarardan bahsedilmektedir. Bunlardan birisi yine velîlerin zarar görmesidir. İkincisi ise kızın diğer kadın akrabalarının zarar uğramasıdır. Mehir ile ilgili velîlerin zararı, velîlerin kızlarının mehirlerinin noksanlığı sebebiyle ile övünememeleri ve şeref duyamamaları ve bundan rencide olmaları olarak gösterilmiştir. Çünkü düşük mehir ile evlenmek ahlâkı düşük olanlara has bir durumdur. Kızın emsallerinin aldıklarının altında bir mehir ile evlenen kimse de ahlâkı düşük olan kimseler ile sayıldığından velîler bundan da rahatsız olurlar. Aynı şekilde kızın başka kadın akrabaları da bundan zarar görürler. Çünkü onların mehirleri belirlenmemiş ise emsal mehir esas alınacaktır. Yani bu kızın mehri gelecekte evlenmek isteyen kızlar için bir ölçü olacağından diğer kızlar da az mehir ile evlenmiş olacaktır bu da akraba kızlar için zarar söz konusu olacaktır.¹⁹⁹

Nasıl ki bir erkek çocuk akıllı, hür ve ergen olunca velâyet altında olmaktan çıkıyorsa, bir kız da böyledir, üzerinde kimsenin velâyet hakkı kalmaz.²⁰⁰ Zira sübutu için akıllı ve ergenliğin yeterli olduğu bir haktan mahrum edilmede kız olmanın etkisi olmaz.²⁰¹

Velâyet müessesesi küçük çocukların acizliği sebebiyle zarureten sabit olmuştur. Akıl ve buluğ ile bu acizyet ortadan kalkar, dolayısıyla velâyet de kalkmalıdır. Ehliyet konusunda gördüğümüz gibi buluğ ve rüşd ile kişi tam eda ehliyetine kavuşur. Her açıdan mükellef olduğuna göre eş seçme yetkisine de sahip olmalıdır. Ayrıca böyle bir kadın malında istediği gibi tasarrufta bulunabilir, bu konuda tam bir velâyete sahiptir.²⁰² O halde kendi nikâhında da böyle olmalıdır. Onun bu konuda velâyet altında bulunması uygun olmaz. Çünkü kendi velâyeti ile

¹⁹⁹ Serahsî, *a.g.e.*, V, 13-14; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 249; Köse, "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İHAD*, sy. 2, s. 108.

²⁰⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 248.

²⁰¹ Şeltut, M. Mahmud, Sayis M. Ali, *Mukâranetü'l-Mezahib*, çev. Şimşek, Sait, İstanbul, ts. s. 83.

²⁰² Kâsânî, *a.g.e.*, II, 248.

kendi malında tasarrufu caiz olan kişinin, kendi evlenmesinde de tasarrufu caizdir. Kendi velâyeti ile kendi malında tasarrufu caiz olmayan kişinin, kendi evlenmesinde de tasarrufu caiz değildir.²⁰³

Buraya kadar genel anlamda açıklamaya çalıştığımız görüş ve deliller Hanefîlerin idi. Diğer mezhepler ise evlenmede kadının velâyetini farklı ve velînin rolünü farklı bir şekilde açıklamaktadır. Şimdi ise Hanefîler dışındaki diğer üç mezhebin görüşlerini ve delillerini açıklamaya çalışacağız. Üç mezhepten kastımız ise Malîkîler, Şafîîler, Hanbelîlerdir.

B- Hiçbir Şekilde Velâyet Yetkisini Kadınlara Vermeyenler ve Delilleri

Evlenmede kadının velâyeti konusuna yukarıda adlarını verdiğimiz mezhepler farklı pencereden bakmaktadırlar. Yani ergenlik çağına gelen bir kız velîsinin izni olmadan evlenip evlenemeyeceği, eğer evlenemeyecekse ki bu mezheplere göre kızın kendi başına evlenmesi mümkün değil, o zaman velînin kızın velâyeti konusunda ne kadar yetkili olduğu meselesi buradaki problemin doruk noktasını teşkil edecektir.

Malîkî, Şafîî, Hanbelî mezheplerine göre velîsiz nikâh geçersizdir.²⁰⁴ Fakat bu görüşü benimseyen mezhepler, velî bu yetkisini suiistimal edebileceği düşüncesi ile ve haklı bir sebebe dayanmaksızın kızın evlenmesini engelleyebileceğini dikkate alarak kendileri için bir çıkış yolunu da düşünmüşler. Böyle durumlar söz konusu olduğunda velâyet yetkisini hâkime geçeceğini kabul etmişlerdir. Hanbelîler de böyle haksızlıklar karşısında velâyet yetkisini bir başka velîye geçeceğini söylemişler. Böylece gelecek tüm zararlar karşısına duvar örülerek kızın hakları teminat altına alınarak ve velâyet yetkisinin getireceği olumsuzluğun aşılması amaçlanmaktadır.²⁰⁵

1- Velâyet Yetkisini Kadınlara Vermeyenler

İslam hukukçularının çoğu bu görüşü benimsemektedirler. Yani ister bekâr, ister dul, ister hür, ister cariye, ister, ister reşit, ister sefih olsun, velîsi izin versin veya vermesin bir kadın nikâh akdini yapamayacağı gibi velî olarak başkasını da evlendiremez ve velîsi dışında, kendisini evlendirmek üzere vekil tutamaz. Bunları

²⁰³ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, III, 117.

²⁰⁴ Şafîî, *a.g.e.*, V, 21, 23, 31; Sahnûn, *a.g.e.*, II, 165; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 337.

²⁰⁵ Köse, "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İHAD*, s. 109.

yaptığı takdirde tasarrufu sahih değildir. Çocukları olacak kadar uzun zaman geçse bile nikâh feshedilir.²⁰⁶

Bu genel bilgiden sonra şimdi ise bu görüşü benimseyenleri hangi mezhepler oluşu ve aralarında ne tür bir farkın olduğunu kısaca anlatmaya çalışacağız.

a- Malikîler

Genelde mezheplerin tercih edilen görüşleri “*velîsiz nikâh olmaz*” ise de İmam Malik’ten farklı görüşler de rivayet edilmiştir.

Nitekim öğrencisi Eşheb (v. 204/819)’in kendisinden rivayet ettiğine göre İmam Malik “hiçbir nikâh akdi velîsiz olmaz, velînin bulunması evlenme akdinin sıhhati için şarttır” demiştir. Fakat diğer bir öğrencisi olan İbnü’l Kasım (v. 191/807)’in naklettiğine göre ise “velînin şart oluşu farz değil, sünnettir”. Zira bu rivayete göre İmam Malik, velî olmadan evlenen karı kocanın birbirlerine mirasçı olabileceği, mevki sahibi ve eşraftan (şerife) olmayan bir kadının, kendisini evlendirmek üzere herhangi bir kişiyi vekil tutabileceği ve dul kadının, nikâhını velîsine kıydırmasının müstehap olduğu görüşündedir.

Bütün bunlardan, İmam Malik’in, velînin bulunmasını akdin sıhhati için değil, tamamlanması için şart koştuğu anlaşılmaktadır. Halbuki İmam Malik’in Bağdatlı olan öğrencileri “velî akdin tamam olmasının değil, sıhhatinin şartıdır” diyorlar.²⁰⁷ Zaten mezhepte fetvaya esas olan görüş de budur.

b- Şafîiler

Velîsiz nikâhı kabul etmeyen diğer bir görüş de Şafîilerdir. Bunlara göre de velîden izinsiz gerçekleştirilen bir evlilik geçerli sayılmaz. Aynı şekilde kadının bir başkasını evlendirmesi de caiz değildir. Çünkü kendi evliliğinde velâyeti kabul edilmeyen birisinin bir başkası için velâyette bulunması caiz olmaz.²⁰⁸

²⁰⁶ Şafîî, *a.g.e.*, VII, 222; Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 35; İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü’l Müctehid*, İstanbul, 1985, II, 7; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 5; İbn Cüzey, *a.g.e.*, s. 133.

²⁰⁷ İbn Rüşd el-Hafid, *a.g.e.*, II, 7.

²⁰⁸ Şafîî, *a.g.e.*, V, 21-23.

c- Hanbelîler

Bu görüşe sahip olan diğer bir mezhep de Hanbelîlilerdir. Fakat Ahmed b. Hanbel'den bu konuda değişik rivayet de mevcuttur. Ondan nakledilen rivayete göre kadın kendi cariyesini evlendirebilir. Bu rivayet, kadının evlenme akdinde ifadelerinin sahih olduğuna delalet eder. Dolayısıyla bir kadın, velîsinin izni ile kendi nikâh akdini yapabilir veya vekâlet yolu ile başkasını evlendirebilir. Fakat İbn Kudame (v. 620/1223), “Velîsiz nikâh yoktur”²⁰⁹ hadisinin umumîliği sebebiyle bu görüşün doğru olmadığını söyler. Dolayısıyla Ahmed b. Hanbel'e göre de velî olmaksızın nikâh akdi geçersizdir.²¹⁰

2- Velâyet Yetkisini Kadınlara Vermeyenlerin Delilleri

Bu görüşte olanların kitap, sünnet ve sahabe uygulamasından delilleri vardır. Ayrıca aklî yönden de görüşlerini desteklemişlerdir. Önce Kur'an-ı Kerim'den delillerine bir bakalım.

a- Kur'an'dan Delilleri

Velâyet yetkisini kadına vermeyenler de Kur'an'dan birçok delil getirmektedirler. Biz de bu delillere kısaca değinelim, böylece bu görüşe sahip olanların ne dedikleri kolayca anlaşılacaktır. Bu delillerden bir tanesi:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ

“Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler” ayetidir.²¹¹ Yine Kur'an'da cariyelerle ilgili olarak:

...فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتُوهُنَّ

“Velîlerinin izniyle onlar ile evlenin”²¹² buyurmaktadır. Bu ayetler gösteriyor ki velî olmadan kadının evliliği gerçekleşemez.²¹³

Aynı şekilde evlenmede velînin ihtiyaç olduğunu düşünenler:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ

²⁰⁹ İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 15.

²¹⁰ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 6.

²¹¹ Nisâ, 4/34.

²¹² Nisâ, 4/25.

²¹³ Şafîî, a.g.e., V, 21.

“Kadınları boşadığınızda onlar bekleme sürelerini bitirdiler mi, kendi aralarında güzelce anlaştıklarında (eski) kocalarıyla evlenmelerine mani olmayın”²¹⁴ ayetini delil olarak getirmektedirler. Bu ayette de hitap velîleredir. Görüldüğü gibi bu ayet de kadınların istedikleri kişiyle evlenmelerine velîlerin engel olmamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Normalde velîde bu yetki var ki, ayet bu yönde uyarıda bulunmaktadır. Yani bu ayet de nikâh akdinin kadının değil, velînin elinde olduğuna açık bir şekilde delâlet etmektedir. İmam Şafî (v. 204/819), nikâh akdinde velîyi şart koşan Kur’an’daki en açık ayetin bu olduğunu söylemektedir.²¹⁵ Bu düşünceyi savunanlar kendi fikirlerini bu ayetin nüzûl sebebi ile de desteklemektedir. Bu ayet Ma’kıl b. Yesar (v.65/685) hakkında inmiştir. Eniştesi Ma’kıl’ın kız kardeşini boşayıp, tekrar onunla evlenmek isteyince Ma’kıl engel olmaya çalışmış. Bunun üzerine bu ayet inmiştir. Ma’kıl, “Şimdi ne yapayım ya Rasûlallah?” demiş. Hz. Peygamber de “Kız kardeşini onun ile evlendir” buyurmuştur.²¹⁶ Buradan anlaşılıyor ki, kadının evlenmede yetkisi yoktur, eğer yetkisi olsaydı kendisi evlenecekti. Çünkü kadın kocasına geri dönmek istiyordu. Anlaşıldığı kadarıyla bu ayetteki hitap eşlere değil de buradaki muhatabın velîler olduğu ihtimalden uzaktır.²¹⁷

Başka bir ayette de Allah (c.c.):

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin”²¹⁸ buyurmaktadır. Diğer bir ayette de:

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ

“Allah’a eş koşan erkekleri de inanıncaya kadar kadınlarınızla evlendirmeyin”²¹⁹ buyrulmaktadır. Dikkat edilirse burada her iki ayette de hitap velîlere yöneliktir. O zaman rahatlıkla evlendirme işini velîlere ait olduğunu

²¹⁴ Bakara, 2/232.

²¹⁵ Şafî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, Beyrut, 1400/1980, I, 174; İbnü’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, byy. 1376/1957, I, 201.

²¹⁶ Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İHAD*, s. 109.

²¹⁷ Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İHAD*, s. 109.

²¹⁸ Nûr, 24/32.

²¹⁹ Bakara, 2/221.

söylemek mümkündür ve bu ayetler kadının bizzat velisi olmadan nikâhı akdedemeyeceğine delildir.²²⁰

Yine ayetlerden birinde:

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ

“Eğer kadınlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız, -kendileri veya nikâh akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna- biçtiğinizin yarısını verin”²²¹ denmektedir. Bu ayetteki “nikâh akdi elinde olan” ifadesinden maksat, Hz. Aişe (v.58/678), İbn Abbas (v.68/687), Hasan el-Basrî (V.110/728), Tâvus b. Keysân (v.106/724), Mücahid (v.114/722) ve Atâ b. Ebî Rebâh’a (v.114/732) göre velîdir.²²² Kur’an’dan delillerini böylece vermiş olduk. Şimdi de hadisten delilleri vermeye çalışacağız.

b- Sünnet’ten Delilleri

Evlilikte velâyet hakkını velîye ait olduğunu söyleyen İslam hukukçuları hadislerin de bu hükme işaret ettiğini söylemektedir ve birçok hadisi delil olarak göstermektedirler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s):

لا نكاح إلا بولي.

“Velîsiz nikâh olmaz”²²³ buyurur. Bir başka hadiste de Hz. Peygamber (s.a.s):

أيما امرأة نكحت بغير إذن وليها فنكاحها باطل فنكاحها باطل فنكاحها باطل

“Hangi kadın velîsinin izni olmadan evlenirse onun nikâhı batıldır, batıldır, batıldır”²²⁴ buyurmaktadır. Diğer bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.s.):

لا تزوج المرأة المرأة و لا تزوج المرأة نفسها فإن الزانية هي التي تزوج نفسها.

“Kadın kadını evlendiremez. Kendi başına kendisi de evlenemez. Ancak zaniyedir bu şekilde evlenen”²²⁵ buyurmaktadır. İşte görüldüğü gibi bu hadisler

²²⁰ Şafî, *el-Ümm*, V, 21.

²²¹ Bakara, 2/237.

²²² Danışman, *a.g.mk.*, s. 249; Saffet Köse, *a.g.mk.*, s. 110.

²²³ Buhârî, Nikâh, 36; İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14.

²²⁴ İbn Mâce, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14.

²²⁵ İbn Mâce, Nikâh, 15.

velîsiz bir evliliğin sahih bir evlilik olmadığını ortaya koymaktadır ve İslam hukukçularının pek çoğuna göre bu hadisler kadının hem kendi adına hem de başkası adına velâyet yetkisine sahip olmadığını göstermektedir. Hadisler açık bir şekilde ortaya koymaktadır ki evlilikte kadına icap ve kabul yetkisi bulunmadığı gibi velîsinin izni olmadan da ne kendisinin evlenmesi ne de başkasına velî olarak onu evlendirmesi mümkün değildir.²²⁶

Velîlerden habersiz gerçekleştirilen evlilikler konusunda hadisler ağır hükümler ileri sürmektedir. Mesela, kendi başına evlenen veya başka bir kadını evlendiren kadın için zaniye sıfatı kullanılmaktadır. Bu şekildeki evliliklerin geçersiz olduğunu belirtmektedir. Bu konu ile ilgili hadisler isnat yönünden kuvvetli değildir, metin yönünden de tenkit edilebilir mahiyettedir. Velînin izni olmadan evlenen kadının evliliğini batıl sayan hadis de isnat yönünden zayıftır. Nitekim bu rivayetin senedinde bulunan Zührî (v.124/740) kendisine böyle bir hadis bilip bilmediğini sorduklarında böyle bir hadis bilmediğini söylemiştir. Bununla birlikte kendisi velîsiz evliliğin caiz olduğunu savunmaktadır. Senette yer alan Hz. Aişe (v.58/632) de aynı görüştedir. Kendisini veya bir başkasını evlendiren kadın hakkında zaniye tabirinin kullanılması da metin yönünden tenkit edilebilir. Çünkü Hz. Aişe kardeşi Abdurrahman'ın kızını babası olmadığına bizzat bir kadın olarak evlendirmiştir. Hz. Aişe'nin bu hadise aykırı davranması bu hadisin velâyet ile ilgili olmadığını göstermektedir.²²⁷

c- Akıl Delilleri

Kadının evlilikte velâyet yetkisine sahip olamayacağını savunanlar, bu durumun kadının kendi fizyolojik ve psikolojik yapısından kaynaklandığını söylerler. Çünkü kadın narin ve nazik bir yapıda yaratıldığından duygusal yönü ağır basar. Bu nedenle bir şeyi düşünmeden çabuk karar verir sonrasında ne olacağına dikkat etmeden hareket eder. Düşünmeden ve duygusal hareket edilerek kurulan bir evliliğin olumsuz sonucundan ise en fazla kadın etkilenir. Bu durumda onun bir velîye ya da kendi adına doğru karar verebilecek güvenilir bir kimseye ihtiyaç vardır. İşte bunun içindir ki kadının yanlış karar vermesini engellemek, ona yardım etmek ve

²²⁶Şafiî, *a.g.e.*, V,21-22; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 337-338.

²²⁷Danışman, "İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet Ve Kapsamı" *İHAD*, s. 250.

gelecekte uğrayacağı bütün zararlardan kurtarmak için kendi adına evlenme işlerini bir velînin yapması şarttır. Evlilikten beklenen maslahatın elde edilmesi için bu konuda kadının tek başına karar vermesi de doğru bir davranış değildir.²²⁸

Kadınlar akıl ve tecrübe yönünden eksiktirler ve çabuk aldanırlar.²²⁹

Genellikle kabilelerinin/ailelerinin şerefini düşünmeyip kendilerine denk olmayan kişilere gönüllerini kaptırabilirler. Bu durumda kabilelerini/ailelerini mahcup olacakları bir duruma sokabilirler. O halde muhtemel zararları önlemek için evlenme işi velîlere havale edilmelidir.²³⁰

Erkekler kadınlara karşı kapalı kutu gibidirler, kadınlar onların iç halini bilemez. Çünkü kadınların çoğu erkeklerle pek görüşmez. Ayrıca duygularına kapılma ihtimalleri büyüktür. Dolayısıyla evlenme konusunda velînin kızla birlikte karar vermesi kızın menfaatine olacaktır.²³¹

C- Genel Değerlendirilmesi

İşte herkesin kullandığı delilleri kendi eserlerinden vermeye çalıştık. Şimdi ise bu delilleri değerlendirmeye tabi tutacağız.

Bakara 2/232: Görüldüğü üzere bu ayet her iki görüşü benimseyenler tarafından da delil olarak kullanılmıştır. Ayette geçen "...Onların ...evlenmelerine engel olmayın..." şeklindeki yasağın muhatabı, kadınların kendi başlarına evlenebileceklerini düşünen hukukçulara göre kocalardır. Çünkü ayetin başında kocalara seslenilerek, "...Kadınları boşadığımız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ..." buyrulmuştur. Kadınların irade açıklamalarını geçerli saymayanlara göre ise buradaki ayetin muhatabı velîlerdir. Ayetin iniş sebebi de bu görüşü destekler.

Ayette hitabın kime olduğu sorusuna müfessirler de farklı cevaplar vermişlerdir. Çoğunluğa göre muhatap velîlerdir.²³²

²²⁸ Danışman, "İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet Ve Kapsamı" *İHAD*, s. 251.

²²⁹ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 35.

²³⁰ Şah Veliyyullah Dehlevî, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, Kahire, ts, II, 690.

²³¹ Ebu Zehra, *Vilâye*, Kahire, ts, s. 125.

²³² Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an*, Mısır, 1373/1954, II, 487; İbnu'l-Arabî, *a.g.e.*, I, 201; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire, 1967, III, 158-159.

Hitabın kocalara yönelik olduğu kanaatinde olan müfessirler de vardır.²³³ Mesela Fahrüddîn er-Razî (v. 606/1210), kendisi bir Şafîî olmasına rağmen bu görüşü tercih ederek şöyle demiştir:

“Allah Teâlâ’nın ‘kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri zaman... Evlenmelerine engel olmayın’ sözü şart ve cevaptan oluşmuş tek bir cümledir. Şart O’nun ‘kadınları boşadığınız vakit’ sözü, cevap ise ‘evlenmelerine engel olmayın’ ifadesidir. Şüphe yok ki şart cümlesi olan ‘kadınları boşadığınız vakit’ sözü, kocalara yapılmış bir hitaptır. Buna göre cevap olan ‘evlenmelerine engel olmayın’ sözünün de aynı şekilde onlara yapılmış bir hitap olması gerekir. Eğer böyle olmazsa, ayetin takdiri şöyle olur: ‘Ey kocalar! Kadınları boşadığınızda, ey velîler o kadınlara... Engel olmayınız...’ bu durumda da şart ile cevap arasında hiçbir ilgi kalmaz. Bu, ayetin nazımının parçalanmasını gerektirir. Hâlbuki Allah’ın kelamını bu gibi şeylerden tenzih etmek vaciptir”.²³⁴

Râzî bu ayetin sebab-i nüzulu olarak nakledilen Ma’kıl b. Yesar rivayeti hakkında ise şunları söylemektedir:

“Buna şu şekilde cevap vermek mümkündür: Bu delil ile bizim zikrettiğimiz delil arasında bir çelişki bulunduğu için, bizim sözünü ettiğimiz delil itibara alınmaya daha uygun olur. Çünkü ilahi kelamın (Kur’an’ın) nazımını korumayı sürdürmek (ayetin iniş sebebi olarak zikredilen) haber-i vahidi korumaktan daha evladır.²³⁵

Öte yandan tefsir bilgini Cessas (v. 370/980) Ma’kıl b. Yesar hakkındaki söz konusu hadisin, bir tarikinde meçhul bir şahıstan rivayette bulunduğu için, diğer tarikın ise senedinden bir sahabi düşmesi nedeniyle mürsel olması sebebiyle sabit olmadığını söyler.²³⁶

Ayetteki hitabın velîlere olduğunu kabul etsek bile ‘kocaları ile evlenmelerine engel olmayın’ ifadesinden, kadının yakın ve asabesinin onun evlenmesine engel olamayacaklarından başka bir şey anlaşılmaz. Bu ise evlenme akdinin sıhhati için

²³³ Cessâs, *a.g.e.*, I, 476; Fahrüddîn er-Razî, *Mefâtihu’l Gayb*, Kahire, 1934, V, 233.

²³⁴ Razî, *a.g.e.*, V, 232.

²³⁵ Razî, *a.g.e.*, V, 233.

²³⁶ Cessâs, *a.g.e.*, I, 476.

velîlerin izninin şart olduğu anlamına gelmez. Bilakis bunun tersi anlaşılır. Yani hiçbir velînin velâyeti altında bulunan bir kadına onun evlenmesi konusunda müdahale hakkı yoktur.²³⁷

Ayrıca bu ayette velîlerin engel olmasının yasaklanmasıyla istidlal etmek doğru değildir. Çünkü burada velîlerin kadının akdi yapması yasaklanmaktadır. Bu yasaktan sonra velîlerin engel olma hakkı yoktur. Bu durum, “haklı bir gerekçe olmaksızın Müslüman birini öldürmem yasaklandı, öldürme hakkım olmasaydı bundan nehyedilmezdim” diyen kişinin sözüne benzer ki fesada açıktır.²³⁸

Bakara 2/221: Bu ayette de velîlere hitap ediliyor diye kadınların velîsiz evlenemeyeceği sonucunu çıkarmak pek uygun görünmemektedir. Nitekim kendisi bir Malikî olmasına rağmen İbn Rüşd el-Hafîd (v.595/1198) bu yorumu kabul etmemektedir ve şöyle demektedir:

“Bu ayetin, emir sahiplerine veya bütün Müslümanlara hitap olması, yalnız velîlere hitap olmasından daha uygundur. Kısacası bu ayetin muhatapları nasıl velîler olabiliyorsa, emir sahipleri veya bütün Müslümanlar da olabilirler. O halde bu ayet ile delil getirenlerin, ayetin velîlere hitap olmasının daha açık olduğunu ispat etmeleri gerekir. Şayet ‘bu ayet âmm olup hem emir sahiplerini, hem velîleri kapsar’ denirse, deriz ki ‘o zaman bu ayet, şeriatın genel olarak yasak ettiği bir şeye dairdir ki bu genel emre velîler de dahildir. Bu ise, bundan özel bir velâyet hakkına sahip olmalarını gerektirmez. Nihayet velîler ile yabancılar bu hakta eşit olurlar. Şayet ayetin velîlere hitap olduğunu kabul etsek bile, ayet mücmel olduğu için onunla amel edilemez. Çünkü ayette, ‘velîler kimlerdir, hangi velî hangi velîden önce gelir, velîde hangi vasıflar bulunmalıdır?’ konusunda bir açıklama yoktur. Bu ise gerekli olup, açıklamasının sonraya bırakılması caiz olmayan bir şeydir. ‘Bu hususta belki sünnette açıklama vardır’ de diyemeyiz. Çünkü böyle bir şey olsaydı ya tevatür ya da tevatüre yakın bir yolla nakledilirdi. Zira bu, öyle bir şeydir ki bütün Müslümanlar her gün onunla karşılaşmaktadırlar (umum-i belvâ). Kaldı ki Medine’de bunca velîsiz bulunduğu halde Peygamber Efendimizin (s.a.s) herhangi birinin nikâhını akdettiği veya bu işe başkasını görevlendirdiği nakledilmemiştir. Sonra bu ayetten maksat,

²³⁷ İbn Rüşd el-Hafîd, *a.g.e.*, II, 8.

²³⁸ Zeylâî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Bulak, 1313/1895, II, 117.

velâyetin hükmünü açıklamak değil, erkek ve kadın müşrikler ile evlenmenin haram olduğunu bildirmektir. Allah bilir ki bu açık bir şeydir”.²³⁹

Hz. Aişe (r.a.) Hadisi: Delil olarak kullanılan hadislerden biri, velîsinin izni olmadan evlenen kadının nikâhının batıl olduğunu bildiren Hz. Aişe (r.a.) hadisiydi. Bu hadis evlenme akdinde kadınların ifadelerini geçerli saymayanlar tarafından kullanılmıştır. Aksi görüşte olanlar, bu hadisin delil olarak kullanılmasını şu yönlerden tenkit etmişlerdir:

- Bu hadisi Hz. Aişe (r.a.)’dan nakleden Zühri (v. 124/742), hadis kendisine sorulunca, onu hatırlayamamış ve inkar etmiştir. Dolayısıyla bu hadis zayıftır. Zira ravinin, naklettiği haberi inkarı, o haberin batıl olduğuna delalet eder.²⁴⁰

- Bu hadis Hz. Aişe (r.a.)’nin uygulamasına da aykırıdır. O, kardeşi Abdurrahman b. Ebibekir Şam’dayken, onun kızı olan Hafsa’yı Münzir b. Zübeyr ile evlendirmiştir. Bu konudaki görüşü böyle olan Hz. Aişe, nasıl olur da kendisinin amel etmediği bir Hadisi rivayet eder? Mevsîlî’ye göre Hz. Aişe’nin yeğenini evlendirmesi, ya hadisin sahih olmadığına, ya neshedildiğine veya kendilerinin (evlenmede velîyi şart olarak görmeyenlerin) zikrettiği Hadisin tercih edilmesi gerektiğine delildir.²⁴¹

- Hadisin sabit olduğu varsayılsa bile cariye hakkında söylendiği kabul edilir. Çünkü hadisin bazı rivayetlerinde “hangi kadın efendilerinden izinsiz evlenirse...” şeklinde yer almıştır. Yani “velîsinden izinsiz” değil de “efendilerinden izinsiz” denmiştir. Nitekim Ebu Davud’un (v. 275/889) Sünen’inde de bu şekilde rivayet edilmiştir.²⁴² Bu hadis cariye dışında küçük kız çocuğuna veya akıl hastasına da hamledilebilir. Veya hadis, kadının evlilik akdini tek başına yapması yerine, bu işi havale etmesinin daha iyi ve müstehap olduğu şeklinde anlaşılabilir.²⁴³

Nikâh akdinde velîyi olmazsa olmaz bir şart olarak görenler, bu görüşe karşı olan Hanefî âlimlerin eleştirilerine şöyle cevap vermişlerdir:

²³⁹ İbn Rüşd el-Hafîd, *a.g.e.*, II, 8-9.

²⁴⁰ Serahsî, *a.g.e.*, V, 12; Mevsîlî, *a.g.e.*, III, 92.

²⁴¹ Serahsî, *a.g.e.*, V, 12; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 249; Mevsîlî, *a.g.e.*, III, 92.

²⁴² Ebû Dâvûd, Nikâh, 18.

²⁴³ Serahsî, *a.g.e.*, V, 12; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 250.

• Hz. Aişe hadisinin ravilerinden olan Zühri'nin bu hadisi inkâr ettiğine dair rivayet doğru olsa bile, hadisinin kabul edilmeyeceğine dair bir delil teşkil etmez. Çünkü bu hadisi Zühri'den sika (güvenilir) kimseler rivayet etmiştir. Kaldı ki hadis ravilerinin bir hadisi naklettikten sonra unutmuş olmaları ona zarar vermez. Çünkü Rasulullah (s.a.s.)'ın ifadesi ile “Hz. Âdem unutmuş, zürriyeti de unutmuştur”.²⁴⁴

• Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadise aykırı hareket etmesi hakkında İbn Hazm (v. 456/1062) şunları söylemektedir:

“Allah ve Rasulü (s.a.s) bize, Rasulullah (s.a.s.)'tan sahih olarak ulaşan haberleri kabul etmemizi, onun dışındakilere uymamamızı emretti. Müctehidlerin, rivayet ettiği habere ictihadıyla muhalefet edenin, bu rivayetinin sâkıt olacağına dair bir bilgiyi nereden bulduklarınızı bilmiyoruz. Hz. Aişe ve Zühri'nin bu haberi rivayet ettikleri sahihse ve buna muhalefet ettikleri rivayet ediliyorsa bu, muhalefet ettiklerine dair rivayete itibar edilmeyeceğine delil olur.”²⁴⁵

Ebu Musa el-Eşari (r.a.) Hadisi: Kadınların ifadelerini geçerli sayanlar, aksi görüşte olanların bu hadisi kullanmalarını da eleştirmektedir ve şöyle demektedirler:

• Hadisin çeşitli tariklerinden biri munkatı (mutlak olarak senedinden bir veya birkaç râvî atlanmış olan hadis)²⁴⁶, biri de mürsel (senedinden bir sahabe düşen hadis)²⁴⁷, diğeri ise muzdarip (râvî veya râvîlerin birbirine muhalif olarak rivayet ettikleri ve aralarında tercih imkânı bulunmayan hadis)²⁴⁸ olduğu için hadis senet yönünden zayıftır.²⁴⁹

• Bu hadis, Rasulullah (s.a.s.)'tan nakli doğru olmayan üç hadisten biridir. Ebu'l-Abbas el-Mervezi'nin rivayet ettiğine göre Yahya b. Main şöyle demiştir: “Üç hadis vardır ki Rasulullah (s.a.s.)'tan sabit olmamıştır: ‘Velî ve iki şahit olmaksızın

²⁴⁴ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 6.

²⁴⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Mısır, 1347/1928, IX, 453.

²⁴⁶ Abdullah Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, 1987, s. 111.

²⁴⁷ Salih, Subhi, *Ulûmu'l-Hadis ve Mustalahuh*, çev. Yaşar Kandemir, İstanbul, 1996, s. 118.

²⁴⁸ Aydınli, *a.g.e.*, s. 123.

²⁴⁹ Sait Şimşek, *a.g.e.*, s. 63.

yapılan nikâh akdi sahih olmaz' (hadisi de onlardan biridir)...” Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye de bu görüşe katılmıştır.²⁵⁰

- Hanefî âlimlere göre akıl, ergen ve hür bir kadın, bu hali ile kendisinin velîsidir. Dolayısıyla kendi başında yapmış olduğu bir evlenme akdi, velîsiz yapılmış olmamaktadır.²⁵¹

- “Velîsiz nikâh sahih olmaz” şeklindeki bu hadis, “Velînin izni olmadan nikâh olmaz” şeklinde anlaşılmalıdır.²⁵²

İbn Abbas (r.a.) Rivayeti: yukarıda İbn Abbas (r.a.)’tan iki hadis nakletmiş. Burada bunlardan birincisini değerlendireceğiz. Ebu Hanife ve ashâbı tarafından görüşlerini desteklemek üzere kullanılan bu hadisi, onlardan farklı düşünen cumhur şöyle yorumlamaktadır: Bu hadiste Rasulullah (s.a.s.) kadınları ikiye ayırıp, onlardan bir grup (dullar) için kendilerini evlendirebilme hakkını sabit kılmıştır. O halde diğer grup olan bekârların böyle bir hakkı yoktur, velîleri onlardan daha yetkilidir.²⁵³ Ancak bu akıl yürütmede mefhum-ı muhalefet (zıt anlam) kullanılmıştır. Şer’i bir sözde söylenmeyen, söylenene hükümde zıt olması anlamındaki mefhum-ı muhalefet²⁵⁴ ise Hanefiler tarafından bir delil olarak kabul edilmez. Dolayısıyla hadiste dulun özel olarak zikredilmesi, onun dışındakilerde bunun zıttı ile hükmedilmesi gerektiği anlamına gelmez.²⁵⁵

Öte yandan bu hadis, Ebu Musa el-Eş’ari’nin rivayet ettiği hadis ile çelişmektedir. İbnü’l Hümmam (v. 861/1456)’a göre bu çelişki ya tercih veya cem (uzlaşma) yolu ile giderilebilir. Birinci duruma göre, İbn Abbas Rivayeti tercih edilir. Çünkü sahih olduğuna ihtilaf edilmemiştir. Senedi de kuvvetlidir. Ebu Musa hadisi ise ya hasen ya da zayıf sayılmıştır. Cem (uzlaşma) yöntemi ile de iki hadis arasındaki çelişki giderilebilir. Bu da Ebu Musa hadisinin tahsis edilmesi ile olur.

²⁵⁰ Mevsîlî, *a.g.e.*, III, 91.

²⁵¹ Mevsîlî, *a.g.e.*, III, 91.

²⁵² Şa’ban Zekiyyuddin, *el-Ahkâmu’ş-Şer’iyye li’l Ahvâli’ş-Şahsiyye*, Mısır, 1965, s. 200.

²⁵³ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 31.

²⁵⁴ Erdoğan, *a.g.e.*, 282.

²⁵⁵ Serahsî, *a.g.e.*, V, 9.

Yani hadis “evlenme akdi olmaz” şeklinde değil de “tam (kâmil) olmaz” şeklinde anlaşılabilir.²⁵⁶

Ebu Hüreyre (r.a.) Rivayeti: Bu hadis sahih ama Ebu Hüreyre’ye mevkuftur. Darakutni’nin bir lafzında, Ebu Hüreyre bu hadis hakkında, “biz derdik ki kendini evlendiren zaniyedir” demiştir. İbn Hacer de “kendini evlendiren kadın zaniyedir” kısmının Ebu Hüreyre’nin sözü olduğunu doğrulamıştır.²⁵⁷

Öte yandan hadisin ikinci bölümü Müslümanların icmaı ile hatalıdır. Çünkü bir kadının velîsiz evlenmesi hiçbir Müslümana göre zina sayılmaz. Bu rivayette sadece nikâh akdinden bahsedilmiş, cinsel ilişkiye değinilmemiştir. Kadının evlenip kocasıyla birlikte olduğu farz edilse bile, bunun da zina olmadığına ihtilaf yoktur. Çünkü velîsiz nikâhı caiz görmeyenler bile bu akdi, mehir ve iddet gerektiren fasit bir nikâh saymış, bu evlilikten doğan çocukların nesebinin sabit olacağını söylemişlerdir.²⁵⁸

Aklî Deliller: Her iki taraf da ileri sürdüğü aklî delili eleştirmektedir:

- Mevsilî, cumhurun, kadınların akıllarının eksikliği ile istidlal etmesini uygun görmez. Bu konuda şöyle demektedir:

“Velâyet konusunda muteber olan, az veya çok değil, mutlak akıl ve ergenliktir. İnsanların akıl ve reyleri birbirinden çok farklıdır. Velâyet konusunda bu farklılık dikkate alınmaz. Aklı ve görüşü tam olan birinin şahıs ve malı üzerindeki velâyeti, akli ve görüşü eksik olanın velâyeti gibidir. Nice kadın, erkeklerin çoğundan daha akıllı ve görüşü daha isabetlidir. Velâyet konusunda akıl ve görüş farklılığını dikkate almak büyük bir zorluktur ki bu, insanları ayırt etme zorluğudur. Bundan anlaşılmalıdır ki bu konuda geçerli olan, ergenlik ve aklın aslen var olmasıdır ki bunlar da kadında vardır. Mal (üzerinde velâyete) kıyasla (diyebiliriz ki) akıl ve buluş dolayısıyla bir erkeğin kazandığı haklara (aynı durumdaki) bir kadın da sahip olur.”²⁵⁹

²⁵⁶ İbnü’l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 393-394.

²⁵⁷ Nevevî, *Mecmu’*, byy ve ts, XVI, 148, (Mutî’î’nin tekmilesi).

²⁵⁸ Cessâs, *a.g.e.*, I, 476.

²⁵⁹ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 92.

• Hanefîlerin, kadının nikâh konusundaki tasarruflarını malî akıt ve muamelelere kıyas etmeleri makul değildir. Teknik ifadesiyle “kıyas meal-fârik”tır.²⁶⁰ Yani illet birliği olmayan farklı iki olay arasında yapılmış bir kıyas.²⁶¹ Nitekim Karâfi, el-Furuk’ta ikisi arasındaki farkları özetle şöyle saymaktadır:

-Evlilik daha ciddi ve daha önemlidir. Kadınların maslahatına dikkat edecek birine havale edilmesi uygundur. Mallar ise kadın için değersizdir. Zaten asıl olan malda sadece sahibinin tasarruf edebilmesidir.

-Heva kadının aklını örtebilir, kendini dünya ve ahirette rezil edecek şeylere yöneltebilir. Bu duruma düşmemesi için nikâh konusunda hacir altına alınmalıdır. Mallarda ise böyle bir heva söz konusu olmaz.

-Kadının, kendisine denk olmayan biri ile evliliği durumunda zarar ortaya çıkar. Maldaki bir fesat durumunda ise bunun zararı sadece kadınla sınırlıdır, onu aşır velîlere geçmez.²⁶²

Tarafların görüş ve delillerini inceledikten sonra şu sonuçları çıkarabiliriz:

İslam hukukçuları arasındaki bu ihtilafın sebebi evlenme akdinin sıhhati için velînin şart olduğunu kesin olarak bildiren bir nassın bulunmayışdır. Zira velîyi şart koşanların delil olarak gösterdikleri ayet ve hadislerin hepsi bu hususta nasıl kesin değilse, velîyi şart koşmayanların da delil olarak gösterdikleri ayet ve hadislerin hiçbiri aynı şekilde kesin değildir.²⁶³

Bütün mezhepler velâyet yetkisi ile evlenecek kızın haklarının öncelikli olarak korunmasında görüş birliği içindedirler. Bu noktada kızın dengi ile ve emsal mehri ile evlenmesi asıldır. Bu hem kızın, hem velîlerin, hem de akraba kızların haklarını korumaktadır. Böyle bir evlilikte Hanefiler velînin iznine gerek görmezken diğer mezheplerde de bu izin bir formaliteden ibarettir. Çünkü velî böyle bir evliliğe

²⁶⁰ Cilan Abdulazîz b. Muhammed, “el-Esbâbu’t-Târie li’ntikali Vilâyeti’n-Nikâh”, Mecelletu Câmiati’l-İmam Muhammed el-İslamiyye, sy. 21, s. 143.

²⁶¹ Dönmez, *a.g.e.*, s. 144.

²⁶² Karâfi, *el-Furûk*, Beyrut, ts, III, 136.

²⁶³ İbn Rüşd el-Hafid, *a.g.e.*, II, 7-8.

izin vermezse, yetkisini kötüye kullanmış olacağından sıradaki velî veya hâkim devreye girmekte ve evlendirebilmektedir.²⁶⁴

Kadının nikâh akdinde bizzat velî olamayacağı yani irade açıklamasının geçerli sayılmayacağına dair kesin bir delil yoktur. “Velîsinin izni olmadan kendisini evlendiren kadının nikâhı batıldır” anlamındaki hadiste nikâh, kadın nikâh akdinde taraf olduğu için değil, velînin izni olmadığı için batıl kabul edilmiştir.

Genel ehliyet kurallarına göre reşid, ergen ve hür bir şahıs, her türlü hukukî işlemi yapabilir. Nikâh akdi de hukukî bir akit olduğuna göre akıllı, ergen ve hür bir kadın sadece kadın olduğu için bu hakkından mahrum edilmemelidir. Denklik ve emsal mehir şartlarını yerine getirmesi halinde kadının özgürlüğüne kimsenin müdahale hakkı bulunmaması gerektiği düşünülebilir. Fakat ömür boyu hayatı etkilediği; sadece nikâh akdinde taraf olanları değil, onların ailelerini ve hatta toplumu ilgilendirdiği için nikâh akdi diğer akitlerden farklı değerlendirilmelidir. Zaten evlenme işini sadece kadına vermek, ona ağır bir yük yüklemek demektir.²⁶⁵

Delil olarak kullanılan hadislerden sadece İbn Abbas (r.a.)’ın birinci rivayet olarak isimlendirdiğimiz hadisin sıhhat açısından kesin olduğu nakledilmiştir.²⁶⁶ Diğerlerinin delilleri ise sıhhat açısından problemlidir. Böyle olmazsa bile evlenme akdinin mutlaka erkek bir velî tarafından yapılması gerektiğini ifade etmek bakımından açık değildir.²⁶⁷

Sahabe kavil ve uygulamasında ise iki tarafın da görüşünü destekleyecek rivayetler vardır. Ancak aynı şahıslardan, her iki görüşte olduğuna dair haberler nakledilmektedir. Hz. Aişe, Hz. Ömer ve Hz. Ali bunlardandır.

Aklî delillerden, kadının aklının eksik olduğu fikrine katılmıyoruz. Özellikle günümüzde kadın, evinde otursa bile çeşitli iletişim araçlarıyla her şeyden haberdar olabilmektedir. Buna göre ergen ve akıllı bir kadının, evliliğinde velâyet altında bulunması gerekse bile bunun nedeni akıl eksikliği değil nikâh akdinin önemidir.

²⁶⁴ Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İHAD*, s. 113.

²⁶⁵ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 129.

²⁶⁶ İbn Rüşd el-Hafid, *a.g.e.*, II, 8.

²⁶⁷ Genç, *a.g.e.*, s. 233.

Hanefilerin, genel ehliyet kurallarına dayanarak akıllı, ergen ve hür bir kadının aynı durumdaki bir erkek gibi nikâh ve hukukî işlemleri yapmaya ehil olduğunu söylerken haklı oldukları düşünülebilir. Fakat kadının malındaki tasarrufunun geçerli olmasıyla, evliliği konusundaki tasarrufunun da geçerli olduğu sonucuna varılamaz. Zira bu iki alan birbirinden çok farklıdır. Nikâh akdi ömür boyu süren bir taahhüttür. Sadece karı kocayı birbirine bağlamaz, her iki tarafın ailesi de bu tasarruftan doğrudan etkilenir. Evlilik akdi ile aileye yeni bir üye katılmakta ve ailenin sırlarına vakıf olabilmektedir.

Öte yandan evlenme akdinde kadınların ifadesini geçerli saymayan İslam hukukçuları kendi içlerinde bir çelişkiye düşmektedirler. İbn Abbas (r.a.)'ın birinci rivayetinde mefhum-ı muhalifi (zıt anlam) kullanmış ve dul, evliliği konusunda velîsinden daha yetkili ise, onun zıttı olan bekâr böyle olmamalıdır, demişlerdir. Fakat velîsiz nikâhın batıl olduğunu bildiren Hz. Aişe hadisinde aynı yöntemi kullanmamış olduklarını görüyoruz. Bu hadiste de zıt anlam dikkate alınsaydı, şöyle bir sonuç çıkarılırdı: “Kadının velîsinden izinsiz yaptığı evlenme akdi batıl ise, kadın velîsinin iznini almak şartıyla evlenme akdi yapabilir ve yaptığı evlenme akdi sahih olur.”²⁶⁸ Nitekim Ebu Sevr, hadisi böyle anlamış ve kadının velîsinin izni ile kendi nikâhını yapması durumunda bu tasarrufunun sahih olacağını söylemiştir. Fakat bu görüşü, Ebu Musa ve Ebu Hüreyre hadislerine muhalif olduğu gerekçesiyle kabul görmemiştir.²⁶⁹

Genel olarak Hanefilerin görüşünü tercih etmek ile birlikte, günümüz sosyal yaşantısıyla, müctehid imamlar dönemi toplum hayatı arasındaki farkların da göz önünde bulundurulması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü her ictehadî hüküm, ortaya çıktığı dönemin boyutları ile ilgilidir. Olayların boyutları değişmiş ya da ona yeni boyutlar eklenmişse bunlar da değerlendirmeye alınmalıdır. Bu sebeple Hanefî âlimlere göre nikâhta velî izni şart değildir diyerek, onların haberi olmaksızın iki şahidin huzurunda yapılan evlilikleri İslam'ın değerleri ile bağdaştırmak zordur²⁷⁰

²⁶⁸ Genç, *a.g.e.*, s. 229.

²⁶⁹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 6; Nevevî, *Mecmu'*, XVI, 149, (Mutî'î'nin tekmilesi).

²⁷⁰ Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İHAD*, s. 133.

Hanefi mezhebinde zahiru'r-rivaye anlayışı ağırlık kazandığı halde sonraki Hanefi hukukçuların bir kısmı Hasan b. Ziyad'ın Ebu Hanife'den naklettiği görüşü tercih tercih etmiştir. Bu tercihin sebebi ya ihtiyata daha uygun olması ya da fesadu'z-zaman (zamanın genel ahlakın bozulması)dır. Genel ahlakın bozulması ise zamanımızda müctehid imamlar devrindekinden daha çoktur. Genelde büyük şehirde ve ailelerden uzakta yaşayan genç kızlar, Hanefi âlimlere göre velîsiz nikâh olur, diyerek denklik ve emsal mehir şartlarına riayet etmeksizin istedikleri kişilerle evlenebilmektedir. Bu olumsuzluğun önüne geçmek amacı ile, Ebu Hanife'nin Hasan b. Ziyad tarafından nakledilen görüşünün tercih edilmesi daha uygun görünmektedir. Buna göre kadın evlenme akdini yapabilir, koca kendisine denk değilse nikâh caiz olmaz. Akit öncesinde velînin izni alınmadıysa tarafların irade açıklamalarıyla evlenme akdi tamamlanmış olmaz, başlangıç itibarıyla vücut bulmamıştır. Nitekim Osmanlı devlet'inde de 931/1544 tarihinden itibaren bu görüş uygulanmıştır.²⁷¹ 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi de, bir kadının kendi kendine evlenebilmesi için on yedi yaşını tamamlamasını şart koşmuş, hâkime başvurması halinde hâkimin durumu velîye tebliğ etmesini istemiştir. Velî itiraz etmezse hâkim evlenmeye müsaade eder.²⁷²

III-BABANIN YOKLUĞUNDA KADININ KENDİ ÇOCUKLARINI EVLENDİRMEDE VELÎ OLUP OLAMAMASI MESELESİ

Kadının velâyeti hakkında konumuzun iyi bir şekilde anlaşılması için genel bilgileri verdik. Şimdi ise konumuzun en önemli kısmını oluşturan kadının (annenin) kendi kız çocuklarını kızın babası olmadığında evlendirip, evlendirememe meselesi konusunda açıklık getirmeye çalışacağız.

A- Cumhurun Görüşü

Mezhepler açısından annenin evlendirme velâyeti, zevi'l-erhâmın velâyeti çerçevesi içerisinde değerlendirilmiştir. Bu konuyu en detaylı olarak ele alan mezhep Hanefî eserleridir. Diğer mezhepler ise zevi'l-erhâmın velâyetinin olmadığını söyleyerek eserlerine bu konuyu ayrıntılı olarak almamışlar.

²⁷¹ Cin Halil, Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya, 2003, s. 319.

²⁷² Hak, md. 6; Yaman Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya, 2005, s. 33.

Buna göre annenin ve zevi'l-erhâmın evlendirme velâyetine sahip olup olamama konusundaki iki ana görüşü ve delillerini incelemeye çalışacağız.

1- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Eden Görüş

Annenin daha genel bir ifade ile zevi'l-erhâmın evlendirme velâyetini kabul edenler İmam Ebu Hanîfe, Züfer b. Hüzeyl ve Hasan b. Ziyad olarak bilinmektedir.²⁷³ Nesep yönünden asebenin bulunmaması halinde velâyet devlet başkanından önce zevi'l-erhâmdan olan akrabalara geçer.²⁷⁴

Hasan b. Ziyad'ın rivayet ettiğine göre İmam Ebu Hanîfe, küçük kızın sadece asabenin evlendireceğini söylemiştir. Fakat Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, İmam Ebu Hanîfe'nin asabeliğin velâyetin sabit olması için şart değil de sadece rahim akrabalığından önce gelme sebebi olduğu görüşünü benimsediğini rivayet etmişlerdir.²⁷⁵

İmam Malik (v. 179/796)'e göre ise kocası ölmüş olduğu halde, erginlik çağına gelen kızı için vasi şeklinde tayin edilmişse, o zaman kızını evlendirmek için istediği birine bu görevi verebilir. Kızını bu şahıs evlendirir. Çünkü İmam Malik'e göre kadın nikâh akdini yapamaz. Bu durumlarda yani annenin kendisine kalan vesayet hakkını bir başkasına vererek evlendirme işini görevlendirdiği şahıs aracılığı ile yaptığında, kızın asabe olan akrabalarının bulunması da sonucu değiştirmez. Çünkü Malikî âlimlere göre vasi velîden öncedir. Yani evlendirme işi ilk önce vasinin hakkıdır, vasi olmadığında bu hak velîye geçer.²⁷⁶ Burada annenin bizzat kızını evlendirmedeği, başka bir erkeği vekil tayin ederek evlendirdiğini düşündüğümüzde, İmam Malik'in anneye kendi kızını evlendirme hakkı vermediği düşüncesine varılabilir. Fakat vekâlette aslanan, kişinin kendisinin de yapabileceği bir işi başkasına havale etmesidir. Dolayısıyla anne kızın evlendirmek üzere birini ekil tayin edebiliyorsa, asıl yetkili kimse kendisidir. Vekil, annenin yetkilerini kullanmaktadır.²⁷⁷

²⁷³ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 240; Ebu Zehra, *velâye*, s. 107-109.

²⁷⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 240; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 95.

²⁷⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 240.

²⁷⁶ Tenûhî Sahnun b. Saîd, *a.g.e.*, II, 109-110.

²⁷⁷ Rahat, *a.g.e.*, s.90.

2- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Eden Görüşün Delilleri

Bu görüşü benimseyenler, hem Kur'an-ı Kerim hem de hadis-i şeriflerden birçok delil getirmektedirler.

... وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ...

“Allah’ın kitabına göre yakın akrabalar bir birlerine (varis olmaya) daha uygundur”²⁷⁸ buyrulmaktadır. Bu ayet akraba varken, akraba olmayanların velâyetinin olmayacağını ifade etmektedir.²⁷⁹

Başka bir ayette de Allah (c.c.):

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah (c.c.) kendi lütfüyle zenginleştirir. Allah, (lütfü) geniş olan ve (her şeyi) bilendir”²⁸⁰ buyurmaktadır. Bu ayet de evlendirmenin emredilmesi konusunda asabeyle diğer akrabalar arasında hiçbir ayırım yapmamaktadır. Bu da bütün akrabaların nikâh velâyetine sahip olduğunu gösterir. Zaten sübut sebebi mutlak akrabalıktır. Asabelik ve yakın akrabalık ise sadece öncelik şartıdır.²⁸¹

Başka bir delil de Sahabi olan Abdullah b. Mes’ud’un kendi hanımına kızını evlendirmesi konusunda izin vermesidir. Fakat bu kız, Abdullah b. Mes’ud’un öz kızı değil de üvey kızıdır. Abdullah b. Mes’ud, izin verdikten sonra hanımı da annelik velâyeti ile onu evlendirmiştir.²⁸²

Diğer bir delil de Hz. Ali (r.z.)’nin annesi ve dayısı tarafından evlendirilen bir kızın nikâhını geçerli saymasıdır.²⁸³

Anne kendi çocuğuna karşı çok şefkatlidir. Annenin kendi çocuğuna karşı şefkat ve ilgisi, bir amcaoğlu gibi uzak akrabaların şefkatiyle mukayese

²⁷⁸ Enfâl, 8/75.

²⁷⁹ Aktan Hamza, “Velâyet”, *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, IV, 454.

²⁸⁰ Nûr, 24/32.

²⁸¹ Kâsânî, a.g.e., II, 241.

²⁸² Serahsî, a.g.e., IV, 223; İbnü’l-Hümâm, a.g.e., II, 414.

²⁸³ Rahat, a.g.e., s.91.

edilemeyecek kadar fazladır. Annenin babası ve dayısı da böyledir. Ayrıca anne ebeveynden biri olarak kendini göstermektedir. Diğer ebeveyn olan baba nasıl çocuklarına velî olabiliyorsa, anne de bir ebeveynden biri olarak velâyet hakkına sahip olması gerekir. Bu, Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen bir rivayete dayanmaktadır.²⁸⁴

Mirastan pay alan her akraba, velâyeti de hak eder. Çünkü akrabalık, asabede olduğu gibi diğer akrabalarda da şefkate sebep olur. Ancak onlar, görüş zayıflığı ve akrabalıklarının uzaklığı sebebiyle tıpkı mirastaki gibi asabeden sonra gelirler.²⁸⁵

Bir kimsenin kız kardeşinin kızına olan şefkati, erkek kardeşinin kızına olan şefkati gibidir. Belki de birinci daha çoktur. Diğer taraftan zevi'l-erhâmın şefkati, hâkim ya da onun yerine geçen herhangi bir kimsenin şefkatinden kıyas edilemeyecek kadar çoktur.²⁸⁶

Anne, asabe kavramının içine girebilir. Çünkü zina yolu ile dünyaya gelen veya anne babası lanetleşme (mûlaane) yolu ile ayrılan çocuğun asabesi arasında anne de vardır. Fakat babanın akrabaları önceliklidir.²⁸⁷

Annenin evlendirme velâyetini kabul edenler, bu görüşü kabul etmeyenlerin delillerine şu şekilde cevap vermişler:

Annenin evlendirme velâyetini kabul etmeyenlerin delillerinden bir tanesi “nikâh asabeye aittir” şeklindedir. Bu rivayet, asabenin mevcut olduğu durum hakkında hüküm koyar. Asabenin mevcut olmaması durumuna hadiste değinilmemiştir. Şunu da belirtelim ki bu hadis, zevi'l-erhâmın velâyetini kabul edenlerin aleyhine değil, aksine bu hadis lehine delil olur. Çünkü bu hadisten, asabe yoksa velâyetin, şefkat açısından asabe gibi olanlara geçeceği anlaşılabilir.²⁸⁸

Velâyet, denk olmayan biriyle yapılan evlilik sonucu aileye leke sürülmesini önlemek amacıyla ortaya çıkmıştır şeklinde bazı laflar anlatılır. Bu söz isabetli olmamakla birlikte doğru da değildir. Çünkü burada evlenecek kızın kendi maslahatı

²⁸⁴ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 95-96.

²⁸⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 241.

²⁸⁶ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 414.

²⁸⁷ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 415.

²⁸⁸ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 96.

ve menfaatidir. Ailesinin ya da aynı kavimden olan akrabalarının yararı değildir. Zevi'l-erhâmın hepsinde de küçük kızın ihtiyacını karşılama duygusu mevcuttur.²⁸⁹

Zevi'l-erhâmın velâyetini kabul etmeyenlerin, onların akraba bile olmayan mevle'l-ataka olmaları şeklindeki itirazlarına da mevle'l-ataka mirasta da öncedir. Bu durum zevi'l-erhâmın mirastan pay alamayacağı anlamına gelmez. Bunun gibi velâyet konusunda da zevi'l-erhâm mevle'l-atakadan geri olmakla birlikte velâyeti hak eder.²⁹⁰

3- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Etmeyen Görüş

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre anne kendi çocuğunu evlendirme konusunda velâyet yetkisine sahip değildir. Bu görüşü benimseyen Şafî, Hanbelî gibi âlimlere göre annenin kadın olmasından kaynaklanmaktadır. Aynen kendileri velîsiz evlenemedikleri gibi çocuklarını da evlendiremezler ve bu konuda sözleri geçerli değildir.²⁹¹ Buna ilaveten asabe dediğimiz akrabalar dışındaki akrabaları içine alan ve zevi'l-erhâm diye adlandırılan akrabaların da evlendirme velâyeti kabul edilmemiştir. Asabenin bulunmaması halinde velâyet, devlet başkanı veya hâkime geçecektir.²⁹²

Hanefî müçtehitlerinden olan İmam Muhammed de zevi'l-erhâmdan olan annenin evlendirme velâyetini kabul etmemektedir. Fakat ona göre bu, kadınların irade açıklamalarının geçersiz oluşundan değil de daha sonra açıklayacağımız üzere başka sebeplerden dolayı bunu kabul etmemektedir.²⁹³

Hanefî müçtehitlerinden olan İmam Ebu Yusuf'un görüşü ise bu konuda belli olmamakla birlikte Zeylaî (V.743/1342), rivayetlerin çoğuna göre Ebu Yusuf'un Ebu Hanîfe ile aynı görüşte olduğunu söylüyor. Fakat meşhur olan görüşe göre ise onun İmam Muhammed ile görüş birliği içinde olduğu yönündedir.²⁹⁴

Daha önce de söylediğimiz gibi çoğunluk İslam hukukçuları annenin evlendirme velâyetini kabul etmemektedirler. İşte bu hukukçulara göre annenin,

²⁸⁹ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 414.

²⁹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 223.

²⁹¹ Şafî, *a.g.e.*, V, 19; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 5.

²⁹² Rahat, *a.g.e.*, s.88.

²⁹³ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 95.

²⁹⁴ Rahat, *a.g.e.*, s. 88.

kızlarının evliliğinde sadece iki fonksiyonu olabilir. Bu fonksiyonlardan birincisi kız, baba ya da başka bir velî tarafından evlendirileceği zaman, annenin bu evlilik konusunda kızının düşüncesini öğrenmesidir. İslam hukukçuları, bekâr kızların evlendirilmesi sırasında onlara danışılması gerektiğini ifade eden hadislerden dolayı kızların da evliliğe razı olup olmadıklarını öğrenmenin müstehap olduğu görüşünü benimsemişler. Kızın bu konudaki fikrini ise en uygun kişi olarak annesinin olduğunu söylemişler. Çünkü kız, annesine fikrini daha rahat söyler.²⁹⁵

Kız evlendirilirken annenin yerine getirebileceği ikinci fonksiyon ise, kendi rızasını bildirmesidir. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s.) “*Kızları konusunda kadınlara danışın*”²⁹⁶ buyurmaktadır. Bu hadis, kızı evlenirken annenin iznini almanın sünnet olduğunu açıklamaktadır.²⁹⁷ Çünkü anne her zaman çocuğunun yararını düşünür ve ona karşı çok şefkatlidir. Bundan dolayı da çocuğunun eş seçimi konusunda babaya yardımcı olur. Buna ek olarak annenin iznini alarak onu razı etmek, kızının evliliğine razı etmek açısından da çok faydalı sonuçlar verir.²⁹⁸

4- Annenin Evlendirme Velâyetini Kabul Etmeyen Görüşün Delilleri

Annenin evlendirme velâyetini kabul etmeyenler, görüşlerini desteklemek için birçok delilleri sıralamaktadırlar.

Delillerden bir tanesi Hz. Ali'den hem mevkuf, hem de merfu' olarak zikredilen “*Nikâh asabeye aittir*”²⁹⁹ şeklindeki rivayettir. Bu rivayet, evlendirme velâyetine sahip olabilmek için ancak asabeden olmanın şart olduğunu açıklar. Buna göre evlendirme cinsi, asabe cinsiyle eşleştirilmiştir. Dolayısıyla asabe dışındakiler hiçbir zaman bu hakka sahip olamazlar ve evlendiremezler.³⁰⁰

²⁹⁵ Şîrbînî, , *a.g.e.*, III, 149.

²⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 23.

²⁹⁷ Behûtî Mansûr b. Yûnus (v. 1051/1641), *Keşşâfu'l-kına' an metni'l-ikna'*, Tahkîk: Muhammed Emîn ed-Dinnâvî, I-V, Beyrut, 1417/1997, IV, 40.

²⁹⁸ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 33.

²⁹⁹ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 223; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 240. (Bu rivayet bir çok fıkıh kitaplarına yer almış, fakat mutaber hadis kitapları arasında yoktur)

³⁰⁰ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 220; Kâsânî, *a.g.e.*, II, 240.

Başka bir delil de “*Kadın başka bir kadını evlendiremez, kendisi de evlenemez, şüphe yok ki zâniye kadın kendi nikâhını kıyan kadındır*”³⁰¹ hadisidir. İşte bu hadisten dolayı anne, ne kendisini ne kızını ne de bir başkasını evlendiremez.³⁰²

Yine Hz. Ali’den bu konu ile ilgili “kadınlar tam olarak baliğ olduklarında (onları evlendirmede) baba tarafından akrabaları evladır” şeklindeki sözü de evlendirme işinin asabeye ait olduğuna delildir.³⁰³

Velâyet, denkliğin olmaması sebebiyle, kadının akrabalarını mahcubiyetten kurtarmak ve bunu önlemek için sabit olmuştur. Denkliğin olmadığı durumlarda ayıplanacak olanlar asabedir. Bundan dolayı asabeler aile/kabilelerinin şerefini kurtarmak için evlendirme konusunda daha titiz davranarak kızı dengiyle evlendirmeye dikkat ederler. Zevi’l-erhâm ise başka bir kableden olduğu için denginin olmaması halinde kınanmaz ve bundan dolayı dikkatli davranmayabilir.³⁰⁴

Eğer zevi’l-erhâmın, akrabalık sebebiyle velâyeti hak etme konusunda bir etkisi olsaydı, sıralama bakımından mevle’l-atakanın önüne geçmesi gerekirdi. Çünkü mevle’l-atakanın akrabalığı yoktur.³⁰⁵

B- Mezheplere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri

İslam hukukçuları, evlendirme velâyetine sahip olan velîler ile bu velâyet altında olup da velîlerin vasıtasıyla evlenecek olan şahısların kimler olduğu konusunda farklı düşünmektedirler. Evlendirme velâyetini iki kısımda incelemiş ve bunları çeşitli şekillerde adlandırmışlardır.

Ebu Hanife’ye göre evlendirme velâyeti, hatm ve icab velâyeti (zorunlu olan velâyet) ile nedb ve istihbab velâyeti (zorunlu olmayan velâyet) kısımlarına ayrılırken, İmam Muhammed bu velâyeti velâyet-i istibdad (zorunlu velâyet) ve velâyet-i şirket (ortak velâyet) olarak adlandırmıştır.³⁰⁶

³⁰¹ İbn Mâce, Nikâh, 15.

³⁰² Şafîî, *el-Ümm*, VI, 260.

³⁰³ Rahat, a.g.e., s. 89.

³⁰⁴ Rahat, a.g.e., s. 90.

³⁰⁵ Serahsî, a.g.e., IV, 223.

³⁰⁶ Kâsânî, a.g.e., II, 241.

İslam hukukçularının çoğunluğu ise taksimde velîleri esas alarak, mücbir (zorlama yetkisine sahip) velî ve mücbir olmayan velî ayrımına gitmiştir.³⁰⁷

Şimdi de velâyeti altındaki kişiyi zorla evlendirme hakkı olan ve olmayan velîleri ve rızası alınmadan evlendirilemeyecek kimseleri görelim.

1- Hanefî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri

Hanefî âlimlere göre evlendirme velâyetinin, icbar veya nedb velâyeti olarak ayrılmasında dikkate alınan ölçüt (illet) küçüklük veya akıl hastalığıdır. Küçük kız veya erkek çocuklar küçüklük illetiyle, akıl hastası olan ergen ve kadınlar ise akıl hastalığı illetiyle velâyet altında bulunurlar. Burada akıl hastalığının ergenlikten sonra ortaya çıkmasıyla kişinin akıl hastası olarak buluğa girmesi arasında fark yoktur. Ancak İmam züfer'e göre akıl hastalığı sonradan ortaya çıkmışsa (ârizi ise), velîsi bu kişiyi evlendiremez.³⁰⁸

a- Hatm ve İcab Velâyeti ve Bu Velâyete Tabi Olanlar

Hanefî hukukçulara göre bu velâyetti icbardan maksat, velînin yaptığı nikâh akdinin velâyeti altındaki kişi iste de istemese de onun hakkında geçerli olmasıdır.³⁰⁹ Bu hukukçulara göre bütün velîler mücbirdir, yani velâyetleri altındaki icbar velâyetine tabi olan kişileri, rızalarını almadan evlendirebilirler. Görüldüğü üzere Hanefî alimler çok geniş bir zümreye icbar hakkı tanımıştır. Fakat bunun sebep olabileceği zararları önlemek amacıyla da buluğ muhayyerliğini kabul etmişlerdir. Buna göre baba veya dede dışında bir velî küçük çocukları evlendirmişse, çocukların ergenlik çağına ulaştıkları zaman nikâh akdini feshetme hakları olur. Ancak baba ve dedenin evlendirmesi durumunda muhayyerlikleri olmaz. Çünkü onların şefkati çok fazla, görüşleri tamdır.³¹⁰

Hatm ve icab velâyeti altında olanları şöyle gruplandırabiliriz:

³⁰⁷ Şafî, *a.g.e.*, V, 21; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 36.

³⁰⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 241; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 395.

³⁰⁹ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 395.

³¹⁰ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 94.

- Küçükler. Kız ya da erkek bütün çocuklar icbar velâyeti altındadır. Ergenlik çağına ulaşıncaya kadar velîleri tarafından evlendirilebilirler.³¹¹ Küçük kızın dul veya bakire olması arasında fark yoktur.

- Akıl Hastaları. İster kadın ister erkek olsun bütün akıl hastaları velîleri tarafından evlendirilebilirler.³¹²

- Bunaklar. Ergenlik çağında bile olsa bunak kadın veya erkek velâyet altındadır.³¹³

- Köle ve Cariyeler. Köle ve cariyeler de efendileri tarafından rızaları olmasa bile evlendirilebilirler.³¹⁴

b- Nedb Velâyeti ve Bu Velâyete Tabi Olanlar

Akıllı, ergenlik çağına ulaşmış ve hür kadınlar nedb velâyeti altındadırlar. Bunların bekâr veya dul olmaları arasında fark yoktur. Bunlar nikâh konusunda zorlanamazlar. Zaten zahiru'r-rivaye anlayışına göre böyle kadınlar aslen velâyet altında değildir. Evlenme akitlerini velîleri olmadan kendileri de yapabilirler. Bu velâyet aslında bir vekâlet velâyetidir. Ancak erkeklere düşkünlükle suçlanmaması için nikâhını velîsinin müstehaptır. Bu yüzden böyle bir kadın üzerindeki velâyet, nedb ve istihbab velâyeti olarak adlandırılmıştır.³¹⁵

c- Şirket Velâyeti

İmam Muhammed'in kabul ettiği bu velâyet, müşterek bir velâyettir. Kadın, eş seçimini velîsi ile birlikte yapar. Kız, velîsi tarafından izni alınmadan evlendirilmişse evlilik kızın rızasına mevkuflur. Evlilik akdini kız da yapabilir, ancak bu durumda nikâh velînin izni veya icazetiyle geçerli hale gelir.³¹⁶

Hanefî mezhebinde Ebu Hanife'nin nedb velâyeti anlayışı tercih edilmişse de, bir süre Osmanlı Devleti'nde İmam Muhammed'in görüşü uygulanmıştır.³¹⁷

³¹¹ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 241.

³¹² Mevsilî, *a.g.e.*, III, 94.

³¹³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 304.

³¹⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 237.

³¹⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 242; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 395; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 304.

³¹⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 242, 247.

³¹⁷ Cin-Akyılmaz, *a.g.e.*, s. 319.

2- Malikî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri

Malikî âlimlere göre icbar velâyetinin gerekçesi akıl hastaları için “akıl hastalığı”, diğerleri için hem “küçüklük”, hem de “bekarlık”tır. Dolayısıyla akıl hastaları, dul bile olsa küçük kızlar ergen bile olsa bekâr kızlar icbar velâyeti altındadırlar. İcbar velâyetine sahip olan velîler sadece baba ve onun vasîsi ile vasîsinin vasîsisidir.³¹⁸

a- İcbar Velâyetine Tabi Olanlar

- Küçükler. Küçük yaştaki dul da dahil küçük çocuklar icbar velâyetine tabidir.³¹⁹

- Bekâr Kızlar. Ergen bile olsa bekâr kızlar icbar velâyetiyle evlendirilir. Ancak bunun istisnaları vardır.³²⁰

- Akıl Hastaları. Akıl hastası kadın ve erkekler gerekli durumlarda evlendirilebilirler. Akıl hastası kadının dul olması hükmü değiştirmez.³²¹

- Köle ve Cariyeler. Efendi, köle ve cariyelerini izinsiz evlendirebilir. Bunun da istisnaları vardır.³²²

b- İhtiyar Velâyetine Tabi Olanlar

- Akıllı, ergen ve hür olan dul kadınlar.³²³

- Babası tarafından reşid kılınmış ergen ve bekâr kızlar.³²⁴

3- Şafî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri

Şafî hukukçulara göre icbar velâyetinin illeti “bakirelik”³²⁵ veya akıl hastalığıdır. Akıl hastaları ve küçük veya büyük bütün bekâr kızlar icbar velâyeti altındadır. Velîleri tarafından zorla evlendirilebilirler. Ancak icbar velâyeti altındaki

³¹⁸ İbn Cüzey, *a.g.e.*, s. 133.

³¹⁹ Sahnun, *a.g.e.*, II, 100.

³²⁰ İbn Rüşd el-Cedd, *Mukaddimât*, Beyrut, 1408/1988, I, 472.

³²¹ Desûkî, *a.g.e.*, III, 16.

³²² İbn Rüşd el-Cedd, Ebu'l Velîd, *el-Beyân ve't-Tahsil*, Beyrut, 1408/1988, IV, 261.

³²³ İbn Cüzey, *a.g.e.*, s. 133.

³²⁴ Desûkî, *a.g.e.*, III, 24.

³²⁵ Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 170.

kadın ile onu, rızasını almadan evlendirecek olan velî arasında şu şartlara dikkat edilmelidir:

- Velî ile velâyeti altındaki kadın arasında açık bir düşmanlık olmamalıdır.
- Velâyet altındaki kadın, kendisine denk birisiyle evlendirilmelidir.
- Velî, kadını emsal mehir ile evlendirmelidir.
- Eş olarak seçilen erkek, mehri ödeyemeyecek kadar fakir olmamalıdır.
- Verilen mehir, kadının içinde bulunduğu şehirde kullanılan nakit cinsinden olmalıdır.

- Velînin seçtiği eş adayı, körlük, yaşlılık, gibi bir nedenle kadının birlikte yaşamaktan zarar göreceği biri olmamalıdır.

- Evlendirilecek olan kadının üzerinde hac mükellefiyeti bulunmamalıdır. Çünkü koca haccın hemen değil, daha sonra yapabileceğini bahane ederek, kadının bu yükümlülüğü yerine getirmesini engelleyebilir.³²⁶

Bu şartlara riayet ederek icbar velâyeti ile bekâr kızları evlendirebilen velîler sadece baba ve dededir. İmam Şafî'ye göre icbar velâyetinin kaynağı baba olmaktır. Babanın babası, babanın babasının babası da baba gibi, torunları üzerinde icbar yetkisine sahip olur. Bunlar dışında kimse zorla evlendirme hakkına sahip değildir.³²⁷

a- İcbar Velâyetine Tabi Olanlar

- Küçükler. Küçük dul kadın hariç bütün erkek ve kız çocuklar, icbar velâyeti altındadır.³²⁸
- Bekâr Kızlar. Tüm bekâr kızlar velîleri tarafından izinleri alınmadan evlendirilebilir.³²⁹
- Akıl Hastaları. Eğer gerekli ise, baba ve dedeler akıl hastası erkek ve kadını evlendirebilir.³³⁰

³²⁶ Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 149.

³²⁷ Şafî, *a.g.e.*, V, 18-20.

³²⁸ Şafî, *a.g.e.*, V, 21.

³²⁹ Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 149.

³³⁰ Şafî, *a.g.e.*, V, 20.

• Cariyeler. İstisnaları olmakla birlikte, cariyeler icbar velâyeti altındadırlar.³³¹

b- İhtiyar Velâyetine Tabi Olanlar

• Dul Kadınlar. Küçük veya büyük olsun dul kadınlar ancak izinleri ile evlendirilebilirler. Ancak küçük dul kadının izni geçerli olmadığı için, buluş yaşından önce hiç kimse tarafından evlendirilemez.³³²

- Köleler. Efendiler kölelerini ancak rızaları ile evlendirebilirler.
- Kısmen hür sayılan cariyeler.
- Efendisi ile kitabet anlaşması yapmış/mükatebe cariyeler.³³³

4- Hanbelî Âlimlere Göre Evlendirme Velâyetinin Çeşitleri

Hanbelî âlimler Malikîler gibi icbar velâyetinin illetini akıl hastalığı ile hem küçüklük, hem de bakirelik olarak belirlemişlerdir. Ancak bunlara göre sadece baba icbar velâyetine sahiptir. Dede de dahil olmak üzere diğer velîler, zorla evlendiremez.³³⁴

a- İcbar Velâyetine Tabi Olanlar

• Küçükler. Küçük kız ve erkekler icbar velâyeti altındadırlar. Ancak dokuz yaşından büyük kadınlar, bunun istisnasıdır.³³⁵

- Akıl hastaları.³³⁶
- Bekâr kızlar.³³⁷

b- İhtiyar Velâyetine Tabi Olanlar

- Akıllı, ergen ve dul kadınlar.³³⁸
- Dokuz yaşından büyük, ergenlik çağına ulaşmamış dul kadınlar.³³⁹

³³¹ Şîrâzî, a.g.e., II, 40.

³³² Şîrâzî, a.g.e., II, 37.

³³³ Şîrbînî, a.g.e., III, 172.

³³⁴ Behûtî, a.g.e., IV, 40-42.

³³⁵ Behûtî, a.g.e., IV, 40.

³³⁶ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 36.

³³⁷ Behûtî, a.g.e., IV, 40.

³³⁸ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 36.

C- Günümüz Fakihlerinin Görüşü

Akıl sağlığı yerinde olan ve aynı zamanda biyolojik olarak da gelişmiş olan bir kızın velîsinin izni olmadan evlenmesi ve babanın yokluğunda annenin kendi çocuklarını evlendirmede velî olup olamaması meselesindeki klasik fakihlerin görüşlerini ve bu görüşü dayandırdıkları delillerini incelemeye çalıştık. Şimdi ise günümüz fakihlerinin bu konudaki görüşünü ele alıp irdelemeye çalışacağız.

1- Ebu Zehra

Günümüz fakihlerinden olan Ebu Zehra'nın bu konudaki görüşlerine değinmeyi faydalı bulduk. Çünkü o, bu dönemdeki toplumsal yapıyı en iyi bilen âlimlerden biridir. Şu şekilde onun bu konudaki görüşlerini özetlemeye çalışacağız:

Kadının nikâh akdinde bizzat velî olamayacağı yani irade açıklamasının geçerli sayılmayacağına dair kesin bir delil yoktur. “Velîsinin izni olmadan kendisini evlendiren kadının nikâhı batıldır” anlamındaki hadiste nikâh, kadın nikâh akdinde taraf olduğu için değil, velînin izni olmadığı için batıl kabul edilmiştir.

Genel ehliyet kurallarına göre reşid, ergen ve hür bir şahıs, her türlü hukukî işlemi yapabilir. Nikâh akdi de hukukî bir akit olduğuna göre akıllı, ergen ve hür bir kadın sadece kadın olduğu için bu hakkından mahrum edilmemelidir. Denklik ve emsal mehir şartlarını yerine getirmesi halinde kadının özgürlüğüne kimsenin müdahale hakkı bulunmaması gerektiği düşünülebilir. Fakat ömür boyu hayatı etkilediği; sadece nikâh akdinde taraf olanları değil, onların ailelerini ve hatta toplumu ilgilendirdiği için nikâh akdi diğer akitlerden farklı değerlendirilmelidir. Zaten evlenme işini sadece kadına vermek, ona ağır bir yük yüklemek demektir.³⁴⁰

2- Hayreddin Karaman

Günümüz fakihlerinden olan Hayreddin Karaman'ın bu konudaki görüşüne kısaca değinmeye çalışacağız.

Evlenmenin din, ahlâk, hukuk, aile ve cemiyetle ilgili yönleri, etkileri, sonuçları vardır. Evlenme akdi yalnızca cinsel ilişkiyi câiz kılmaz, bunun yanında taraflara birçok haklar ve ödevler de yükler. Müminlerin eşleri dışında kalan ana

³³⁹ Behûtî, *a.g.e.*, IV, 40.

³⁴⁰ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 129.

baba, büyükler, kardeşler ve diğer hısımlara karşı da hukuk ve ahlâk alanına giren ödevleri vardır. Ana babaya haber vermeden, onların rızâsını almadan evlenen gençler ana babayı derinden üzmüş ve kırmış olmaktadır. Bu kırgınlıklar bazen hayat boyu sürmekte, aile ilişkileri temelden sarsılmaktadır. Bu konu kendisine sorulan hocalar, dar açıdan (yalnızca evlenme akdinin unsurları yönünden) bakarak câiz derken, işe bir de evlilik hukuku, aile ilişkileri ve ahlâk açısından bakmalı, kendi kızları ve oğulları haber vermeden biriyle evlense bunun kendilerini nasıl etkileyeceğini düşünmelidirler. Anaya babaya haber vermeden, onlardan izin almadan, şahitlere gizlemelerini tembih ederek, nüfusa da kaydettirmeden evlenme akdi yapanların evlilikleri, yalnızca cinsel ilişkiyi zina olmaktan çıkarsa bile -ki, bunu da kabul etmeyen ictihadlar vardır- evlenme hukuku, ana baba hakları ve ahlâk bakımından birçok sakınca taşımakta ve günaha sebep olmaktadır. Önemlice sakıncalarından biri de, kızın ayrılmak istemesine, hatta fiilen eşini terk etmesine rağmen erkeğin onu boşamaya yaklaşmaması, bu durumda kızın bir başkasıyla evlenmesinin imkânsız hale gelmesidir.

Bizim tavsiyemiz, evlenmeyi zorlaştıran gelenekleri aşarak kolay ve ucuz evlenme yollarının açılması, erkeklerin ve kızların evlenme yaşlarının öne alınması (yirmi beş, otuz yaşlarına kadar bekletilmemesi), meselâ öğrenci iken evlenen çiftte geçim yardımı yapan hayır kurumlarının oluşturulması ve bu kolaylıklar hâsıl olunca da ana babaya haber vererek, onların rızalarını alarak evlenmenin gerçekleştirilmesidir. Ana babalara düşen vazife de gelin ve damat seçiminde önceliği çocuklarına vermeleri, ortada önemli bir engel bulunmadıkça talepleri geri çevirmemeleridir. Gizli evlenmelerin başlıca sebepleri arasında evlenmeyi zorlaştıran ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine de aykırı olan zorluklar, ekonomik sıkıntılar, ana babaların anlayış göstermemeleri gibi hususların bulunduğu unutulmamalıdır.³⁴¹

D- Değerlendirme ve Tercih

Kanaatimizce zevi'l-erhramın ve annenin velâyetini kabul eden görüş şunlardan dolayı tercihe şayandır:

³⁴¹ Karaman Hayreddin, *Hayatımızdaki İslam*, İstanbul, 2003, s. 332-333.

İlk olarak baktığımızda annenin evlendirme velâyetini üstesinden gelemeyeceğine dair kesin bir delil mevcut değildir. Annenin velî olamayacağını söyleyenler, nikâhın asabeye ait olduğunu bildiren rivayetleri ve bazı aklî delilleri delil olarak kullanmışlar. Bu gibi deliller ise annenin evlendirme velâyetinin olmadığı noktasında son sözü söyleyebilecek güçte değildir.

“Nikâh asabeye aittir” rivayeti, birçok fıkıh kitaplarda mevcuttur ve bu rivayet hadis gibi değerlendirilmiştir. Bu rivayetin merfu olma ihtimali olduğu gibi, mevkuf olma yani Hz. Ali'nin kendi sözü olma ihtimali de vardır. "Kadınlar tam olarak buluğa erince, (onları evlendirmede) baba tarafından akrabaları evladır" şeklinde bu rivayete yakın başka bir rivayet de Hz. Ali tarafından nakledilmiştir. İşte bu iki rivayetin birbirine olan yakınlığı, ikisinin de Hz. Ali'nin sözü olma ihtimalini gündeme getirebilir.

Bu rivayet merfu yani Rasulullah (s.a.s.)'ın sözü de olabilir. Fakat böyle bir rivayet, muteber hadis kaynakları arasında yoktur. Bunun için söz konusu rivayet tamamen yok sayılarak, buna göre yorum yapılabilirdi. Fakat biz bu rivayeti bir hadis olarak kabul ettik ve bu şekilde düşünüp hüküm çıkaran âlimler gibi değerlendirmekteyiz. Daha sonraki çalışmalarda bu konu tekrar bu açıdan ele alınıp zenginleştirilebilir.

Bu rivayette de dendiği gibi nikâh sadece asabeye ait ise, o zaman farz edelim ki herhangi bir nedenle bütün asabelerinin hayatta olmaması ya da ehliyetini kaybettiği düşünelim, o zaman bu kişi hiçbir zaman evlenemeyecek miydi? Fakat hemen “devlet başkanı, velîsi olmayanın velîsidir³⁴²” şeklinde bunun cevabı gelirdi ve bu hadis buna bir çözüm getirmektedir. Evet, velîsi olmayanın velîsi devlet başkanıdır ve bu kişiyi devlet başkanı evlendirecektir. Fakat icma ile sabittir ki devlet başkanı asabeden değildir. Bundan sonra hadisin mana ile tahsisi de caiz olur.³⁴³ Buna göre asabeden kimse olmazsa bile anne de dâhil olmak üzere diğer akrabalar devreye girerek, velâyet altındaki şahsı evlendirebilir. Yani zevi'l-erhram devlet başkanından önce gelmelidir. Hadiste “velîsi olmayanın” denmektedir. Bizim de kanaatimizce anne ve zevi'l-erhram evlendirme yetkisine sahip velîler arasındadır.

³⁴² İbn Mâce, Nikâh, 15.

³⁴³ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 414.

Ayrıca işi gereği sürekli insanların anlaşmazlıkları ile uğraşan bir hâkimin, asabesi olmayan bu kızın evliliğine ayırabileceği zaman çok kısıtlıdır. Zihnen de başka işler ile meşguldür. Oysa zevi'l-erhramdan olan akrabalar hem o kıza karşı daha şefkatlidir, hem de onu daha yakından tanımaktadır. Nasıl bir evliliğin onu mutlu edeceğini; kimin ona denk olacağını daha iyi bilir.

Sahabe uygulaması açısından Ebu Hanife ile aynı görüşte olanların önemli bir delili vardır. Çünkü Abdullah b. Mas'ud (r.a.) fakih bir sahabidir. Eğer bunu Rasulullah (s.a.s.)'tan öğrenmiş olmasaydı karısına, kızının evlenme akdinde velâyeti üstlenmesi için izin vermezdi.³⁴⁴

“Nikâh asabeye aittir” hadisinden dolayı asabe dışındakileri kabul etmedikleri için de cumhur bir çelişki içerisindedir. Yani Malikî ve Hanbelî âlimlere göre baba veya hâkim tarafından atanmış vesinin da evlendirme hakkı vardır ve vasi akrabalarından önce gelir.³⁴⁵

Eğer bu şekilde hadisin genelliği tahsis edilebiliyorsa zevi'l-erhrama da tahsis yolu ile velâyet hakkı verilebilir.

Velâyet altındaki kızın, kendisine denk olmayan biriyle yaptığı evlilik sadece asabeyi etkilemez. Kızın denk olmayan biriyle evlenmesi durumunda annenin üzüleceğini, utanacağını kim inkâr edebilir? Anne veya asabeden olmayan diğer yakınların, maslahatına dikkat etmeden onu her hangi biriyle evlendirmeleri makul müdür?

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed benimsedikleri görüşe ulaşırken hangi delilden hareket ettikleri konusunda bir bilgi vermezken, Hanefi mezhebine ait bazı eserlerde Ebu Hanife'nin görüşünü istihsan, İmam Muhammed'in görüşünün ise kıyas olduğu söylenmiştir.³⁴⁶ Her halde Ebu Hanife'nin, görüşüne istihsan yolu ile ulaştığının söylenmesi, onun, “nikâh asabeye aittir” şeklindeki genel nitelikli bir rivayeti farklı değerlendirmiş ve yukarıda gördüğümüz bazı gerekçelerle zevi'l-erhramın da evlendirme velâyetine sahip olduğu kanaatine varmış olmasından kaynaklanmaktadır.

³⁴⁴ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 101.

³⁴⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 15; İbn Cüzey, *a.g.e.*, 133.

³⁴⁶ Örnek olarak bkz.: Serahsî, *a.g.e.*, IV, 223; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 412.

İmam Muhammed'in görüşünde ise kıyas delilinin kullanıldığı söylenmiştir. Fakat zannediyoruz ki burada kıyas, akla ilk gelen anlamıyla değil, "genel kural" anlamında kullanılmıştır.³⁴⁷

Hanefi mezhebindeki uygulama Ebu Hanife'nin görüşüne göredir. İmam Muhammed'in görüşüne göre fetva verildiği söylenmişse de, fetva için yazılan "Bahr" ve "Nehr" gibi metinlere muhalif olduğu için bu söz gariptir.³⁴⁸ Bazı kitaplarda hiç tartışılmaya girilmeksizin, asabeden sonra zevi'l-erhramın zikredilmesi de uygulamanın bu yönde olduğunu gösterir.³⁴⁹ Nitekim İbnü'l-Hümâm da mezhepte Ebu Hanife'nin görüşünün tercih edildiğini söylemiştir.³⁵⁰ Zaten tercih yetkisine sahip âlimler, başka birinin görüşünün tercih edileceğini belirtmedikçe, Ebu Hanife'nin görüşü mezhepte asıldır.³⁵¹

İslam ülkelerindeki uygulamaya baktığımızda, Mısır ve Somali'de anneye evlendirme velâyeti hakkının tanınmış olduğunu görüyoruz. Mısır'da uygulama Ebu Hanife'nin görüşüne göredir. Mahkemelerde asabeden sonra zevi'l-erhrama da velâyet hakkı verilmektedir.³⁵²

Somali'de ise anne, babadan sonra velî olur. Ahvâl- şahsiye kanununa göre kısıtlı bir kadının nikâh konusundaki velîsi, babası, sonra annesi, sonra dedesi, büyük erkek kardeşi ve amcasıdır. Görüldüğü gibi burada anne bazı asabelerden de önce gelebilmektedir.³⁵³

Sudan, Ürdün, Suriye, Libya, Cezayir, Tunus ve Fas'ta ise evlendirme velâyeti hakkı sadece asabeye tanınmıştır.³⁵⁴

³⁴⁷ Kıyasın farklı anlamları için bkz.: Apaydın Yunus, "Kıyas" DİA, XXV, 529.

³⁴⁸ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 312.

³⁴⁹ Örnek olarak bkz.: Haskefi, *a.g.e.*, II, 312.

³⁵⁰ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, II, 415.

³⁵¹ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 84.

³⁵² Şa'ban, *a.g.e.*, s. 209.

³⁵³ Berrâc, "el-Velâye fî Akdi'n-Nikâh", *Mecelletü'ş-Şerîa*, sy. 2, s. 127.

³⁵⁴ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 110-111; Berrâc, "el-Velâye fî Akdi'n-Nikâh", *Mecelletü'ş-Şerîa*, s. 125-126.

SONUÇ

Velâyet, ehliyetsiz ya da eksik ehliyetli kişinin aile ve toplum içerisindeki haklarını korumak, mutluluğunu sağlamak için tesis edilmiş bir kurumdur. Nikâh akdinde kadının velâyeti ise bu konunun bir bölümünü oluşturur.

Velâyetin unsurları; velî, velâyet altında bulunan kişi ve velâyetin konusu olarak sayılabilir. Bu unsurlardan olan velînin taşıması gereken bazı şartları vardır. Akıl, buluş, hürriyet ve din birliği ittifakla kabul edilmişken; erkeklik, ihramda bulunmamak, rüşd ve adalet şartları ise ihtilaflıdır.

Velî olmayı sağlayan sebepler mülk, velâ, akrabalık ve devlet başkanlığıdır.

Velâyet yetkisine sahip olma hakkı olanlar içinde de bir sıralama yapılarak muhtemel yetki ihtilaflarının önüne geçilmiştir.

Kişinin velâyet altında bulunma sebepleri arasında küçüklük, akıl hastalığı, bunama ve kölelik ittifakla kabul edilmiş olup ihtilaf edilenler ise, sefeh ve kadın olmaktır. Kişide bu sebeplerden biri olursa hacir altına alınır.

Kendi başına evlenebilme yeterliliğine sahip olamayanlar, evlendirme velâyeti altındadırlar. Tam ehliyetli ergen kadınlar hakkında başlıca iki görüş vardır. Hanefî âlimlerin çoğuna göre tam eda ehliyetine sahip oldukları için kadınlar velîleri olmadan da evlenebilirler. Cumhur göre ise, kadınların nikâh konusunda irade beyanları geçerli değildir. Dolayısıyla ne evlenebilirler, ne de bir başkasını evlendirebilirler. Kanaatimizce bu iki görüş arasından orta yolu tutmak yani ihtiyatla amel etmek daha isabetli olur. Özellikle nikâh akdinde ihtiyat ve tedbir elden bırakılmamalıdır. Konu ihtilaflı olduğu için bir grup müctehide göre sahih olan nikâh, diğer gruba göre batıl olabilmektedir. Bu durumda ihtilaftan uzak durmak daha güzel olacaktır. Bunun için nikâh akdinde evlenecek kızı bizzat taraf kabul edip velînin de icap ve kabulde bulunmasını temin etmek en doğru olanıdır. Böylece birinci durumda Hanefîlere göre, ikinci durumda cumhura göre nikâh gerçekleşmiş olur.

Velâyetin, kadını zorla ve istemediği kişi ile evlendirmek anlamına gelmediğine özellikle dikkat edilmelidir. Denklik ve emsali mehir şartları oluştuktan

sonra velî kendi menfaatini düşünerek kıza izin vermeyerek evliliğe mani olması doğru değildir. Eğer bunu suistimal ederse velâyet yetkisi sıradaki velîye geçer. Dolayısıyla kızın menfaati ve mutluluğu esastır.

Özetle söylemek gerekirse, nikâh akdi, insanın tüm hayatını etkilediğinden diğer akitlerden farklı görülmelidir. Kadın olsun erkek olsun eşlerini seçerken hiç kimsenin baskısı altında olmamalıdır. Kadınlar evlenme haklarını kullanırken velîlerin rızasını, velîler de evlendirme haklarını kullanırken kızın rızasını gözetmelidirler. Kadının rızası olmadan velîsi tarafından zorla evlendirilmesi ne kadar yanlış ise kadının da velîsine danışmadan hislerine kapılıp dengi olmayan, kendisinin ve velîsinin mutsuzluğuna sebep olacak birisiyle evlenmesi de o kadar yanlıştır.

Annenin evlendirme velâyeti ise sadece Ebu Hanîfe, Züfer b. Hüzeyl ve Hasan b. Ziyad tarafından kabul edilmiştir. İmam Malik'e göre anne vasi tayin edilmişse çocuğunu evlendirmek üzere bir erkeği görevlendirebilir.

Kanaatimizce annenin evlendirme velâyetine sahip olmasına bir engel yoktur. Ancak onun yeri asabeden sonradır. Cumhuriyet ileri sürdüğü delillerden olan "Nikâh asabeye aittir" rivayeti, asabenin mevcut olduğu durumla ilgilidir. Bu rivayet asabenin olmadığı durum hakkında hüküm koymamaktadır. Diğer taraftan annenin çocuğuna karşı şefkati asabenin şefkati ile mukayese edilemeyecek kadar fazladır. Denkliğe dikkat etmeyeceği de söylenemez. Elbette ki anne çocuğunun denk olmayan biriyle evlenmesini istemez.

Anne ve son olarak zevi'l-erham, devlet başkanına göre kıızı tanınması, dolayısıyla da kızın dengini iyi bilmesi açısından evlendirme hakkına öncelikle sahip olmalıdır. Çünkü devlet başkanının günlük işinin çok olması, insanların sorunları ile meşgul olması sebebiyle bu önemli işi hakkıyla yerine getirememeye ihtimali bulunmaktadır.

Son olarak şunu ifade etmek gerekir ki, velâyet bir hak değil, görevdir. İslam dini, evlilik gibi kritik öneme sahip bir meselede kadına bu ağır görevi yüklememiş, sorumluluğu erkek yakınlarına vermiştir. Böylece kadının lehinde bir belirlemede bulunmuştur.

Yoksa bazılarının iddia ettikleri gibi velâyet hakkı konusunda kadınlar ikinci plana itilmiş, erkekler onların haklarını gasp etmiş değildir. Aksine bu konuda kadınlara yardım edilmiş ve kolaylık sağlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Acar**, H. İbrahim, *İslâm Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Malî Haklar*, (Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erzurum, 1994.
- Aclûnî**, İsmail b. Muhammed (v. 1162/1748), *Keşfu'l-hafâ ve muzîlu'l-İlbas amme'stehara mine'l-ehâdîsi ala elsineti'n-nâs*, Tashîh: Ahmed el-Kalâş, I-II, Kahire, ts.
- Ahmed b. Hanbel** (v. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, Beyrut, 1978.
- Aktan**, Hamza “Velâyet”, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, I-IV, , IV, 453-455, İstanbul, 1997.
- Ali Haydar**, Hoca Emin Efendizâde (v. 1355/1935), *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l Ahkâm*, I-IV, İstanbul 1330.
- Apaydın**, H. Yunus, “Hacir”, *DİA*, XIV, 513-517, İstanbul, 1996.
_____, “Kıyas” *DİA*, Ankara, 2002, XXV, 529-539.
- Ateş**, Süleyman, *İslâmda Kadın Hakları*, İstanbul, ts.
- Aydın**, M. Akif, “Kadın”, *DİA*, XXIV, s. 86-94, İstanbul, 2001.
- Aydın**, M. Akif + **Hamîdullah**, Muhammed, “Köle”, *DİA*, XXVI, s. 237-246, Ankara, 2002.
_____, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985.
_____, “Avârız”, *DİA*, IV,108, İstanbul, 1991.
- Aydınli**, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, 1987.
- Behûtî**, Mansûr b. Yûnus (v. 1051/1641), *Keşşâfu'l-kına' an metni'l-ikna'*, Tahkîk: Muhammed Emîn ed-Dinnâvî, I-V, Beyrut, 1417/1997.
- Berrâc**, Cumu'a Muhammed, “el-Velâye fi Akdi'n-Nikâh”, *Mecelletü'ş-Şerîa ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye*, sy. 2, s. 69-131, Kuveyt, 1409/1988.
- Beyhakî**, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (v. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübra*, thk: Muhammed Abdulkadir Atâ, I-X, Beyrut, 1994.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (V. 1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, İstanbul, ts.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/869), *es-Sahîh*, Beyrut, ts.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (v. 370/980), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dârü'l-Mushaf, I-V, byy ve ts.

Ceziri, Abdurrahman,(v. 1360/1941), *Kitâbu'l-fikh ale'l-mezahibi'l-erbaa*, I-IV, Kahire, 1939.

Cîlân, Abdulazîz b. Muhammed, “el-Esbâbu't-Târie li'ntikali Vilâyeti'n-nikâh”, *Mecelletu Câmiati'l-İmam Muhammed el-İslamiyye*, sy. 21, s. 125-234 Mekke, 1419/1999.

Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul, 1990.

_____, *İslam Hukukunda Akidler*, Konya, 1999.

Cin, Halil, **Akyılmaz**, Gül, *Türk Hukuku Tarihi*, Konya, 2003.

Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed (v. 826/1413), *et-Ta'rîfât*, byy. ve ts.

Danışman, Muhammet Ali, “İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet Ve Kapsamı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, s. 239-258, Konya, 2006.

Dihlevî, Şâh Veliyyullâh b. Abdurrahim, (v. 1176/1762), *Huccetullâhi'l-bâliğa*, thk: Seyyid Sâbık, I-II, Kahire, ts.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (v. 385/995), *es-Sünen*, I-IV, Beyrut, 1986.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân (v. 255/869), *es-Sünen*, I-II, Beyrut, 1412/1991.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed (v. 1230/1815), *Hâşiyetu'd-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, Tahrîc: Muhammed Abdullâh Şâhin, I-VI, Beyrut, 1417/1996.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, Konya, 1977.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *es-Sünen*, I-V, Riyad ts.

Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Ahvâlu'ş-Şahsiyye*, Kahire, 1950.

_____, *el-Vilâye alene'n-nefs*, Kahire, ts.

Engin, Gülsüm, *İslam Hukuku Açısından Çocuğun Bakımı ve Yetiştirilmesinde Kadının Hak ve Sorumlulukları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2007.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2005.

_____, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul, 1994.

Fahrüddîn er-Razî (v. 606/1209), *Mefâtîhu'l gayb*, I-XXXII, Kahire, 1934.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub (v. 817/1415), *el-Kâmûsu'l-muhît*, I-IV, Beyrut, ts.

Genç, Mustafa, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velâyeti*,)Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa, 2002.

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, *İslam'da Şahsiyet Hakları*, Ankara, 1997.

Hallaf, Abdulvahhâb, *Ahkâmu'l-ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Kuveyt, 1410/1990.

Haskefî, Muhammed b. Ali (v. 1088/1677), *ed-Dürri'l Muhtâr*, (Reddü'l-muhtâr ile birlikte), I-V, Beyrut, ts.

Heyet, *Meşrû' Kânuni'l-ahvali's-şahsiyyeti'l-muvahhid li'l-iklimeyi'l-Mısırı ve's-Sûriya fi ahdi'l-vahdeti beynehüma*, Beyrut, 1996.

Hudarî, Muhammed, (v. 1345/1927), *Usûlü'l- Fıkh*, Mısır, 1385/1965.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (v. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*, I-VIII, byy. 1324/1906.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh (v. 543/1148), *Ahkâmu'l-Kur'an*, I-IV, byy. 1376/1957.

İbn Cüzey (v. 741/1310), *el-Kavânînu'l-Fıkhîyye*, Beyrut, ts.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (v. 852/1449) *el-Metâlibu'l-'âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye*, thk: Habîburrahmân el-A'zamî, I-IV, byy. ve ts.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd (v. 456/1064), *el-Muhallâ*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, I-XI, Mısır, 1347/1928.

İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn, (v. 861/1457) *Fethu'l-kadîr*, I-X, Beyrut, ts.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Muğni*, I-XII, Beyrut, 1984.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273/887), *es-Sünen*, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad, ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrerem (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut, ts.

İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed (v. 970/1563), *el-Bahrü'r-Râik şerhu kenzi'd-Dekâik*, I-IX, Beyrut, 1997.

İbn Rüşd el-Cedd, Ebu'l Velîd, (v. 520/1126), *el-Beyân ve 't-tahsîl*, I-XX, Beyrut, 1408/1988.

_____, *el-Mukaddimâtu'l-mümehhidât li beyâni ma'ktezathu rusûmu'l-Müdevvene mine'l-ahkâmi's-şer'iyât*, I-III, Beyrut, 1408/1988.

İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (v. 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, I-II, İstanbul, 1985.

Karâfî, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs (v. 684/1258), *el-Furûk*, I-IV, Beyrut, ts.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, İstanbul, 2009.

_____, *Hayatımızdaki İslam*, İstanbul, 2003.

Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ûd (v. 587/1191), *Bedâiu's-sanâ' fî tertîbi's-şerâi*, I-VII, Mısır, 1327/1909.

Köse, Saffet, "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, sy. 2, s. 101-116, Konya, 2003.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272), *el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Kahire, 1967.

Mâlik, b. Enes (v. 179/795), *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, İstanbul, 1413/1992.

Mâverîdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (v. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebir*, I-XVIII, Beyrut, 1994.

Mergînânî, Bürhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr b. Abdulcelîl (v. 593/1196), *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-Mübtedi*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, I-IV, byy. ve ts.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (v. 683/1265), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, I-V, byy. ve ts.

Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz (v. 885/1480), *Mir'kâtu'l-Usûl fî şerhi mir'kâti'l-Vusûl*, I-II, İstanbul, 1967.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî (v. 261/874), *es-Sahîh*, I-III, Beyrut, 1955.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Ali (v. 303/915), *es-Sünen*, Riyad, ts.

- Nevevî**, Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref (v. 676/1277), *el-Mecmû‘ Şerhu’l-Mühezzeb*, Darü’l-Fikr, I-XX, byy ve ts.
- _____, *Ravzatu’t-Tâlibîn*, Tahkîk: Abdulmevcûd M. Muavviz, I-VIII, Beyrut, ts.
- Rahat**, Esra, *İslam Hukukunda Annenin Velâyeti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya, 2004.
- Salih**, Subhi, *Ulûmu’l-Hadis ve Mustalahuh*, çev. Yaşar Kandemir, İstanbul, 1996.
- Sehnûn**, b. Abdisselâm b. Saîd (v. 240/854), *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, I-IV, Beyrut, 1994.
- Semerkandî**, ‘Alâuddîn (v. 539/1144), *Tühfetü’l-fukahâ*, I-III, Beyrut, 1984.
- Serahsî**, Ebû Bekir Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl (v. 483/1090), *el-Mebcut*, I-XXX, Beyrut, 1398/1978.
- Şa’bân**, Zekiyüddîn, İslam Hukukunun Esasları, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 2007.
- _____, *el-Ahkâmu’ş-şer’iyye li’l ahvâli’ş-şahsiyye*, Mısır, 1965.
- Şâfiî**, Muhammed b. İdrîs (v. 204/819), *Tefsiru’l-İmami’ş-Şâfiî*, I-III, Riyad, 2006.
- _____, *el-Ümm*, thk: Rıf’at Fevzî Abdulmuttalib, I-XI, byy. 2001.
- _____, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I-II, Beyrut, 1400/1980.
- Şahingeri**, Nisa Aydın, *Modernizm ve İslamiyetin Kadın Anlayışlarının Karşılaştırılması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya, 2006.
- Şener**, Mehmet, “İslam Hukukunda Velâyet (I)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, s. 203-221, İzmir 1985.
- _____, “Veda Hutbesinin İnsan Hakları Yönünden Kısaca Tahlili”, *Doğuda ve Batıda İnsan Hakları*, Ankara, 1996.
- Şevkânî**, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250/1834), *Neylü’l-Evtâr şerhu münteka’l-Ahbâr min Ehâdis-i Seyyidi’l-Ahyâr*, I-VIII, byy. ve ts.
- Şeltut, M. Mahmud, Sayis M. Ali**, *Mukâranetü’l-Mezahib*, çev. Şimşek, Sait, İstanbul, ts.
- Şîrâzî**, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali (v. 476/1083), *el-Mühezzeb*, I-II, Mısır, ts.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (v. 977/1570), *Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti mea'nî elfazi'l-Minhâc*, I-IV, Mısır, 1958.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (v. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an te'vîli'l-Kur'ân*, I-XXX, Mısır, 1373/1954.

Timurtâşî, Şemsüddîn Muhammed (v. 1004/1595), *Tenvîru'l-ebşâr* (İbn Âbidîn'in Reddü'l-muhtâr'ı ile birlikte), I-IV, Beyrut, ts.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (v. 279/892), *es-Sünen*, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad, ts.

Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya, 2005.

Yenidoğan, Adem, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Isparta, 2009.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, I-VIII, Dımeşk, 1985.

Zerkâ, Mustafa Ahmed (v. 1999), *el-Fıkhü'l-İslâmî fî sevbihi'l-cedîd*, I-II, Dımeşk, 1964.

_____, *el-Medhalü'l-fikhi'l-âmm*, I-II, Dımeşk, 1418/1998.

Zeydan, Abdülkerim, *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fî ş-şerîati'l-İslamiyye*, I-XI, Beyrut, 1415/1994.

Zeylâî, Fahrüddin Osman b. Ali (v. 743/1342), *Tebyînu'l-hakâik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, I-VI, Bulak, 1313/1895.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Obaidullah Mohammadullah	İmza:	
Doğum Yeri:	Balkh		
Doğum Tarihi:	1986		
Medeni Durumu:	Eveli		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Zehir-i Faryabî lisesi	İlkokul Kısmı	Dawlat Abad İlçesi	1998
Ortaöğretim	Zehir-i Faryabî lisesi	Orta Kısmı	Dawlat Abad İlçesi	2001
Lise	Zehir-i Faryabî lisesi	Lise Kısmı	Dawlat Abad İlçesi	2005
Lisans	S.Ü.İ.F	İlahiyat programı	KONYA	2010
Yüksek Lisans	N.E.Ü.S.B.E		KONYA	2012

Becerileri:	
İlgi Alanları:	İslam Hukuku

İş Deneyimi:	
Aldığı Ödüller:	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU
Tel:	00905547854789/ubeyd_muradi@hotmail.com
Adres	Dawlat Abad/Balkh/Afganistan